
mircea lăzărescu

Odiseu fără Ithaca

note din jurnalul unui

p s i h i a t r u



note din jurnalul unui
p s i h i a t r u

editura
BASTION

Mircea Lăzărescu

Septembrie, 2008

Odiseu fără Ithaca

Note din jurnalul unui psihiatru

2008

Între 2005 și 2008, din motive personale, am ținut un jurnal.
Câte ceva din acele gânduri sunt transcrise în paginile ce urmează.

Cuprins

Capitolul I – Roma
Capitolul II – Barcelona
Capitolul III – Wurtzburg
Capitolul IV – Viena
Capitolul V – Budapesta
Capitolul VI – Praga
Capitolul VII – Sankt-Petersburg
Capitolul VIII – Athena
Capitolul IX – București

Început

Am trăit povestea cu tunelul...luminița. E altfel decât atunci când ieși din peștera lui Platon, nu te orbește nimic ci privești – poate doar mie mi se întâmplă – lumea cu multă curiozitate. Ca un sceptic ce nu își face iluzii să cunoască adevărul, să judece binele și răul. Scepticismul a dat naștere empirismului, parcă așa anunță Sextus Empiricus. Lumea ce o văd mi se pare foarte empirică și pragmatică, dar mai ales cinică. Am impresia că a învins Nietzsche, un anume Nietzsche adolescentin, de dincolo de bine și de rău; ce-i drept combinat cu sloganurile ditirambice ale unei anumite forme a democrației. Oricum merită să privești în jur mai ales când nu ai ceva mai bun de făcut. Au trecut vremile când la noi, în Europa, se murea pentru o idee și lumea credea sau spera că viața trebuie să aibă un rost. Mulți din cei ce eram pe atunci au murit, alții s-au convertit. Nici nu mă bucur, nici nu mă înspăimânt de ceea ce văd. Ca Ulise prin insule.

*

* *

I

Ce ar fi fost și cum ar fi fost povestea lui Candid dacă la sfârșit nu s-ar fi apucat să-și lucreze grădina în stil masonic?

Faustul lui Goethe, partea a doua, în stilul său baroc rococo este o piesă integral alchimică, spune Jung. Și în final, masonică, spun alții. Complet lipsită de viață, afirmă ceilalți. E oare Faust unul din personajele arhetipale ale Europei, la fel ca Don Quijote, Don Juan, Hamlet, Oblomov și alții?

*

* *

Joi, 3 iulie 2008, discuție în cerc restrâns cu Norman Sartorius (fost director al Diviziei OMS de psihiatrie timp de 20 de ani, fost președinte al Asociației Mondiale și Europene de Psihiatrie): Psihiatria comunitară pe care vreți să o dezvoltați acum în România scade în interes în plan mondial după ce peste 40 de ani a fost în top. De ce? În primul rând costă mult și nu e prea convingătoare la bilanțul cost beneficiu. De un singur caz ar trebui să se ocupe prea multe personae pentru mult timp; și sunt așa de mulți bolnavi. Apoi, lumea e în mișcare, nu are sens să te ocupi mult de sectoare și de a trata cazul cât mai aproape de locul său de

habitat, românii se duc la lucru în Italia și Spania, ungurii și germanii dar și americanii călătoresc mult. Iar într-un loc, într-un oraș, vin mereu oameni de pretutindeni care apoi pleacă mai departe: În sfârșit, lumea e așa de diversă încât foarte greu poți să tratezi cazurile altfel decât standard...”

Întrebare: ce-i de făcut în România în condițiile indiferenței Ministerului Sănătății și a tuturor autorităților față de psihiatrie?

Răspuns: “Să luptați neconținut, neașteptând să vă înțeleagă cineva ușor sau să primiți vreo recompensă. Dacă un ministru al sănătății ar fi așa încât să aibe de la început înțelegere pentru psihiatrie ar zbura în cinci minute din postul său. Odată, în Irak, am întâlnit un serviciu de psihiatrie ce funcționa bine când în toată țara lucrurile stăteau prost. Cum? Managerul mi-a răspuns : “Eu sunt un foarte bun musulman. Un bun musulman se închină zilnic de 5 ori la Mecca, eu mă închin de 15 ori pe zi în fața autorităților”. Și să luptați fără încetare, deci mult timp. Pentru aceasta e nevoie de mereu noi generații de luptători. Să creșteți tineri capabili de dăruire. Și ce-i dacă o bună parte din ei după ce s-au format pleacă în străinătate iar cealaltă parte caută mereu munci bine retribuite. Faceți așa ca din zece să rămână totuși un luptător sau unul din 30 sau din 50. Câte unul, în fiecare loc, în fiecare an sau la doi, trei ani, e deja ceva important. Creșteți generații de luptători”.

*

* *

3 mai 2007. Roma. Congres de tulburări afective. Contează nu doar boala ci și temperamentul. Dacă ești un hipertim jovial și sociabil, un Falstaff să zicem, când faci un episod depresiv clinic se zice că ai o tulburare afectivă bipolară “de tip trei”. La fel ca la greci unde pe lângă mania furioasă a lui Didid Diomede medicii puneau și diagnosticul de diateză sau hexis sangvinic sau coleric.

*

* *

Termele lui Caracala, cu grandoarea lor, probabil se vedeau din primii sateliți, așa cum se zice despre zidul chinezesc. Romanii erau obsedați de pătrat și de linia dreaptă, de băi și de spălat. Pe unde s-au dus au căutat izvoare termale și au construit băi, ca la Herculane și Geoagiu. Probabil că împreună cu avangarda legiunilor mergea și un specialist căutător de ape. Se spălau cu nemiluita, de agresivi, obsesivi și vinovați ce se simțeau. Roma quadrata abia întemeiată e sfințită prin fratricid. Iar Romulus rămâne în cetate, nu fuge ca și Cain la est de Eden. Se spălau mereu, ca Lady Macbeth după crimă, ca și Pilat din Pont când o

aproba, ca și obsesivii chinuiți de ablutomanie. Aveau mereu nevoie de apă, făceau apeducte absurde și mărețe ca cel din Segovia. Au sistematizat și civilizat lumea cu drumurile și războaiele lor, cu dreptul și conceptul de persoană. La care se adaugă băile. Poate nici un popor nu s-a spălat așa de mult ca romanii. Grecii trăiau la aceeași latitudine, dar chiar și în palestre se curățau cu ulei și nisip. În schimb visau la mare și talazuri, la nori, pâraie și izvoare. Romanii au trăit încrâncenați, duplicitari, serioși, agresivi, superstițioși, virtuoși, bine delimitați în patruleterele lor. La muzeul de dincolo de piața Navone, cel al sculpturilor celebre, vezi doi putți bătându-se.

*

* *

Romanii au inventat satyra. Râsul nu e doar al veseliei, bucuriei, buneii dispoziții, al glumelor nevinovate, al umorului senin. El poate fi încărcat de agresivitate : “a râde de cineva”, “a-l batjocori”, “nenorocitul, ai ajuns de râsul lumii!”. Pe vremuri se organizau spectacole de “satiră și umor”. Era și o parafrază : “satârul și omorul”. Apoi, chicotitul la glumele deocheate.

Râsul grosolan la un capăt, zâmbetul enigmatic, misterios la altul. De nici unul dintre acestea nu se învrednicește fratele nostru, animalul.

Dar, și Iisus, nici nu a râs nici nu a zâmbit. Dovadă că nu era destul de om.

*
* *

În cartea sa despre râs, Bergson, voind să-și susțină teza: râsul declanșat de “le mecanique plaque sur la vivant”, dă exemplu râsului ce ne cuprinde involuntar când vedem pe stradă un om alunecând pe ceva, dând din mâini și căzând. Și comentează :”poate acel om și-a rupt piciorul și noi râdem”.

*
* *

Râsul acesta al oamenilor, combinat deseori cu zâmbetul, poate fi cristalin sau sarcastic, histeric sau sardonice. Dar și râs sănătos, din tot sufletul. Și apoi, râsul homeric ...

*

* *

Râsul zeesc. Nietzsche, “Dincolo de bine și de rău”: “Viciu olimpic – în ciuda filosofului care, fiind un englez pur sânge, a încercat să discrediteze râsul în ochii tuturor gânditorilor – râsul reprezintă o infirmitate a naturii umane pe care orice gânditor trebuie să se străduiască a o depăși – mi-aș permite chiar să stabilesc o ierarhie a filozofilor în funcție de rangul râsului fiecăruia – o ierarhie în care treapta supremă o ocupă cel capabil de râs de aur. Si, admitând că zeii filozofează, presupunere pe care mi-a întărit-o deja câteva concluzii – pentru mine nu mai încap nici o îndoială că, filozofând, ei se pricep totodată să râdă într-un fel nou, supraomenesc – și aceasta, pe socoteala tuturor lucrurilor serioase! Zeii sunt zeflemiști – se pare că ei nu-și pot reține râsul nici măcar în timpul activităților sfinte.”

*

* *

30 Iunie 2008. Geoagiu Băi. Povești psihiatrice; plimbare la băile romane; zile de vacanță și petrecere, muzică și dans. Specialiștii susțin că în 2020 depresia va fi a patra boală ca

frecvență. Dar opusul ei, mania? Să devină lumea mai puțin bine dispusă, veselă și încrezătoare în viitor? Echivalentul cel mai clar al maniei în viața oamenilor îl întâlnim în euforia sărbătorească, molipsitoare și dezlănțuită; în dezinhibiția și jocul carnavalesc, în entuziasmul bacanalelor dyonisiace. De ce nu va crește peste un deceniu și boala sărbătorilor? Cum stăm și cum vom sta cu sărbătorile?

*

* *

Jocul de șah, multimilenar, atestă că nebunul maniacal era indispensabil la curtea regilor. Secolul al XX-lea a fost poate așa de îngrozitor și pentru că dictatorii nu au mai acceptat la curtea lor bufonii, nebunii îndreptățiți, singurii, să spună adevărul în față. Ca nebunul regelui Lear.

*

* *

Regele Lear e zdrobit de pătimire, de suferința pe care i-o determină necredința celor două fiice ale sale; și înnebunește. El strigă succesiv: “Nu mă lăsați să înnebunesc, o, zei, țineți-mă, nu

vreau să înnnebunesc”!, apoi “Coboară de sub frunte nebunie. Mai păsuiește-mă!”...”Da, inima mi-aș sparge-o-n mii de cioburi, decât să plâng. Nebune, înnnebunesc!” Și...”mă tem că mintea-ncepe să mă lase”....pentru ca apoi să-și piardă într-adevăr mințile. Hai să spunem “într-adevăr” căci un fel de rațiune, de logică secundă este tot timpul prezentă în ceea ce face și spune. Cum de altfel, el, Regele Lear, este tot timpul însoțit de “un nebun de meserie” – adică de bufon – și de un pseudo-nebun, de Edgar, care, în mod deliberat face pe nebunul, pe îndrăcitul. Unde sunt oare limitele nebuniei? Vorba bufonului : “Înțelepciunea și prostia se țin mână în mână pe muchia cuțitului”.

*

* *

Imi amintesc de doctorul Alexandru Olaru din Craiova care prin anii 70 a pregătit și susținut o teză de doctorat la profesorul Eduard Pamfil pe tema : “Nebunii în opera lui Shakespeare”. Alexandru Olaru studiind în perioada războiului filozofia la Cluj și la Sibiu a făcut, la fel ca mulți alți colegi de generație și studii medicale. Așa au procedat mulți dintre membrii “Cercului de la Sibiu”. O știam de la doctorul Dan Arthur din perioada Săvârșinului, care și el studiase în paralel psihologia și medicina.

Si la fel și de la Nicolae Balotă care mi-a povestit la București, cum s-a ales cu câțiva ani de medicină pentru a nu face frontul. Doctorul Olaru a început prin a practica gazetăria și literale iar apoi și-a amintit că are și diplomă de medic, specializându-se în neuropsihiatrie și ajungând profesor la Craiova. Mi-a arătat o dată cu mândrie notele ce le primise de la D.D.Roșca și L. Blaga.

*

* *

Dincolo de bufonul regelui sau seniorului, uneori lovit complet de soartă precum Rigoletto, oamenilor cu fire hipomaniacală li s-a mai oferit o șansă în profesia de clowni. Acum se subțiază și această profesie, care-l fascina pe Felini. Dar râsul și arta râsului prea e o constantă omenească ca să piară, așa, odată cu năravurile societății. Cel puțin pentru copii, pentru copilul din noi.

*

* *

Mă uit în jur și constat că lumii actuale spre deosebire de cea din urmă cu 20 , 30 sau 40 de ani, îi convine ca oamenii să fie mai tot timpul sociabili, activi, întreprinzători, spontani, optimiști, să

aibe idei și planuri variate, să fie inventivi, energici, chiar temerari. Nu e de dorit să te adâncești prea mult, analitic și ruminativ în trecut sau să te ambalezi într-un viitor prea îndepărtat și utopic. E de pariat pe un prezent intens trăit în care e permisă și o anume dezinhibiție pulsională, agresivitate, parțial libertinaj sexual, puțină indecență, puțin sau mai mult risc. Să nu fii rigid. E mult mai bine să te poți adapta ușor la circumstanțe variate, mereu schimbătoare. Iar un exces de scrupule morale ar fi și el o piedecă în acțiune. E mai bine să râzi decât să plângi (ar spune Gâgă). O lume deschisă spre viitor dar ancorată puternic în actual. O lume tinerească, hipomaniacală.

Am trăit și în alte lumi. Cea a anilor 50 era sumbră, creștea un tăvălug, anxietatea și spaimetele te înconjurau în fața unei agresivități brutale, dublată de imnuri. Apoi am trăit prin lumi ritualice. Ierarhii și ședințele interminabile, duplicitate și prefăcătorie oficială, discursuri fără de sfârșit, dări de seamă goale de conținut, cuprinderea tuturor și a toate într-un tot care să te omogenizeze. Iar în centru, o stea polară utopică, un soare înșelător. În acest lumi a fost și tristețe adâncă, și melancolie și disperare și angoasă și entuziasm și sinceritate și suspiciune.

Si știi încă despre multe, multe alte lumi, dintre care unele certamente intens paranoiace.

În lumea aceasta de acum, lipsește totuși câte ceva din repertoriul stărilor maniacale : sporovăiala fără de rost, cheltuiala nesăbuită – ca a nobililor ruși din sec.XIX - veselia dezlănțuită a sărbătorilor, nepăsarea dăruirii ludice totale. In schimb, sunt din plin altele : pragmatismul, calculul rece al eficienței, toleranța (cel puțin afișată), pozitivitatea empirică, suspiciunea față de transcendența autentică, cinismul.

Nici una din aceste din urmă caracteristici nu au ceva comun cu nebunia. Și totuși, lumile posibile și reale nu pierd nimic dacă sunt privite prin ochelarii psihopatologului.

*

* *

August, 2007, Deva. Recitesc Nietzsche “Știința voioasă”. E clar că Nietzsche avea perioade în care era exuberant și altele în care era deprimat: ceea, ce în termeni tehnici se numește tulburare afectivă bipolară. Dar sentimentul specialistului e că aceasta nu a contat deloc asupra celor ce se află în gândurile sale. In scrieri predomină, fără discuție și în mod evident, optimismul, sentimentul kerigmatic că anunță ceva nou, că se plasează pe un loc singular în raport cu lumea din jur, la fel ca marii mistici în pustie sau pe vârf de munte. Teribilă e nonșalanța cinică, superbia

cu care declară atotpermisivitatea spiritelor înalte, a elitelor creatoare. Și când ne gândim că nu după mult timp lumea occidentală a fost invadată de mase și s-a instalat tirania mass-mediei! Nietzsche rămâne un moment de cumpănă din care mai fiecare ia ce vrea. Nu mi se pare străin de spiritul scrierilor sale nici cinismul politic actual al marilor puteri.

*

* *

Carl Rogers, creatorul psihoterapiei centrată pe client, formula în 1957 exigențe pentru “persoana viitorului”. Aceasta, pentru a fi normală, trebuie să aibe - scria el pe atunci - următoarele caracteristici: o continuă stare de schimbare, o mare deschidere spre experiență, o sporită prospețime a atitudinii și abordării; o mare încredere în sine.

Evident, nimic despre virtuți sau conștiință morală.

*

* *

Februarie 2008, Băile Herculane. Sunt la cura balneară anuală, într-o stațiune din ce în ce mai pustie. Bineînțeles că

romanii și-au făcut băi în Dacia Felix, să se spele de păcate, băi fierbinți aici în munți, calde și tămăduitoare pentru rănilor războaielor. Băile au reînflorit în secolul al XIX-lea și ca loc de viligiatură, de randevu a bunei societăți. Iar Imperiul Habsburgic, cel mai organizat și bine administrat Imperiu de la Roma încolo, nu a făcut excepție, cu Karslbad, cu Herculane. Ca o continuare, pe aici s-a perindat și high-life-ul românesc dintre cele două războaie, aroma imperială dând o glazură de distincție. Acum, ruină și pustietate peste tot. Într-o noapte cu lună am avut o clipă impresia unui tablou de Chirico dar m-am recules rapid. Nici urmă de vreo undă metafizică. Mi s-a părut mai potrivită ideea romantică a plimbării singuratică printre ruine.

Dar îmi amintesc și de un Herculane viu, al vacanțelor timișorene, al petrecerilor studentești.

Poate, ruina unor stiluri de viață. Poate, prosperitatea, acum a stilului pensiunilor și nu a marilor hoteluri.

*

*

*

6 Mai 2007, Roma. Congresul internațional de tulburări afective concluzionează că dacă suntem atenți la formele mai ușoare, marginale sau subclinice, tulburările bipolare sunt poate la

fel de frecvente ca depresia. Întrebarea e: de la ce limită de intensitate a fenomenului să se formuleze un diagnostic și să se înceapă un tratament. Să tăiem oare oamenilor orice tentație mai intensă spre bucurie și acțiune îndrăzneată etichetând-o ca stare hipomaniacală? Cum se va decide în această problemă în anii ce vin? Și ce se va decide privitor la limita psihopatologică a simțului dreptății, a credinței, a pudorii? Unde e limita bunului simț!?

*

* *

Roma, cea mai veche, cea mai mare, cea mai continuu strălucitoare capitală din lume. Aici barocul nu sare în ochi fiind peste tot și crescând alături de ruine. În schimb ce gingășie și frumusețe, câtă culoare în jurul bisericii Santa Maria de Trastevere cu nostalgia Bizanțului. Iar în piața Navone, într-o liniștită biserică renașcentistă de un echilibru nespus. Și apoi palatele, vilele. Evreii erau la Roma, în ghetoul lor de lângă teatrul lui Marcello, cu mult înainte ca românii să se fi apropiat de Palestina. Și n-au părăsit-o – citești la muzeul evreiesc din zonă – decât în perioada papalității de la Avignon. Dar apoi Românii au cucerit Egiptul și au fost fascinați de obeliscuri. La Roma sunt 13, mai mult decât oriunde în lume în afara țării de pe malul Nilului.

Papii au fost și ei hipnotizați de aceste monolituri. Stai și te gândești, de ce oare se mândrește Cetatea Eternă cu formidabilul falus din fața Bazilicii Sfântului Petru, așezat tocmai în ombilicul său? Pe locurile lor actuale au fost așezate, aflăm, între 1586 și 1887. Unul din ultimele, plasat de Papa Pius al VII-lea în parcul Pincio, nu departe de grădinile Borghese, domină priveliștea Romei. Cum ar arăta Urbea fără de misterioasele însemne ale puterii și transcendenței. Dar Parisul, dar Washingtonul?

Toate drumurile puterii și transcendenței duc în Egipt.

*

* *

14 Septembrie 2005, Cairo. Congres Mondial de Psihiatrie. Pe culoarele ce duc la sălile de conferință sunt întinse covoare pentru ca la ora potrivită oamenii de știință musulmani să se poată închina la Mecca. Prof. Juan Mezzich, președintele ales al Asociației Mondiale de Psihiatrie – WPA – a organizat un simpozion privitor la diagnosticul centrat pe persoană (Pe Juan Mezzich, profesor la Pittsburg, l-am cunoscut la alt Congres Mondial, în 1989 la Athena, ca mare dansator; de atunci a rămas challengerul meu de dans la mai toate marile întruniri psihiatrice, mult timp disputându-ne-o pe d-na Profesor Marianne Kastrup din

Copenhaga și ea împătimită de această artă). La Simpozion e vorba nu doar de a pune un diagnostic corect ci de a căuta răspuns la întrebarea: cine e omul pe care vrem să-l tratăm, omul ce se află într-o stare depresivă sau e cuprins de angoasă? Participă la dezbateri multe nume celebre între care C.R. Cloninger și B. Fulford. Cloninger s-a lansat cu ani în urmă printr-un sistem de diagnosticare a temperamentelor în patru clase, bazat însă pe neurotransmițători și nu pe umori, ca Hipocrate. Apoi a elaborat o doctrină și un chestionar pentru evaluarea caracterului în perspectiva a trei dimensiuni : autodirecționare, integrare socială și autotranscendență. Acum se preocupă de psihologie transpersonală, descoperindu-i acesteia rădăcini la gânditorii americani din sec.XIX, mai ales la Emerson. “Drumul meu de viață a fost un fel de evoluționism personal, metodic”, explica el “am trecut progresiv de la biologie la spirit”. Fulford, englez, deține prima și cea mai prestigioasă catedră de filosofie a psihiatriei din lume. A reimpus respectul față de valori în diagnosticul medical. “Dacă e nevoie de o medicină bazată pe dovezi, pe evidențe factice, în egală măsură e nevoie și de una bazată pe valori” susține britanicul. Și, interesant, a reușit să își impună punctul de vedere, de care ține cont acum, în mod oficial și Guvernul Majestății Sale.

Diagnosticul centrat pe persoană!

*

* *

În Egiptul vechi lumea vieții și a morții erau despărțite fizic : Nilul și deșertul. Doar că zona Nilului, verde, nu e cea albastră, a mărilor nemărginite. Iar fluviul e un pământ mișcător. Ce fantastic diferită e cultura greacă ce izvorăște din apele pământului și ale cerului, din Ocean și subapele lui Poseidon, unde Afrodita se naște din mare iar Zeus fecundează pământul prin fulgerul pornit din nori! In Egipt nu plouă – decât de trei ori pe an mi se spune – soarele se mișcă pe un cer fără nori și totuși într-o luntre. Un pseudocer și o pseudoluntre, bună și de alunecat pe nisip, ducând și blocuri de piatră pentru piramide. In cer e un praf subtil, ce intră peste tot, ca niște vapori ai pământului, până și bancnotele sunt murdare de mâiniule impregnate de aceste miasme. În istorie centrul Egiptului coboară de la Memphis la Teba, adâncindu-se în sine, în continent, cât mai departe de Deltă și de talazuri. În jur, doar Nilul cel mâlos, deșertul și muntele golaș. Numai când totul s-a stins și au venit grecii, capitala se mută pe lângă ape, în noul port al Alexandriei.

*

* *

Vechiul Egipt e acum islamic, fapt ce-i conservă specificul teluric. Islamul s-a născut, s-a extins și s-a definit în primul rând pe pământ ferm, începând cu deșertul. Si s-a scurs apoi spre zone muntoase și aride, între actualul Afganistan și podișul hispanic. E puternic în Anatolia dar se îndulcește în Peninsula Balcanică și eșuează în câmpia Panonică, în zone mai verzi și umede. Cum să nu piardă turcii bătălia de la Lepanto! Iar la Cairo milenarul Egipt se consolidează prin acest islam speriat de ape. Totul e și acum încremenit. La muzeul de istorie, în mod firesc, urmașii lui Ramses al II-lea sunt Nasser și Murbarach. Pojghița liberalismului englez se ferește de soare, în elegantele hoteluri cu aer condiționat unde poți bea cât alcool vrei.

*

* *

Egiptul s-a născut ca miracol și a rămas centrul lumii. Totdeauna a trebuit să se treacă prin Egipt pentru maturare și afirmare, ca printr-un rit de inițiere. Evreii au trăit și ei prin aceste locuri, ceea nu a fost doar o sursă de inspirație pentru monoteism

ci le-a dat și un rang spiritual, aureolă, statut de popor ce merită atenție. Grecii s-au inițiat în Egipt, l-au privit întotdeauna cu respect și admirație, au asimilat cât au putut din această civilizație stranie. Alexandru, înainte de a învinge perșii – care și ei s-au uns cu valorile Egiptului – merge și se purifică la oaza lui Amon, își ia de aici legitimitatea zeiască și forța de a face minuni. Nici romanii nu s-au putut considera împliniți până nu au inclus Egiptul în Imperiu. La una din bisericile copte din Cairo vezi refăcut, itinerarul lui Iisus și a Sfintei familii prin această zonă; locuri obligatoriu de parcurs pentru cine se simte predestinat să lanseze o religie universală. Islamul capătă dimensiuni doar plasând Egiptul în inima zonelor sale de extensiune. După ce face drumul la piramide, Napoleon, cel învins, se întoarce acasă învingător. Imperiul coroanei britanice nu a putut străluci fără de acest smarald. Hitler a pierdut poate totul, pentru că nu a reușit să pună piciorul în Egipt. Iar Uniunea Sovietică în vremea avântului expansiunii sale mondiale s-a instalat la Assuan.

Din adâncimile Egiptului se ridică obeliscurile ce împânzesc Roma, obeliscul fără de care Franța nu și-ar fi putut etala măreția, obeliscul ce și l-au construit americanii în mijlocul capitalei lor pentru a-și putea argumenta pofta de a stăpâni lumea.

*

* *

16 Septembrie 2005, Ghizeh. Cine știe cum râdeau vechii egipteni? Cum râdeau la bucurie, cum râdeau de cineva, cum râdeau la petreceri unde se spuneau glume grosolane. Stim însă că zâmbeau subtil, după cum se vede pe sculpturile acelea vechi. Sau pe fața sfinxului. Zâmbetul misterios.

*

* *

Gilson, “Filosofia Evului Mediu“ : Toată scolastica s-a petrecut în interiorul limesului roman, inclusiv în Germania. În 1992 am vizitat ca psihiatru, în afară de Heidelberg, Kolnul și Regensburgul. La Koln, Congresul german de psihiatrie s-a ținut la Universitatea Albert cel Mare. La Regensburg, Simpozionul Danubian de psihiatrie, tot la Universitatea Albert cel Mare, maestrul lui Thoma d’Aquino.

*

* *

Călătoriile epocii luminilor și vremilor romantice se încheiau în Italia, la Roma. Nu doar pictorii Europei ci toți cei cultivați, englezi sau germani, poposeau aici. Goethe și alții: Nietzsche a preferat Veneția Habsburgică.

*

* *

Roma, loc de pelerinaj. Nu cu dată fixă ca la Mecca, ci continuu. În 1993 La Congresul Mondial de psihiatrie socială prezidat de Profesorul Petziol – care fiind și dirijor a condus la festivitatea de deschidere orchestra ce cânta muzică barocă – am fost programați, toți participanții, într-o vineri, la audiențele papei. Sala de 7000 locuri era plină. Grupurile de pelerini din toată lumea, inclusiv Japonia, se prezentau, iar Papa Ioan Paul al II-lea le răspundea și îi binecuvânta în limba lor. Săptămână de săptămână; Roma; papalitatea; biserica universală.

*

* *

Cum ar fi lumea fără de muzică italiană, a veacurilor !?

*

* *

Fără de Roma nu am fi avut probabil scepticismul acesta bine făcut și sistematic, care pune sub semnul întrebării orice criteriu și de a cărui insinuare nimeni nu poate scăpa, scepticism ce conduce la încheierea rotundă și firească a filozofiei antice. Desigur, tot grecii l-au forjat, cei din noua Academie, Aenesidem, și în final, sistematizarea lui Sextus Empiricus. Dar era nevoie de acea lentă somnolență dogmatică, de cosmicitatea stoicismului prelucrată etic de romani, de îndelunga preocupare față de sine – grija față de sine “epimeleia heautu” de care vorbea Foucault în Hermeneutica subiectului - pe care se clădește subiectul și subiectivitatea, acel ceva constant din omul gânditor ce-și pune întrebări, se îndoiește, își suspendă judecata și observă aparent imparțial ceea ce e în jur, empiria ce-l înconjoară. Poate a mai fost la mijloc și descompunerea internă a imperiului, ce atrăgea ca mierea pe barbari, cum gândește Cioran. Oricum fără acest virus al scepticismului, tot miracolul aurorar al presocraticilor pe care-l admira Nietzsche și Heidegger, precum și templul triadei Socrate, Platon, Aristotel, ar fi fost ca un drum care nu știi încotro duce, care se pierde în pădure. Doar cu acest scepticism a vremii romane

târzii, filozofia a putut reînvia ulterior; și supraviețui câteva veacuri, după Descartes.

*

* *

Pyronienii susțin că îndoiala sceptică, cu a sa suspendare a judecății, îți asigură ataraxia. Dar evident, îndoiala te poate conduce și la nesiguranță, la neîncredere. Dacă nu sunt sigur de cele din jur, dacă nu mă pot baza pe ceva ferm, mersul lumii e îndoielnic, nu știu la ce să mă aștept. Și cine știe dacă cele așteptate se vor petrece după cum am prevăzut. Lumea se destabilizează, nu mai am reazăm, cad în abisul angoasei. Epoche-ul pe care-l propune Descartes prin îndoiala metodică ce conduce apoi la certitudinea de sine e dublat de alt epocă, indus tot de îndoială, cel al anxietății, al vertijului în care lumea se suspendă amenințător iar sufletul e gol și pustiit, pe cale de anihilare, așa cum scrie Heidegger în *Sein und Zeit*. Și încă, îndoiala poate duce la nehotărâre, la ruminăția obsesivă asupra posibilelor, a rostului și valorii acțiunii, la abulie.

Virusul sceptic al îndoiei odată infiltrat atinge esența antroposului, o zguduie, deschizând drumul credinței, filosofării și nebuniei.

*

* *

Pe calea spre cogito ergo sum, îndoiala sceptică hiperbolică a lui Descartes întâlnești și nebunia.

În Hegel citesc : “Crima și demența sunt extreme pe care spiritul omenesc în general le are de învins în calea dezvoltării sale.....sunt o treaptă esențială în dezvoltarea sufletului”.

Heidegger ajunge la suspendarea vălului uitării de sine a omului în Das Man, prin zguduirea angoasei totale.

*

* *

A trecut vremea când trona teatrul absurdului, cea în care inteligența Europei se gândea să dea un sens mitului lui Sisif, vremea tinereții mele.

Ce lume e cea de acum?

*

* *

II

9 Noiembrie 2006, Barcelona. Psihatrii discută despre sănătatea generală, cum e marcată aceasta de bolile psihice și de tratamentul lor. Si invers. Toți se luptă cu dualismul minte corp. Deci, îl presupun.

*

* *

Barcelona, cea iubită de turiști, adâncă în istorie, cu năstrușnicul Gaudi și cei trei mușchetari ai artei hispano-catalane.: Miro-idolul copiilor, Picasso – geniul comunist, și pururea catolicul Dali, al iadului și al cerurilor. Catalanii au imnul și drapelul lor, cântă în limba lor și scriu în catalană. In urmă cu șapte ani la Granada, Ministrul Sănătății al Andaluziei a reunit specialiști din mai toate țările latino americane pentru a dezbate reabilitarea

psihosocială în psihiatrie. Lipseau cei din alte provincii ale Spaniei. Pe vremuri Spania era o provincie a Romei. Cum se construiește Europa actuală?

*

* *

17 Martie 2007, Madrid. Congresul Asociației Europene de Psihiatrie, AEP.

E straniu să vizitezi Madridul la scurt timp după Paris, sare în ochi diferența de rafinament în magazine și bistrouri. Probabil spaniolii nu s-au străduit inițial cu astfel de fleacuri, din ură față de hiperrafinații mauri. Pe care i-au alungat apoi, cu evrei cu tot și definitiv, astfel încât Franco fascistul, nu a mai trebuit să se manifeste ca antisemit. După care nu s-au mai putut opri din a cuceri și măcelări, în numele crucii, țări de peste mări, terminând prin a se căsăpi între ei, în veacul trecut. La fel ca rușii. Războaie ideologice. Ne-au rămas de pe urma lor Guernica lui Picasso de la muzeul Reina Sofia, cu strigătul sfâșietor al calului, cu plânsul lăcrămat al bourului pentru omul rupt în bucăți, sub ochiul unui Dumnezeu impersonal, în care pâlpâie o lumânare. Dar și crucea cea neagră, ușor îndoită, zburând prin cosmos, a rusului Malewitsch de la muzeul Pompidou, crucea ce fuge de pământul

ororilor. Si tot ca rușii și-au ridicat ei, spaniolii, o nouă capitală în vremea expansiunii. Cu ei, cu acest popor vital și zgomotos din est, împart și o nețărmurită melancolie. Precum și stema vulturului cu două capete, importată din Bizanț. Teribila muzică spaniolă punctată de castagnete, răscolitoarele coruri rusești.

*

* *

La un spectacol flamenco îți dai seama că e vorba de o poveste. Cei ce dansează narează o întâmplare de dragoste, de obicei presărată cu gelozie și totdeauna marcată de orgoliu, de o aspră și incoruptibilă mândrie.

Niciunde pe lume nu se poate fără de muzică, fără de dans.

*

* *

19 martie 2007, Avila. Aici se află cea mai veche biserică în stil romano gotic din Spania, construită de un arhitect fancez și dedicată martirilor creștini spanioli de la Toledo, din epoca romană. Toți și totdeauna și-au venerat martirii, morții. Franco la El Caidos. Americanii au la New Orleans un muzeu pentru cei

căzuți în al doilea război mondial. La Leningrad, pe când îl vizitam, perechi de tineri căsătoriți mergeau la cimitir, mai fiecare având un mort printre cei peste un milion pieriți în timpul blocadei. La Washington turiștii vizitează memorialul soldaților din Vietnam. Timișoara e plină de străzi cu nume de martiri din decembrie 1989.

Citesc în ziarele locale că în Irak au murit până la această dată 2500 americani și 650.000 irakieni. Cine și unde le va cinsti memoria?

*

* *

20 martie 2007, Madrid. Împreună cu doamna profesoară Fodoreanu din Cluj ne fotografiem în fața statuii lui Don Quijote și Sancho Panza. În sfârșit iată niște eroi de poveste, dintre care unul fanatic și seminebun, ajunși să poată fi văzuți și pipăiți. Într-un pasaj din partea a doua a romanului, la un han, Don Quijote aude prin peretele despărțitor al camerei sale doi domni care citesc apocrifă parte a doua a istoriei sale, apărută între timp. Eroul se înfurie și perorează vehement, astfel încât vecinii îl aud :”Dar cine-i acela care răspunde la vorba noastră? se auzi din cealaltă odaie; -

Cine altul, răspunde Sancho, decât Don Quijote de la Mancha în carne și oase, care va pune în fapte cele ce a spus”.

Don Quijote în carne și oase! Dar oamenii în carne și oase se nasc și mor după legi biologice, altfel decât eroii de ficțiune. Aceștia au o altă viață, au locuința și moartea lor din poveste, chiar dacă Don Quijote e mai real decât muritorii, vorba lui Unamuno. Și iată, acum, pot fi materializați în statui și așezați într-o piață, astfel încât să se arate oamenilor, generații la rând, la fel ca regii și împărații.

*

* *

Într-un pasaj celebru din Fizica, Aristotel, luptându-se cu ontologia ideilor a lui Platon, susține că tot ce există trebuie să aibe un loc al său în lumea fizică, un topos ce poate fi învăluit de altele, de o lume înconjurătoare. Și se întreabă, argumentând retoric : “Căci unde este locul Sfinxului?” Desigur, locul Sfinxului, la fel ca cel al lui Don Quijote, e în povestea despre el, între altele în Oedipul lui Sofocle. Întrebarea retorică a lui Aristotel a trecut multă vreme necomentată deși sfinxul putea fi văzut și pipăit chiar în Elada, mai ales sub formă de sfinxă cu trup de pasăre. Vorba aceea a poetului, despre Dumnezeu :”Vreau să te pipăi și să urlu

ești”! Platon spunea că toți oamenii au ochi să vadă calul în carne și oase dar puțini sunt aceia ce au ochi pentru a vedea ideea, “eidosul calului”, “esența faptului de a fi cal”. Stagiritului, părinte al ontologiei, i-a scăpat ideea că existența în imaginar, în poveste, are pentru oameni realitatea ei. Și că ființele acestea intermediare pot coborî din poveste așezându-se printre noi, ca Don Quijote la Madrid. Atragându-ne atenția cât de adevărat e acest nebun ce credea în eroii de ficțiune și în imposibil.

*

* *

Istoria personajelor mitice ale literaturii românești europene începe acum, pe vremea lui Don Quijote, printr-o utopie inversă : nu o nouă lume elaborată imaginar de rațiune, ci o veche lume refăcută în imaginar de suflet. De sufletul unui erou imaginar, ce ni se prezintă în carne și oase.

*

* *

H.R. Patapievici, analizând drumul imaginarului în perioada modernismului face o comparație între Ignațio de Loyola,

Cervantes și eroul său, laudând soluția excelentă găsită de întemeietorul ordinului iezuiților și deplângând eșecul în care s-a împotmolit al doilea, prin alegerea unui drum greșit.

*

* *

“Deja nu mai sunt nebuni, a murit acel om din La Mancha, acea năstrușnică fantomă în deșert. Toată lumea este teafără la minte, oribil și monstruos de teafără“ (Leon Felipe, citat de Sabato în “Înainte de plecare“).

*

* *

Recitind Husserl sare în ochi faptul că prin fenomenologie el voia să ajungă la ceva concret, “viu”. În prima perioadă folosește expresia : “înapoi, la lucrurile însăși”. Dar în ultima perioadă invocă metafore : lucrul, realitatea ajung să se prezinte “în carne și oase” sau “în persoană”. Ori, partea interesantă e că folosește aceste expresii ca echivalente. Dar “persoana” poate fi o instanță

abstractă ca cea juridică, ca persoana lui Dumnezeu; sau poate fi regăsită într-un personaj. Cum l-o fi înțeles oare Husserl pe Don Quijote?

*

* *

Pentru Don Quijote nu s-a pus problema unui tratament specific pentru că nu existau pe atunci instituții psihiatrice corespunzătoare. Probabil ar fi fost necesară și o comisie care să impună un tratament obligatoriu, neconsimțit. Și, în plus, boala sa nu avea – și nu are – o definiție.

*

* *

În secolul XX, K.Popper a lansat teoria celor trei lumi : cea fizică, cea subiectivă a stărilor de conștiință și cea de-a treia suprapersonală, în care ființează teoriile științifice, miturile și narațiunile. Toate trei au realitate “obiectivă”. Lumea a treia, cea teoretică, există până la un punct, indiferentă față de oamenii muritori, care prin mintea, prin subiectivitatea lor o receptează, o

înțeleg și o amplifică. Ei pier și vin alții, poate de pe alte planete, străduindu-se să citească bibliotecile noastre.

În această elegantă construcție, Popper se oprește însă la acest nivel. Căci pasiunea sa erau teoriile științifice. El uită să dialogheze cu Don Quijote, ignoră prietenia cu eroii de poveste. Cu aceste “ființe intermediare”.

*

* *

Don Quijote este unul din marile personaje ale Europei ce se instaurează apoi ca arhetip. Noțiunea de personaj derivă din – și e consubstanțială cu – cea de persoană. Conceptul și cuvântul de persoană l-au inventat romanii și a devenit una din pietrele de fundament ale culturii acestui continent, al nostru. Jocul lingvistic, în sensul lui Wittgenstein de “uz al termenului”, ne relevă pentru persoană arii precum : persoana juridică, persoana (persoanele) lui Dumnezeu, personalitatea creatoare, cultul personalității, personalism, respectul persoanei (umane), psihologia persoanei, serviciul de personal, tulburările de personalitate și multe, multe altele.

*

* *

Sistemul american de clasificare și diagnostic al bolilor psihice DSM-IV-TR plasează tulburările de personalitate pe o axă diferită de cea a tulburărilor psihice episodice și de cea a celor somatice. Sistemul Organizației Mondiale a Sănătății ICD-10 le pune pe toate împreună. De ce se diferențiază oare și la acest nivel SUA de restul lumii?

*

* *

3 mai 2006. Cheile Grădiștei, lângă Bran. O nouă locație de munte, beton și lemn, probabil din jefuirea pădurilor locale. A 4-a Conferință anuală a Societății Române de tulburări de personalitate, organizată de Aurel Nireșteanu, profesor la Tg.Mureș. În 1990, imediat după revoluția noastră, când am preluat conducerea nou înființatei Asociații Române de Psihiatrie, m-am gândit să sprijin formarea unor Asociații de profil, care să reunească pe cei ce au un subdomeniu definit. Unele s-au înființat, dintre ele câteva au persistat și altele nu. Aceasta, a tulburărilor de personalitate, nu-mi intrase în calcul, fiind ceva particular. Se

prefigurează ca în 2008 Congresul Asociației Europene să se țină la Tg.Mureș. De ce nu și în România?

*

* *

Privitor la etimologia cuvântului persoana. Aulus Gellius, “Noaptele Atice”, (Ed.Academiei Republicii Socialiste România, 1965), V.7: ”Frumos, pe Hercule, și interesant explică Gavius Bassus în cărțile sale intitulate Despre originea cuvintelor de unde vine cuvântul “persoana”: și anume el presupune că a fost format de verbul personare (a răsună). Căci-zice el- capul și fața fiind învelite în acoperământul măștii (coperimento personae) este numai o singură cale deschisă pentru emisiunea vocii, care nu mai iese difuz și împrăștiat, ci colectează și strânge vocea numai spre o singură ieșire, fiind sunetul mai clar și mai răsunător. Așadar fiindcă acea înbrăcămintă a feței face vocea să se audă mai clar și să răsună (risonare) s-a zis “persona” cu litera “o” lung, din cauza formei cuvântului”.

Persoana își începe deci cariera ca mască teatrală, mască ce face ca vocea să sune mai bine: per-sonare!

*

* *

Dacă ar fi să folosim limbajul lui Hegel s-ar putea spune că, în calitate de persoană, individul uman nu e atâta “în sine” și “pentru sine” cât “pentru alții”. Așa cum romanii au punctat clar prin persoana juridică, în care cel “în carne și oase” e re-rezentat, devine o nouă prezență, trecând din lumea întâia a lui Popper, în lumea a treia.

*

* *

În dreptul roman – și de atunci până în zilele noastre – copilul nou născut devine o persoană de îndată ce e declarat public și înscris în actele de stare civilă. Persoana juridică are nume, adresă, acte de identitate, proprietăți, el poate face tranzacții, dona și moșteni, inclusiv coroana, dacă e fiul unui rege. Șansă pentru impostură. Istoria Rusiei e plină de pseudoțari și țarevici uzurpatori între care și celebrul Boris Gudunov. Fără de o astfel de șansă cum ar fi scris Borghes istoria imposturii!

*

* *

Cine știe dacă nu a existat într-adevăr pe plaiurile Castiliei, în La Mancha, un Don Quijote în carne și oase. Iar umbra sa pe care o cunoaștem noi din poveste a dăinuit mai mult decât umbra sa din actele stării civile și decât carnea-i pieritoare, hrană pentru viermi.

*

* *

Timp de peste 2000 de ani în Europa s-a vorbit mai mult de persoana lui Dumnezeu decât de cea a oamenilor, în afară de uzul juridic. Din documentația pentru cartea “Tulburările de personalitate”, aflu că argumentarea teoretic-dogmatică a persoanelor dumnezești se petrece o dată cu speculațiile din sec.V ale lui Boetius (care e tradus și în română). Citesc (spicuiind din Boetius și Salvianus, scrieri, 1992, Ed. Institutului Biblic):

“Definiția persoanei este aceasta: persoana este substanța individuală a naturii raționale. Prin această definiție noi determinăm (în primul rând) ceea ce grecii spun “hipostasis”, (ceea ce înseamnă existența individuală). Nu oricărei naturi i se poate spune (însă) persoană. Noțiunea de persoană (ca “prosopon”) vine

de la acele măști care în comedii și tragedii reprezentau pe oamenii arătați prin ele. Grecii numeau aceste persoane “prosopon” (fețe, măști) de la ceea ce e pus pe față și o acoperă înaintea ochilor ...

Dumnezeu e și esență (ousia) și existent (ousineas) și prosopon, adică persoana. Este o singură esență a Treimii, dar trei substanțe (hipostasis) și trei persoane (prosopon). ”

De la început își spune cuvântul jocul lingvistic: persoana latină e pentru greci și hipostasis și prosopon. Ambiguitate ce străbate toată dogmatica creștină.

*

* *

Iubirea dintre persoanele lui Dumnezeu: Dumitru Stăniloae; “Chipul nemuritor al lui Dumnezeu” : “Dumnezeu e veșnic iubitor, înainte de creație, de timp; e iubirea între persoanele treimii...în iubire se arată distincția între persoanele ce se iubesc și unirea între ele pe măsura iubirii reciproce...cel iubit e altul decât tine și este unit cu El...prin iubire se afirmă mișcarea interioară a Sfintei Treimi, unirea totală dintre cele trei persoane, odihna fiecăruia în celălalt – perihoreza – având fiecare în celălalt totul și neavând a căuta ceva dincolo de ele”.

Deci, iubirea creștină e arhetipală, transcedentalo-transcendentă, se petrece între persoanele lui Dumnezeu înainte de începutul veacurilor, noi doar ne împovărăm cu ea.

*

* *

Mi-am amintit că tema “perihorezei” este centrală în cărțile ce le-au scris pe marginea concepției “triontice” doi eminente psihiatri timișoreni, profesorul Eduard Pamfil și doctorul Doru Ogodescu, comentând antropologia și psihopatologia prin relația dintre hipostazele umane “eu”, “tu”, “el”.

*

* *

Prezentând și comentând istoria iconoclasmului Christoph Schonborn, în cartea “Icoana lui Hristos” (carte publicată în 1984 și tradusă în limba română la Ed. Anastasia), scoate în evidență multitudinea de termeni și concepte ce au fost aduși în discuție atunci în universul lingvistico-conceptual: “icon” se referă la imagine “chip”, “karacter” avea înțelesuri multiple, dintre care unele umane, referitoare la fire și morală; “grafe”, între alte

înțelesuri, se corelează cu icon; “prosopon” era interpretat ca față, chip dar și ca mască reprezentativă; și apoi ca persoană umană și divină; “hipostasis” se traduce direct prin substrat, substanță, dar ajunge să desemneze și persoana divină; pe când “ousia” se referă la ființă și esență.

Esențială era însă întrebarea și interpretarea: dacă Iisus a fost re-prezentarea divinității sau însăși prezența divină, ce ajunge consubstanțială ca cea umană; și dacă, își păstrează pe cruce cele două naturi, divină și umană. În consecință: în ce măsură chipul uman a lui Iisus poate re-prezenta sau îndruma spre insondabila ființă divină, imposibil de cunoscut și determinat.

Pe episcopul Vienei Christoph Schonborn l-am cunoscut în 1996 cu ocazia cursurilor de logoterapie de la Viena. Doamna Wilhemina Popa a aranjat o întâlnire iar episcopul, foarte amabil și vorbind fluent franceza, ne-a povestit despre formarea și experiența sa în logoterapie.

De la cele lumești la cele spirituale e un permanent dute vino.

*

* *

În “Critica Rațiunii Pure”, Kant analizează omul ca fiind una din “ființele raționale finite posibile”. Desigur, finită și corporală, pentru a exclude pe îngerii. În ceea ce privește conceptele, în prima Critică se vorbește de “conștiință” și “eu”, de “intelect” și “rațiune”. Conceptul de “persoană” apare treptat, timid, mai ales în cea de a doua Critică. Prin relațiile etice dintre oameni se manifestă în cele din urmă o zonă “noumenală”, dincolo de fenomene, astfel încât gânditorul din Königsberg ajunge să invoce un rang “angelic” ce se relevă în om. Comportamentul etic poate deveni chiar un fel de dovadă indirectă a existenței lui Dumnezeu. Doar la acest nivel omul este considerat ca putând “ajunge la rangul de persoană”. Persoana coboară astfel, prin etică, din cer pe pământ.

*

* *

Relația dintre persoana umană și persoana lui Dumnezeu a fost cultivată de “personalismele” sec. XIX și XX.

Max Scheller, pe care mulți îl consideră personalist, a fost în foarte bune relații cu psihopatologii germani ai vremii sale. Probabil aceasta a susținut întărirea noțiunii de personalitate în psihiatrie prin celebra carte a lui Kurt Schneider “Personalitățile psihopate”.

*

* *

Tipologia temperamentelor datorată lui Hipocrate s-a dezvoltat fără o legătură directă cu noțiunea de persoană sau prosopon dar nu fără corespondențe secrete cu tipologia zodiacală. Căci cele patru elemente au certe legături cu întregul cosmos. Caracterele lui Teofrast, elevul lui Aristotel nu se raportează nici ele la persoana juridică sau divină; dar poate fi bănuită o relație subterană cu universul comediilor din acea vreme, care se jucau desigur cu mască, cu prosopon. Caracteriologia, ca și critică a moravurilor, întruchipată în comportamentul câte unui tip de om, e cea pe care o cultivă și secolul al XVII-lea prin “Caracterele” lui La Bruyere. Termenul de caracter, când se referă la om, a căpătat dublul înțeles de particularități tipologice – în sens mai nuanțat decât le ofereau temperamentele. Și, în același timp, de trăsături morale. Chiar și azi mai vorbim de oameni lipsiți de caracter sau de cineva cu un caracter ferm, virtuos. Până relativ recent noțiunea de persoană nu s-a prea amestecat cu caracteriologia omului real. În zilele noastre, mixajul pare să funcționeze, sursă de continui ambiguități dar și de sugestii empirice.

*

* *

Personajele Europei moderne, vehiculate de literatura romanească multiplicată prin tipar, cu caracterele și destinele lor variate, au ajuns să fie prietenii de zi cu zi ai oamenilor crescuți prin lectură, în umbra tiparului. Prieteni intimi, prieteni adevărați, prieteni în solitudine, în lumea aceea a subiectivității și imaginarului pe care a cultivat-o Europa biografiilor, a autobiografiilor și jurnalului intim.

De când personajele s-au urcat pe ecrane iar eroii telenovelelor și serialelor de televizor înlocuiesc treptat lumea culturii, livrești, prietenii de ficțiune a oamenilor în carne și oase devin comuni, publici, pierd locuirea în spațiul intim, se dezbat în agora zilnică. Generația mea a fost martorul acestei mutații.

A mutației a ceva din vechiul sens al prieteniei.

*

* *

Vasile Popovici: “Eu personajul”, (Ed Cartea Românească 1988). Ideea susținută de autor e că sunt doi poli ai personajului

din literatură. Unul alunecă spre teatralizarea epicului; și autorul îl identifică în literatura româna la I. Slavici, M Sadoveanu, M Preda. Celălalt este polul unde se lasă ghicită viața cea mai ascunsă, “inconștientul personajului, teritoriul cel lăuntric cel mai puțin supus privirii străine”. Acesta e ilustrat de personaje din opera lui I. Slavici dar și a lui L. Rebreanu, H. Papadat Bengescu, M. Preda. La mijloc s-ar afla problema și tema “intimității”, ne precizează autorul într-un cuvânt înaintea. Și citează din Nietzsche “Oamenilor le e rușine, nu pentru că au vre-un gând urât, ci, dimpotrivă, pentru că-și închipuie că li se atribuie niște gânduri urâte ”.

(Când a venit la Timișoara, cu programul său celebru de a susține tineri de valoare, Constantin Noica îi propunea lui Bazil Popovici să parcurgă critic toată panorama culturii franceze. Cu alte cuvinte, să-l întrecă pe maestrul său, Livius Ciocârlie).

*

* *

Don Quijote e un personaj arhetipal ce ni se impune o dată cu peripețiile sale năstrușnice, paradigmatică, tulburătoare. Tot prin peripețiile sale, fantastice ni se impune quasipersonajul lui Ulise,

cel vechi, al grecilor; care marchează însă un alt arhetip al căutării curioase, al neliniștii și îndrăzelii, al hybrisului însăși.

Dar Ulysse-le acesta nou, al secolului XX, cât de mult mai este el încă un personaj? Așa, cu aceste noi peripeții, fără de centralitate, diluat în detalii, în microîntâmplări cotidiene, se mai leagă el de instanța arhetipurilor?

*

* *

20 martie 2007, Timișoara. Lucrez cu Aurel Nireșteanu la definitivarea cărții despre tulburările de personalitate. Cartea aceasta trebuie să apară acum, deoarece peste câiva ani probabil conceptul psihologic de personalitate – deci și tulburările ei – se vor dilua până la confuzie, dată fiind progresia “situaționalismului”. Totdeauna s-a știut și s-a acceptat că omul are multiple fețe, că își pune mereu măști, că e duplicitar, că în situații diferite și în raport cu persoane variate se comportă diferențiat. Și de asemenea că se schimbă de-a lungul cursului anilor. Totuși se păstra o credință în coerența psihismului individual, a persoanei, care chiar dacă nu se definea prin virtuți, se considera a fi ancorată într-un weltanschauung. În prezent această coerență și stabilitate internă, pe care modernitatea a susținut-o mereu, pare a se

zdruncina. Artiștii au fost primii care au intuit în sec.XX fenomenul, în primul rând scriitorii, romancierii și criticii literari. Aceștia se refereau, ce-i drept la personaje. Au intervenit însă și plasticienii. După privirea neliniștită din autoportretele lui Van Gogh, pictorii și sculptorii au atacat ideea de portret pe care o instituiseră Renașterea, oferindu-ne fețele recompuse ale lui Picasso sau pe madame Pogany a lui Brâncuși. Acum e rândul psihologilor să facă demonstrația. Psihopatologia, cum e și natural, trebuie să urmeze cursul lucrurilor. Deci, repede cu publicarea cărții “Tulburările de personalitate”.

*

* *

Cuvântul persoană și cel de personalitate e azi pe toate drumurile, în gura oricui. Declarația Universală a Drepturilor Omului îl folosește mai în fiecare paragraf. “E necesar să respectăm demnitatea persoanei umane”, idee care evident ne vine de la Kant. Dar dincolo de bunul simț sau de simțul comun, cine mai știe azi ce se înțelege prin acest cuvânt? Care, vorba francezilor, stă în marginea nimicului, a lui “nimeni” : “Qui est la? Personne!”

*
* *
*

Mircea Mihăeș, “Cărțile crude, jurnalul intim și sinuciderea”, (Ed. Amercord 1995). “Jurnalul intim pune bazele unei noi identități a scriitorului ... Personajul, posesor al unei biografii obiective, înregistrată ca atare, oficial și impersonal, dobândește dintr-o dată o identitate suplimentară; autobiografia... Singurul corespondent desăvârșit al autoportretului compus de scriitor în jurnalul său este masca mortuară... Jurnalul intim este și azi istoria secretă a unui eu care se descrie pe sine. El exclude așadar, teoretic și de circumstanță, prezența cititorului, chiar dacă acesta este mereu presimțit și se proiectează pe sine undeva într-un viitor mereu incert...”

De fapt cartea este o poveste despre apariția și dezvoltarea diagramei intim-public în structurarea conceptului de persoană umană în Europa: “Intim, intimitate, intimism: cuvinte misterioase, intrând în amăgirea, în aproximația și în iluzia propriei lor adâncimi”...

Cartea, revăzută, îmi amintește de o idee care o formulasem la un moment dat, când a apărut lucrarea lui Cornel Ungureanu privitoare la “Mircea Eliade și literatura exilului”: De ce oare

Universitățile umaniste nu înființează catedre pe tema biografiei, a autobiografiei și a jurnalelor intime? De ce?

*

* *

Ceea ce în instituțiile actuale se numește “serviciul de resurse umane” se numea mai demult serviciu de personal sau de cadre. Aici stăteau, frumos așezate în rafturi, autobiografiile succesive a fiecăruia dintre noi și referințele date de alții. Precum și alte documente de caracterizare și calificare. Mulți tineri de azi își imaginează vechea securitate ca un fel de serviciu de spionaj. Ea era însă o instituție oficială care, de la un timp avea biroul și angajatul său ce-l dubla în fiecare Instituție pe cel de la personal. Ținând și de Spital și de Universitate aveam la un moment dat doi securiști care ne făceau vizite sau ne chemau în birou. Cu amândouă a trebuit să stau de vorbă în 1978 când am fost în excursie în China, deoarece avionul făcea escale la Athena.

Și aceasta, pe lângă serviciul de personal.

*

* *

Peter Tyrer britanicul susține, în cartea sa deja clasică despre tulburările de personalitate, că tipul “borderline”, cel instabil afectiv, necontrolat și impulsiv, cu sentimentul lipsei de identitate personală, e în mare parte o construcție nosologică a psihopatologilor americani; căci criteriile ce-l definesc sunt comune cu cele ale multor altor tipuri. Tulburarea de personalitate borderline este considerată în SUA ca fiind cea mai frecventă. Si în același timp în această țară s-au dezvoltat cele mai variate tehnici de tratament psihoterapeutic pentru tipul borderline, mereu raportându-se rezultate bune.

Totuși nu se poate suspecta până la capăt că nu există oameni instabili care nu-și controlează bine impulsurile având o fragilă identitate cu propriul lor sine. Si că aceștia sunt, mai frecvenți în SUA. Intr-un fel identitatea fragilă e chiar quintesența omului nou, actual.

Pe vremuri, la noi, “omul nou” era definit ca unul ce credea în idealuri și se jertfea pentru o cauză comunitară, argumentată ideologic.

Cândva, pe vremuri, la noi se deschidea Canalul.

*

* *

Tulburarea de personalitate antisocială, psihopatul, cel ce încalcă fără să-i pese drepturile altora, persoanele anafective ce omoară cu sânge rece, sadice uneori, urmărindu-și doar propriile interese hedonice, lipsite de șansa remușcării, astfel de persoane anormale se pare că au la bază o tulburare organică cerebrală, o disfuncție a lobului frontal. Cel puțin așa indică cercetările ultimilor ani. Psihopatul poate fi inteligent, își calculează cu pricepere mișcările astfel încât vina să cadă pe altul. După formularea clasică a lui Cleckley, deseori are un șarm superficial, poate fi fermecător și cuceritor. Mulți medici, avocați sau oameni de afaceri îndeplinesc criteriile de diagnostic. Ca să nu mai vorbim de șefii grupurilor mafioate sau de excrocii internaționali. Ideile lui Lombrozo revin. Doar că nu se mai referă strict la criminalii sumbri, brutali și primitivi. S-a dovedit experimental că majoritatea acestor psihopați nu au reacții înnăscute de frică și nici emoții reale în relațiile interpersonale. În schimb, prezintă o crescută agresivitate, condiționată tot genetic. Unii psihiatri au vorbit metaforic de o asemănare cu animalele de pradă.

S-a știut dintotdeauna că există oameni capabili de acțiuni extreme, temerare, eficienți în domeniu, nechinuiți de scrupule, ulterior, lipsiți de “supraeu”, vorba lui Freud. Cum s-ar fi născut și consolidat fără de ei Legiunea Străină? Si fără îndoială o bună

parte din trupele de comando, din batalioanele pentru acțiuni speciale ale tuturor armatelor profesioniste! Pepinieră de eroi.

Dar să nu uităm povestea cu ucenicul vrăjitor. Câteva întâmplări recente din Irak, de după victoria americană, ne trag de mânecă.

*

* *

Romanii, care au creat conceptul de persoană, prin masca teatrală și persoana juridică susținând apoi și personalizarea Dumnezeului creștin, sunt primul popor ce a dat viață portretului, sub formă de statui și busturi, prin industria atelierelor de sculptură. În orice mare muzeu al lumii sălile romane te uimesc cu figurile împăraților, patricienilor și cine mai știe ale cui, redată cu o extraordinară expresivitate și individualizare. Un popor de sculpturi-portrete mai dăinuie și acum prin lume, prin muzee, rămășițe ale unor legiuni, ale unor armate de piatră, ce străjuiau viața de zi cu zi a cetățenilor Imperiului. Va trebui să treacă multă vreme până ce Renașterea va aduce la lumină din nou, pentru câteva secole, portretul pictat. Reprezentare vizual artistică a persoanei individuale concrete. De data aceasta împreună cu autoportretul.

Conceptul de personalitate se afirmă în modernitate progresiv chiar dacă cuvântul nu e folosit expresis verbis - prin cariera personajelor literare, a biografiilor și autobiografiilor, a portretelor și autoportretelor, ce exprimă ideologia individualității umane, a caracterelor. La romani, portretele sculptate cu atâta precizie au poate o sursă și în măștile mortuare ale strămoșilor pe care familia le păstra cu sfințenie. Oricum ar fi, Roma e patria prin excelență a persoanei umane, fixată expresiv și pe piatră. Artă ce a fost împrumutată și religiei pe care a născut-o și susținut-o, pentru a figura apoi pe toți sfinții ei, inclusiv pe Iisus și Maria.

Lumea creștinismului roman, cel al religiei catolice, a rămas legată de statui, care împânzesc și acum bisericile, orașele și clădirile de pe unde ea s-a înstăpânit. Dacă intri într-o biserică creștină și în ea sunt statui, aceasta e romano-catolică. Ortodocșii, ruși de Roma, pătrunși de alunecoasa speculație grecească, s-au resemnat cu picturile, după ce i-au înfrânt pe iconoclaști.

Universul ficțiunii, al spiritualității se poate, materializa în piatră și pornind dinspre om, nu doar dinspre zei - ne-au spus cu tărie romanii și urmașii Romei.

La Madrid stă în fața noastră statuia lui Don Quijote și Sancho Panza.

*

* *

Și cimitirele catolice sunt pline de statui, unele reprezentându-l pe mântuitor purtându-și crucea, altele pe fecioara Maria; dar și busturi ale celor decedați sau alte reprezentări. La Praga, în cimitirul național din Vișegrad, într-un colț, am fotografiat sculptura unei femei cu părul despletit și sânii aproape goi, provocatori, parcă modelată de Rodin!

*

* *

Personalitatea creatoare, mai ales cea neînțeleasă, a făcut deliciul epocii romantice, după ce Kant, în cea de a treia Critică, a pus la baza creației operelor de artă geniul. Ar fi interesant de știut dacă în limbajul sec.XIX-lea conceptul de geniu a fost asociat cu cel de personalitate. Creativitatea este în prezent o ramură a psihologiei persoanei. Ea este definită, detectată, analizată, stimulată, antrenată. Și nu mai interesează doar afirmarea sa în direcția artei și științei ci și în sport – ies bani mulți din sport – în inventivitatea tehnică, matematică, managerială. Câți hackeri formidabili nu au apărut în ultimul timp în România și țările din

estul Europei, care sparg codurile marilor bănci sau ale Pentagonului. Dar în toate aceste direcții ale creativității care se întind ca brațele unei sepii, unde e personalitatea?

*

* *

Secolul al XIX-lea a dat gir și personalității istorice sau a rolului personalității în istorie. Desigur, Alexandru, Cezar, Napoleon. Dar noi am trăit sub Fuhrer, Tătuc sau Geniul Carpaților.

*

* *

Pregătindu-mă pentru cartea “Tulburările de personalitate” studiez “Handbook of personality” (Ed. L.A.Pervin, O.P. John, The Guilford Press). Pe lângă actualul interes pentru sine – “self” – cea mai dezvoltată direcție de cercetări rămâne cea care se ocupă de tipologie. Dar care nu mai invocă tradiționalul concept de caracter. La mare cinste este “teoria celor cinci mari factori” care utilizează analiza factorială și pleacă de la termenii de caracterizare

a oamenilor, este un nivel “empiric” de la care se poate pleca, astfel încât întreaga științificitate a demersului e asigurată.

Și atunci, de ce oare nu folosește psihologia persoanei și “empiria personajelor”? Personajele literaturii Europei moderne – și nu numai – adună mult adevăr. Adevăr pe care nimeni nu-l contestă. În plus personajele se afirmă printr-un sens plinar al tradiției caracterului. Nu doar în sensul tipologiei ca varietate a felurilor de a fi, ci și în cel de caracter moral și al concepție despre lume. Mai de mult, pe vremea Bildungsromanului și a romanului cronicii de familie, era inclus în povestire și cursul vieții eroilor. S-ar putea face o bancă de date. O comisie de experți ar include acei eroi și acele romane care îndeplinesc anumite criterii. Iar apoi personajele ar putea fi studiate ca o colecție de persoane care sintetizează o puternică “empiricitate”. Și care cuprind în ele și o tipicitate mai adâncă. Ar putea fi incluse și biografii și autobiografii. Oricum biografiile se scriu despre oameni însemnați, iar autorul are grijă să fie documentat și coerent. Spiritul empiric și inductiv al vremii noastre s-ar păstra. Totul ar beneficia și de teoriile și studiile narrative ale persoanei în sensul lui McAdams și a fenomenologilor. De ce nu?

*

* *

Nietzsche, “Nașterea filosofiei în epoca tragediei grecești”:
“Da, există vinovăție, nedreptate, contradicție, suferință în lumea aceasta a noastră....dar numai pentru oamenii limitați, pentru cei ce se privesc unul pe altul și nu cu toți împreună, nu pentru zeul constitutiv; pentru acesta toate cele ce se războiesc între ele se revarsă într-o armonie invizibilă, ce e drept, pentru ochiul omului obișnuit, dar de înțeles pentru acela care, aidoma lui Heraclit, este asemenea zeului contemplator.”

*

* *

Un prieten îmi spune o anecdotă, care probabil circulă de mai mult timp:

Apare un mare poster pe care scrie cu litere de-o șchioapă:
“Dumnezeu a murit!”

semnează Nietzsche

A doua zi, în locul său, se află un poster și mai mare pe care se poate citi: “Nietzsche a murit!”

semnează Dumnezeu.

III

2 Iunie 2007, Wurzburg. Congres Internațional privitor la o tulburare neuropsihică a copiilor numită tradițional instabilitate psihomotorie sau sindrom hiperkinetic și care în prezent e denumită A.D.H.D, prescurtare de la Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. Se susține că ar fi o explozie mondială, până la 8% din copiii de școală sunt afectați.

Copilul nu poate sta locului, nu-și fixează atenția, se mișcă tot timpul încoace și încolo, perturbă orele de clasă și jocul celorlalți, reacționează rapid și agresiv, nu are răbdare să respecte regulile. Educatorii și părinții îl pedepsesc, colegii îl rejectează. El pleacă de la școală, vagabondează, intră în grupuri anomice. Numai rele și rele.

Oare totdeauna au fost așa de mulți copii hiperkinetici pe care nu-i băgam în seamă deoarece lipsea delimitarea precisă a bolii, lipseau instrumente precise de diagnostic și medicamentele eficiente? Sau cazurile realmente s-au înmulțit la acești copii ce nu se mai vântură pe maidane, constrânși în blocurile lor, fixați de televizoare și calculatoare? Iar părinții cei ocupați, nu au timp de joacă și povești, de mângâieri? Câtă neliniște depresivă și anxioasă o fi, cine știe, în sufletul micuților condamnați să ia o viață întreagă pastile de liniștire?

În 2006 la Congresul AEP de la Nisa am vizitat un centru de protestatari din toată Europa împotriva tratamentelor medicamentoase aplicate în A.D.H.D. Și la fiecare Congres de psihiatrie, acești protestatari se înmulțesc.

*

* *

Wurtzburg-ul etalează pe lângă un frumos baroc bavarez și alese vinuri de Franconia, o extraordinară densitate de premii Nobel, 8 la 130.000 locuitori. Ca mărime urbană, un Lugoj puțin mai mare, o Timișoară puțin mai mică. Ca istorie și faimă însă...

*

* *

Omul curios, cel dintotdeauna, dar mai ales cel de azi, cel care investighează, caută, răscolește, privește în toate părțile, om al vieții noastre neliniștite cea de toate zilele, om ce nu-și găsește astâmpărul...

Altfel era omul contemplației, al rugăciunii, meditației, extazului, reveriei. Și chiar gânditorul lui Rodin, ce stă concentrat, încordat ca un arc, în pragul secolului XX.

Parcă ne înconjoară tot mai mult o lume în care omul, ca și animalele de pradă, adulmecă vânatul într-un univers al diversității, al divertismentelor.

Altfel decât curiozitatea lui Ulise.

*

* *

Instabilitatea psihomotorie poate a crescut și pentru că trăim într-o lume a competiției continue, a inițiativei, a concurenței.

Țin minte vremea când viața de zi cu zi era organizată în jurul ședințelor. Oamenii ședeau. Ședeau, alegeau un prezidiu care să conducă ședința, se înscriau la cuvânt – la acest punct propria inițiativă nu funcționa totdeauna – spuneau ce aveau de spus sau ceea ce trebuia să se spună, după care totul se punea la vot: pentru, contra și abțineri. Se anunța ședința viitoare și ședința se termina. Ea, ședința putea dura 1,2,3,4,5,6 ore și mai mult, repetându-se azi – erau zile cu câte două, trei ședințe - mâine, poimâine, uneori și sâmbăta și duminica. M-am adaptat. Principalele mele activități în timpul acestor lungi ore au fost: lectura operelor complete ale lui Marx și Engels, o carte cu copertă gri, vreo 17 volume groase, care câțiva ani m-au scutit să aud ce se discută în jur. Îmi puneam fără jenă vată în urechi și citeam. După vre-un an cineva m-a întrebat

de ce citesc așa de mult aceeași carte. A doua a fost exercițiile de greacă veche pentru lecțiile ce le luam cu doamna Maria Pârlog. Îmi scoteam caietul și, chiar la prezidiu, declinam verbe, învățam cuvinte și compuneam fraze.

Pe vremea aceea nu țin minte să fi fost așa de mulți copii cu instabilitate psihomotorie. Dar parcă era mai multă paranoia.

*

* *

3 martie 2008. La Euronews scandal public. În Germania vreau să se căsătorească frate cu soră și nu există bază juridică profană care să-i împiedece. Când a pariat pe un anumit tip de umanitate, pe familia monogamă, pe sfânta familie, creștinismul nu își imagina ce riscă. Homosexualii legal căsătoriți și adoptând copii de orice sex nu seamănă cu tabloul lui Da Vinci de la Uffizzi. Deși, pentru ei, pruncul e o imaculată concepțiune. Aud că familiile homosexualilor vor să și nască. Un ovul fecundat, cu material genetic al unuia dintre parteneri, va fi implantat în peritoneu, asistat până la maturarea fătului iar apoi acesta scos prin operație cezariană. Deci, părinți destul de legitimi. Progres și inventivitate științifică, toleranță, diversitate. Vreme postmodernă. Bănuia el

ceva, Nietzsche, când tuna și fulgera în fața zeului acestuia,
omenesc, prea omenesc, profetindu-i pieirea.

*

* *

Problema cu maternitatea capătă nuanțe. Ovulul mamei, fecundat în vitro cu un spermatozoid din banca de produse, crește în trompa organelor ei genitale, preschimbându-se în copilul ce se naște. Dar poate crește și în burta unei mame purtătoare. Să închiriam pseudomame pentru pseudocopiii noștri! Pentru mame virgine! Dar soțul sau logodnicul Iosif? E doar donator de spermă, doar companion juridic, doar partener de suflet pentru nevinovata concepțiune?

Familia, sfânta familie; fecioara cu pruncul!

*

* *

Prohibiția incestului e unul din puținele lucruri ce deosebesc omul de animal, ca semn al comportării după norme. Cel dintre frate și soră nu a fost așa strict reglementat, iar dramaturgia și chiar romanul secolului XX a cochetat cu el. Cel mai riguros interzis a

fost incestul între fiu și mamă. In filmul său despre lumea nazistă, Visconti ni-l arată pe ecran.

*

* *

3 Februarie 2008. Văd, noaptea, la televizor, un film excelent regizat și jucat, care are următoarea intrigă:

“O doamnă în vârstă, la moartea soțului – mare bancher, om așezat și stimat de toată lumea – găsește în seiful său particular un film ciudat în care e filmată violarea și uciderea metodică a unei tinere. Intrigată, angajează un detectiv particular, om așezat și cu familie. Acesta intră în rol, identifică victima, află că aceasta pleacă din casa ei săracă cu un tânăr aventurier ce ajunge repede la închisoare; apoi trăiește din prostituție și e racolată de o rețea care oferă senzații tari celor ce plătesc; scene sadice culminând cu chinuirea cumplită a victimei sexuale; și în final cu uciderea ei meticuloasă, în prezența plătitorului, care astfel se simte satisfăcut, păstrându-și filmul unicat a scenei pe care a comandat-o. Jucând rolul celui ce vrea să obțină contra bani asemenea plăceri, detectivul nostru – ce-și neglijează acum familia – ajunge la dovada fermă că filmul din seif a fost comandat de bancherul în cauză, care a și asistat la tot spectacolul. Răvășit sufletește, se

întoarce în lumea din care a plecat. Își încasează onorariul iar doamna ce l-a angajat se sinucide. ”

Dacă un asemenea scenariu a putut fi imaginat stând la baza unui film, de mare clasă, oare totul e doar ficțiune? Oare, de unde iese fum, nu e nici un dram de foc?

*

* *

Ce ar fi dacă dintr-o lume sau dintr-un om am lua la socoteală doar zgura nu și excelențele? Dar, contează oare – și dacă da, cât – doar excelențele visate? Doar zgura imaginată?

*

* *

3 Iunie 2007. Lângă Wurtzburg vizitez familia Doinei Schrepler ce a plecat de la noi în 1990. Prin anii 80 se implicase mult în psiho-socio-terapiile ce le făceam la Clinică, Jebel și Gătaia. “Nu e ceva deosebit în Germania – ne spunea când ne întâlneam – iar ce am făcut în țară îmi folosește mult”. Spitalul în care lucrează acum - aflat într-un orașel micuț de tot, total industrializat și plutind cu totul în verdele pomilor și grădinilor – e

așezat în marginea pădurii Spessart, pe care o știam plină de fantome. E pavilionar, ca cel din Gătaia. Si la fel, are sală de sport și de spectacole, ateliere și grădină. Pacientii îngrijesc parcul, participă la artterapie si ergoterapie, la cenaclul literar. “ Nu e nimic spectaculos, dar in fiecare an se face câte ceva in plus, puțin, dar se adaugă”, îmi spune Doina, mulțumită de viața ei. Da, dar la Gataia, Jebel și în Clinica, acum nu se mai face aproape nimic din ceea ce se facea in anii ‘70-’80. Poate doar în rare și circumstanțiale zvâcniri. Și nici nu se întrevede ceva.

Se pare că este o diferența.

*

* *

5 Iulie 2007. La Sibiu, capitala culturală a Europei, se desfășoară un Simpozion dedicat psihodramei si invocării lui Moreno. Participă soția si doi dintre copiii inventatorului acestei forme de psihoterapie, plecat din România, afirmat la Viena și lansat în America. Pe lângă cei din SUA, sunt mulți profesioniști din Germania, Italia, Ungaria si alte țări. E prezent si Eliot Sorel, psihiatru de origine română, cu importante funcții la Washington și în plan mondial. Tronează Giovanni Boria din Milano care și organizează o ședință experimentală cu psihodramă. În România

sunt mai multe școli in diverse orașe, cu mulți formatori. Dar cea realizată de Boria, cu începuturi la Gătaia si continuări la Arad, Sibiu si București se reliefează printre toate. Am tot povestit istoria intersecției mele cu psihodrama. Încercările noastre eroice din anii '63, când în frunte cu Dan Arthur, am experimentat-o la Săvârșin, teza de doctorat din anii '70 a lui Traian Lohan, pe care a susținut-o la Bucuresti dupa ce a plecat din funcția de director al Gătăii; ședințele prelungite pe care le desfășura Florin Gâldău in anii '80 la Jebel și în sfârșit cunostința din 1990, la Val D'Aosta, cu Boria pe care l-am invitat în România; unde a și venit începând din 1991, pe spesele lui înființând o școală de psihodramă clasică, pentru toți doritorii din România. Iată, au trecut peste 16 ani, în România sunt nenumarați formatori care sub supervizarea sa și a altora formează la rândul lor în psihodramă, pe alții, generație după generație. Înainte de 1990 pe noi nu ne-a format nimeni, dar am lucrat cu bolnavii. Acum, studiourile terapeutice pentru pacienți sunt puține, disproporționat față de câți s-au format. Formatorii, cei formați, formează pe alții care devin la rândul lor formatori, pentru a forma. Oare la fel se întâmplă și în Germania?

*

* *

La Sibiu, după amiaza o vizitez pe Ica Cioran. Amintiri din vremea Păltinișului, din timpul în care trăiau și Relu și Emil și Dinu Noica, iar o parte din noi eram mai tineri. Întâmplările de atunci, care pe vremea când erau trăite nemijlocit aveau o intensitate și o semnificație deosebită, sunt acum file de amintire. Povești cu moștenirea, cu moștenirea literară, cu editurile. Oricum au trecut peste 20 de ani. Îmi relatează că un belgian cultivă cu pasiune opera și spiritul lui Cioran, că și-a luat și o casă prin apropiere, sunt mulți tineri interesați, burse. (Aflu apoi de la Ciprian Vălcan din Timișoara că e vorba de Eugen Von Itterberg, că apare o publicație: Caietele Cioran, deja la volumul IX).

Da, dar spiritul scrierilor lui Cioran era al unei vremi care nu mai are nimic comun cu cea optimistă, cinică și aculturală de acum. Interes de muzeografi?

Totuși, există și acel Cioran ce era fascinat de Pascal!

*

* *

7 Iunie 2007. Frankfurt pe Main. Oraș hipercurat, fără ziduri, din inima Germaniei celei vechi, a Imperiului Roman de Națiune Germană, înscris în limesul roman. Prima glorie locală e Carlmagne

ce are aici și o statuie, nu departe de Catedrala Încoronării. Aici se alegeau – la Catedrală – încă și pe vremea lui Mozart. Și desigur a lui Goethe care în Poezie și adevăr își amintea de o încoronare admirată în copilărie. Teribilul și plictisitorul Goethe, care “nu e nici noroi nici dumnezeu”. În sfârșit, oraș al toleranței. La un muzeu chiar poți vedea cum locul a găzduit dintotdeauna pe cei persecutați, din Flandra, Franța, Anglia, Italia, Spania, Rusia pe cale de bolșevizare și apoi URSS, din Asia și Africa de Sud. Toleranță și comerț, viață financiară, bănci, patria EURO-ului, edituri, târg de carte, târg de automobile, cel mai mare aeroport al Europei. Toate se leagă, toate sunt mână în mână. Inclusiv eșuarea unificării Germaniei la întrunirea șinută în 1848.

Totuși, parcă nu simți aici acea profană, tulbure și răscolitoare Germanie, a gândului și muzicii, Germanie a spiritului răscolitor și a perfecțiunii științelor, care s-a impus în mijlocul Europei, fără de tăgadă, în neliniștitul veac al XIX-lea, care a luat-o apoi razna către sfârșitul lui și în secolul XX. Germanii Europei depline. Care însă, nu e deplină fără de acest spirit al Frankfurt-ului.

*

* *

Daca te învârți prin mijlocul Germaniei nu se poate să nu treci prin Bamberg, Roma lor, măreața catedrala gotică în care s-a botezat si Ștefan al ungarilor, și palatul episcopal, baroc de vârf, în spate cu o superbă grădină de trandafiri. Iar într-una din sali, pe locul diavolului din bestiar îți arată fundul o maimuță. Și de asemenea prin Rottenburg, jucăria aceasta de oraș vechi, păstrat si nu reconstruit ca și Nurenbergul, dar la fel de reprezentativ pentru Europa-muzeu sau muzeul european de azi. In centru cântă o orchestră de jazz, formată din negrii, cântecele sunt frantuzesti, turisti din toata lumea. Intre altele, Muzeul justitiei – nu al torturii, cum se zice, acesta e la Amsterdam la olandezi, impreuna cu cel al sexului -; vezi că procedurile dreptului roman erau respectate atât în evul mediu cât și pe vremea inchizitiei. Acuzația își prezenta rechizitoriul, apoi probele, e nevoie – ce-i drept - și de mărturia acuzatului (aici intervine tortura pentru a i-o smulge); apoi deliberarea celor ce judecă, sentința si executarea ei. Iar sentința era, înaintea celei capitale, cea a oprobiului public. Condamnatul urma sa stea în piața, pe fața cu o masca de porc sau de maimuță, în râsul și batjocura tuturor.

Rușinea, ca pedeapsă maximă, înaintea celei capitale! Bineînțeles, rușinea l-a facut pe omul biblic alungat din rai. Ultimul gânditor ce a comentat serios rușinea și pudoarea, dogmatic, filosofic si antropologic a fost Kirkegaard la inceputul

secolului al XIX-lea. Rușinea se extinde, desigur, asupra onoarei în sens larg; dezonoarea te ducea la harakiri, la sinucidere. Un proverb indian spune:

“Ce-i mai de jos se tem de
sărăcie Ce-i mijlocii de moarte

Dar pentru muritorii ce-i mai de sus teama suprema este rușinea”.

*

* *

“Să mori de rușine!”. Oare nu se murea realmente de rușine: câte o fată dezonorată... câte un om ce s-a facut de râsul lumii, al celor la care ținea...

... Rușinea, grația, gingășia, mângâierea pură, privirea caldă, pudoarea, decența, tandrețea, bunul simț, demnitatea ...

In cartea recordurilor, nu sute ci mii de oameni, de ambele sexe se fotografiaza goi pe strada.

La televizor văd filmat, după înregistrare ecografică, ejacularea penisului în vagin. Desigur, mass-media informează lumea despre această direcție de cercetări științifice.

*

* *

Iulie 2008. Timișoara. La sediul Filarmonicii festivitate de inaugurare a unei noi edituri “Bastion ”, coordonata de Cornel Secu. Intre primele aparitii Gilda Vălcan: “Antichitatea in filozofia lui Nietzsche”. În introducere citesc: “... Omul Nietchze a devenit subiect de roman si chiar de film. O asemenea personalitate nu se lasa cuprinsa usor in limitele unei singure interpretari si poate devenii un subiect bogat si fecund pentru diverse categorii de științe. Filosoful Nietzsche a reusit sa își atinga cel puțin unul din scopuri: acela de a deveni un personaj mitic intr-o epoca in care mitul și-a pierdut puterea, un personaj asemanator inteleptilor din antichitate care, datorita caracterelor lor de exceptie au ramas in memoria secolelor.”

Filosofii de obicei ființeaza prin spusa lor si nu ca personaje. Nietzsche beneficiaza de faptul ca a trait in coada romantismului care cultiva tema apropierei dintre geniu si nebunie; în același secol al XIX-lea în care a viețuit Holderlin si Eminescu. Se așează oare Nietzsche printre personajele arhetipale ale Europei pe drumul deschis de Don Quijote ce era ancorat cu disperare in trecut, incheind aceasta epopoe la capatul destinului istoric al acestui colt

de lume? Incheiere care, prin simetrie, se afirma ca un pariu pentru viitor!

(Cartea Gildei Valcan e surprinzator de clar sintetica, facand o demonstratie carteziana pe tema: Nietzsche, filosof ce se adapa la radaciunile filosofiei grecesti pentru a deschide o noua cale de filosofare traita si angajata, in numele viitorului, la sfarsitul modernitatii).

*

* *

În 1992, când am fost invitat de profesorul Christophor Mund, șeful clinicii psihiatrice din Heidelberg să țin aici o prelegere de psihopatologie, am fost preluat în fiecare zi de un alt profesor.

Într-una, m-am plimbat cu Alfred Krausz – fenomenolog si continuator al lui Tellenbach – pe aleea filozofiilor, discutând ipoteza ce o lansasem “Psihopatologia antropologica” : cum ar putea fi comentată psihologia normală și patologică a omului, dacă am extrage, printr-un experiment mental, tot ceea ce acesta are în el ca psihism animal. În alta zi profesorul I.Kick, dupa ce m-a condus la biserica din Spayer, m-a invitat la el acasă, arătându-mi locuinta lui Gadamer ce era peste drum de a sa.

Gadamer mai era activ . El a fost și rămâne unul din preferații mei în gândirea sec.XX, mai ales după chinurile studierii lui Heidegger, pe care într-un fel îl preia și îl dezvoltă. Pe lângă respectul cuvenit acordat tradiției și pre-judecății, una din principalele sale idei, pe care am îmbrățișat-o de cum am luat cunoștință de ea, a fost cea a “fuziunii orizonturilor de sens”. Lumile istorice se succed și fiecare din ele are o ierarhie coerentă de înțelesuri și sensuri. Si la fel, lumi umane din locuri diferite se întâlnesc și se intersectează. Înțelesurile uneia sunt traduse și asimilate în cealaltă. Câte o limbă mare preia, în versiunea ei operele perene. Mă uit la barocul bavarez care adună la un loc toate elementele decorative prezente până la el și totuși are originalitate și frumusețe. La sfârșitul secolului al XIX-lea cunoașterea istorică a sporit iar multitudinea perspectivelor amenința cu relativismul și scepticismul. Nietzsche și apoi alții propun ca soluție un nou tip de om. Secolul al XX-lea s-a descurcat în felul lui, lăsându-ne o moștenire ce se cere asimilată. Vremea noastră, cea de la sfârșitul modernismului, realizează, vrem nu vrem, o fuziune a orizonturilor de sens a lumilor ce au fecundat-o. Această sinteză ce se petrece de la sine, oarecum impersonal – un alt tip de “se întâmplă, impersonal” decât cel înfierat prin Das Man-ul lui Heidegger – ne cuprinde pe noi toți, cei contemporani, în actualele orizonturi de sens ale vremii

noastre. La care participăm, cei ajunși la o anumită vârstă, cu lumile în care am trăit, le-am încorporat și ni le putem aminti. Lumea de la noi de acum 30 de ani, de acum, 40, 50 ani!

Fuziunea orizonturilor de sens!

*

* *

Au trecut peste 50 ani de când în noiembrie 1956 URSS a intrat în Ungaria, moment pe care l-am trăit ca student la Timișoara. Intr-o noapte – locuiam în Cetate, peste drum de Spitalul Militar – m-a trezit huruitul tancurilor. Iar a doua zi am aflat ce se petrece. Pe atunci expansiunea lagărului comunist era la primul hotar. De aş povesti o dată amintirile din acea vreme, ieşirea în stradă a studenţilor, arestarea și internarea la Becicherec, suspendarea cursurilor, desființarea organizației UTC studențești și reînființarea ei, exmatriculările ulterioare....

Povești, din alt orizont de sens.

*

* *

În urmă cu 55 ani sloganul propagandistic la mitingurile de masă era : “Stalin și poporul rus, libertate ne-au adus”! Apoi Hrusciiov l-a criticat aspru pe Stalin și a patronat invazia din Ungaria. Si apoi, în urmă cu 40 ani, în 1968, când îmi începeam cariera didactică în Clinica profesorului Eduard Pamfil și-mi pregăteam susținerea tezei de doctorat, Brejnev a supervizat intrarea în Cehoslovacia.

Alte orizonturi de sens.

*

* *

Prin anii 50 apăruse instituția pionierilor după modelul sovietic. Copiii mai destoinici erau primiți în organizație și trebuiau să poarte, oriunde în afara casei, o cravată roșie. Partea penibilă era salutul. Când întâlneai pe stradă un confrate ridicai mâna deasupra capului și spuneai “salut voios de pionier”. Ar merita să se facă un film-reconstituire cu astfel de copii ce merg la film, la cumpărături, la joacă, cine știe pe unde și încotro și ridică mână peste cap debitând formula.

Cine poate resimți însă ridicolul și jena celor ce au trăit pe atunci!

*

* *

În centrul oraşului, a Lugojului, acolo unde e ceasul, era un megafon și de dimineața până seara răsunau cântece, știri și îndemnuri. Probabil că și la Timișoara. Altă secvență pentru un film de Felini.

*

* *

Am ajuns să particip la un Congres psihiatric dincolo de cortina de fier, să întâlnesc deci specialiști din lumea capiutalistă, la 22 ani de la terminarea facultății, după imense eforturi și nenumărate peripeții. Cum pot înțelege așa ceva școlarii și studenții noștri de azi?

*

* *

Si totuși, în toată vremea aceea, până în 1990 am fost informați destul de bine în specialitate. Cărți și reviste soseau, pe ici, pe colo, în țară, în unele biblioteci și la unele persoane. Intre

altele, în Timișoara, colegul meu Mircea Dehelean făcuse o rețea națională de schimburi astfel că orice material științific psihiatric intra în țară, era primit ca împrumut și xerografiat de noi.

Nepoatele mele din clasele a doua și a treia, toată ziua se joacă pe internet.

*

* *

Discuție cu Dan Negrescu, latinistul nostru timișorean despre translația termenilor grecești în latină: “ens” și “res”, pentru tot ceea ce derivă din “einoi”; pentru on, ontos, ousia, șamd. Pe Dan Negrescu l-am cunoscut în anii 80, când Noica și-a dezlănțuit delirul cu tinerii de valoare. Pe mine m-a solicitat să-i caut în sud vestul țării. Nu mai știu cine mi l-a recomandat. Oricum, l-am impresionat profund pe Noica – care privea cu condescendență cultura latină – prin patosul cu care o susținea. Pe el l-am avut în vedere în discuția de la comitetul de cultură relatată de Liiceanu în “Jurnalul de la Păltiniș”, întâlnire mediată de Coriolan Babeți. Căci era profesor la o școală modestă iar Noica pleda ca tinerii de valoare să fie susținuți în studii și să nu piardă vremea inutil. Eram de față; și bătrânul de pe munte a desfășurat întradevăr o înaltă artă de seducție. Apoi, având un interes comun pentru Pseudo Dionisie

Areopagitul, am împrumutat de la Mitropolie volumul respectiv din colecția Migne. Iar Dan Negrescu a tradus “Ierarhiile cerești”. Dar, din versiunea latină. Acum am în față romane, schițe, traduceri și un excelent eseu; “pledoarie pentru cerșit”. Care ar merita un mare, mare premiu. Doamna Negrescu îmi oferă o traducere: Cristian conte von Krockov: Germanii în secolul lor (1890-1990).

*

* *

Cartea lui Cristian conte von Krockov amintește că la 18 martie 1890 Bismark și-a scris cererea de demisie iar tânărul împărat Vilhem al II-lea lansează lozinca :”Cu avânt înainte”. Citesc : “În secolul ce a trecut de la 1890 germanii au neliniștit și au uimit Europa și lumea, au șocat prin realizările lor, prin faptele și nelegiurile lor, prin puterea de sacrificiu și sacrificii, îngrozindu-le în cele din urmă... Si întotdeauna se părea că nu își pot justifica conștiința de sine decât prin dominație, că nu pot realiza unitatea decât prin reprezentarea inamicilor.”

Au avut și germanii timpul lor istoric, vorba lui Hegel. Acum îl are desigur SUA, confruntată cu infiltrarea insidioasă și subterană a islamului.

*

* *

Martie 2005, Munchen. Congresul anual AEP. In deschidere profesorul Hans Jurgen Moller, seful Clinicii din Munchen, cântă la orgă cu soția. Muzica germană a crescut în timpul barocului și s-a dezlănțuit în romantism. Azi nu mai putem concepe Europa și lumea fără ea.

*

* *

În timpul vizitei la Alte Pinacotek se anunța moartea Papei Ioan Paul al II-lea, papa turist ce a revigorat catolicismul. De mai multe zile lumea catolică aștepta în rugăciune. De fapt, aștepta lumea întreagă. In asemenea momente, cu mijloacele mass media actuale, percepi că fenomenul religios rămâne – cel puțin cantitativ - larg înrădăcinat pe mapamond, cu tot ateismul ce de două veacuri a devenit oficial, cu toată Revoluția Franceză, Revoluția Rusă, cu tot nazismul și libercugetătorii, socialiștii și comuniștii. Catolicismul e și azi puternic, sectele neo-protestante sunt deosebit de active, islamul se află în plin avânt, religia mozaică e nezdruncinată, nu știm câți budiști sunt pe lume și câți cei ce se

închină altor zei. În lumea noastră ortodoxă, în România, după 1990 bisericile cresc precum ciupercile după ploaie. Și la fel închinăciunile, prezența preoților la mai toate manifestările. Aparent fenomenul e superficial, nu există decât rar credință adâncă, fervoare religioasă. Nu prea mai există sfinți. Miturile religioase, luate ca atare, sunt aproape rizibile dacă nu închidem pe trei sferturi ochii conștiinței critice de zi cu zi. Tematica religioasă nu se află în vârful piramidei preocupării oamenilor. Și totuși ce e oare mai în profunzime, în spatele indiferenței religioase, a ateismului, a simplei superstiții sau a simplelor manifestări ritualice de credință? Miile de ani de când omul e om, de când crede și se închină la ceva transcendent se pot oare șterge în două sute de ani de ateism occidental?

În cartea sa despre alchimie, Jung consideră că Iisus e arhetipul ultim și suprem. Ceea ce înseamnă însă a provincializa tema arhetipurilor la lumea europeană creștină. Și apoi, însăși tematica arhetipurilor e de pus în dezbatere. Poate că e vorba de ceva mai profund iar instanță transcedental arhetipală în care a ființat și s-a personificat vizarea transcendenței se cere diferențiată în straturi. Poate că Malraux nu avea de ce să afirme sentențios că secolul al XXI-lea va fi religios sau nu va mai fi.

*

* *

Marx: religia e opiu pentru popor.

Nietzsche : creștinismul e platonism pentru popor.

*

* *

Acel Dumnezeu al oamenilor despre care unii spun că a murit, a fost un Dumnezeu care putea să moară, era disponibil pentru aceasta, încă din vremea în care ei, oamenii, nu își dădeau seama de această posibilitate.

*

* *

Nietzsche tună și fulgeră nu doar împotriva creștinismului, religie de sclavi născută din resentiment, ci și împotriva socialismului ateu, a preocupărilor materialiste și a spiritului colectivist, de turmă pe care acesta îl cultivă. Nietzsche e profund individualist. Dezlănțuirea individului creator ar trebui să fie

esențialul. Voința de putere a omului superior, solitar, nobil, om care însămânțează și gastează, om ce instituie noul și valorile. Cum comunică însă oare, acești oameni între ei? Sau rămân ei izolați, fiecare stăpân pe câte o turmă? Acestea ar fi desigur întrebările rele, legate de litera și nu de spiritul operelor sale. Rămâne însă întrebarea : cum ar fi dacă individualismul lui Nietzsche s-ar întâlni cu cel anglo-saxon? Ne-am apropia, oare, de spiritul omului nou de peste ocean?

*

* *

Nietzsche pariază pe tânărul și crudul zeu Dionisos care-i spune : “Îl vreau pe om mai inteligent, mai rău și mai frumos! Da, mai inteligent, mai rău și mai frumos!” Oare de aceea s-au înmulțit în ultima vreme instituțiile de “beauty” în lumea mai avută, inclusiv pentru bărbați?

*

* *

Nietzsche, ca toți adolescenții din lume vrea sinceritate. Oamenii au fost, sunt și vor rămâne inegali. De fapt și diferența

între bogații și săracii lumii se pare că nu s-a modificat, ca proporție pe plan mondial, de pe vremea sa și până în zilele noastre.

*

* *

Ce soluție avem pentru confuziile și contradicțiile lumii, pentru capcanele relativismului și scepticismului? Tinerețea, viața, curajul, voința de putere, creativitatea. Nietzsche nu vrea să se piardă în dulcegăriile vinovăției, ale conștiinței morale. Exista doar oameni buni, capabili, superiori și oameni răi, simpli, sterili.

Totuși acești oameni simpli au făcut textura mai întregii literaturi a romanului și dramaturgiei europene, înainte și după Cehov. Până și Don Quijote era un om simplu, la fel ca Oblomov, ce a apărut în locul și momentul potrivit și a fost povestit cu nespusă măiestrie.

*

* *

Nietzsche face în mod repetat apel la “viață” ca la un concept ultim. Desigur termenul e folosit și ulterior, de Dilthey, Husserl,

Wittgenstein, el având la Nietzsche un sens adânc, așa cum comentează Heidegger. Totuși, răzbate un iz biologizant căci prea des se vorbește de sănătate și boală, tinerețe și forță, ca și cum întreaga creativitate spirituală s-ar baza pe ceva trupesc. Parcă se simte ceva din atmosfera sec. XIX care l-a dat pe Darwin cu evoluționismul său. Căci după om urmează supraomul.

*

* *

De ce oare se izbește azi lumea așa de des de Nietzsche, ca pe vremuri de Marx și de Freud?

*

* *

Contemporani ai lui Nietzsche (1844-1900) a cărui Zarathustra apare în 1883, perioada cea mai activă fiind între 1882-1888:

- Wilhelm Dilthey (1833-1911): Introducere în științele spiritului 1983
- Gotlob Fregge (1848-1920): Scrierea conceptuală 1879, Fundamentele aritmeticii 1883

- Franz Brentano (1838-1917)
- William James (1842-1910)
- Ernst Mach (1838-1916)
- Charles Sanders Peirce (1839-1914)
- Feodor Dostoewski (1821-1881), Frații Karamazov
1880.

Volumul II din Capitalul lui Marx apare 1881.

*

* *

6 Iulie 2007, Cluj. Doina Cosman, profesoară la Clinica din Cluj, a organizat, cu priceperea-i dintotdeauna, un simpozion privitor la reabilitarea psiho-socială în psihiatrie. Participă doi ași ai psihiatriei europene și mondiale: Prof.Hans Jurgen Moller, directorul Clinicii din Munchen și Prof. Sigfried Kasper, directorul Clinicii din Viena. După manifestare, plecăm, cu familiile, în excursie. Clujul tinereții mele îmi apare acum, prima dată când fac un tur cu un ghid profesionist, un oraș european deosebit, cu o puternică universitate. Apoi Sibiul. Il vizităm noaptea cu un ghid de limbă germană informat la culme. Oraș săsesc, care nu excelează prin rafinament dar s-a păstrat cu o coerență impresionantă, la periferia germanității pe care indirect totuși o

reprezintă. Pentru mine Sibiu este orașul întâlnirilor de psihoterapie organizate de Stelian Bălănescu, orașul întâlnirilor cu Noica. Am admirat tot timpul frumusețea orașului dar acest Sibiu bine adunat și prosper, al unei istorii de centru meșteșugăresc și comercial, nu l-am perceput până acum așa. Ce ar fi să privesc orașele din România ca un turist venit de departe?

*

* *

3 aprilie 2007. Am în față un poster după Christul lui Velasquez de la Prado ce mi l-am adus anul acesta din Madrid. Răstignit și singur, pe fond negru, resemnat și înțelegător, nici o crispă și suferință ci doar înțelegere și compătimire pentru muritori. Evident acest tablou a inspirat formidabilul Christ de la Glaskow a lui Dali, care zboară spre Dumnezeu, desprins de pământul pe care-l privește și de care se îndepărtează vertiginos. Dali, profund credincios, trăiește prima parte a vieții în infern, pe pământul sexual, totul se vede clar în sălile de la Reina Sofia la Madrid, care seamănă cu sălile Bosco de la Prado. Dar cel de al doilea Dali e pătruns de christinitate cosmică, culminând cu cina cea de taină de la Washington. De fapt și Velasquez trăiește în două registre, între infernul palatului regal și contemplarea lui

Dumnezeu. Pe Christ îl pictează pe fond negru și nu ca renașcentiștii italieni, înconjurat de peisaje și de cer albastru. Si în fond e profund lumesc, bine construit anatomic, îngrijit, deloc slab, nu se vede pe corpul său nici o urmă de maltratare sau suferință, nu e ca alții împuns cu sulița, slab, jigărit de i se văd coastele sau infectat cu pământ și sânge ca în filmul lui Gibson. Până și cununa de spini e fără sânge, nimic din patetismul histrionic al celor ce se holbează la cer, din picturile și litografiile lumii. Totuși, parcă e prea viu, prea omenesc, prea netranscendent, prea carnal, deși iluminat din sine însuși ca oamenii lui Rembrandt. Dar trupul nu emite raze, ci doar capul, în locul cununii de spini, a broboanelor de sudoare și a sângelui americanului. E un Christ omenesc. Marele risc al lui Dumnezeu de a se fi făcut om.

*

* *

“Suferința reprezintă superioritatea omului față de Dumnezeu. A fost necesară întruchiparea domnului pentru ca această suferință să nu devină revoltătoare”. Simone Weil

*

* *

IV

Lumea de acum văzută din planor. Uneori din avion. Alteori din elicopter. Lume cu multiple orizonturi.

*

* *

Octombrie 2007. Viena, revăzută după 10 ani, Congres ENCP. Se ține în clădirea și sala Austria, alături de Complexul ONU lângă Dunăre, poate cel mai frumos complex din sticlă și beton al Europei. Curățenie impecabilă, strălucire, armonie. Viena de acum apare albă și curată. Gazda Congresului e Siegfried Casper, actualul șef al Catedrei din Viena, mare somitate în psihofarmacologie, mereu în fruntea societăților de profil și prieten al României. L-am cunoscut la Bonn în 1992, pe atunci numit proaspăt profesor la Viena unde tronau psihopatologii. Căci Viena în care am poposit prima dată în 1983 la Congresul Mondial era patronată pe atunci de oameni ca Peter Berner – subțire, jovial și amabil, mare nosolog și psihopatolog, care mi-a făcut cunoștință apoi cu Eberhard Gabriel, îndesat și cu papillion – decenii la rând secretar al secției de psihopatologie a Asociației Mondiale – și cu elevul său Michael Musaleck, cu o teză despre delirul dermatozic,

bonom și cu mustăți de oală, de mult timp șef al psihopatologiei în Asociația Europeană – AEP. Mai era la Viena și Heinz Katshing, specialistul numărul unu în plan mondial în domeniul calității vieții în psihiatrie; și care, a condus mult timp Catedra vieneză înainte de Casper. (Iar acum după ce s-a pensionat s-a implicat în relansarea psihiatriei românești, sfătuindu-l pe Mugur Ciumăgeanu). Dar acea vreme a psihopatologiei și psihiatriei antropologice a intrat în mignoranță, cel puțin în Viena lui Freud și a lui Frankl. Acum la ordinea zilei e psihofarmacologia și, din nou, psihiatria biologică pe vremuri adulată aici.

*

* *

Psihiatrii vienezi m-au ajutat să organizez cele două Congrese europene de psihopatologie de la Timișoara din 1992 și 1994. În fotografia ce am făcut-o cu ocazia primuia în primul rând stau cu mândrie Musolek și Gabriel; iar în spatele lor toată floarea psihopatologiei europene.

*

* *

Aprobări ce au fost necesare pentru a participa la Congresul Mondial de Psihiatrie de la Viena din 1983 (demarate cu un an în urmă): - a Comitetului de Partid al Facultății, a Comitetului de Partid al Institutului de Medicină, al Centrului Universitar, al Comitetului de Partid al Unităților Sanitare, al Comitetului Județean de Partid (toate planificate de-a lungul săptămânilor și dezbătute în ședințe plenare); apoi : cerere la serviciul pașapoarte; urmează aprobarea de la Ministerul Sănătății, apoi cerere la Ministerul Invățământului, care o trimite la tovarășa Elena Ceaușescu. Răspuns : se respinge, deoarece manifestarea este în timpul anului universitar. Cu toate aceste răspunsuri, drum înapoi la Pașapoarte unde vechea cerere este ruptă; sunt învățat să fac alta, de excursie 7 zile la Viena; Peste 3 zile e respinsă și aceasta deoarece un coleg a sesizat “organele”că a-și dori să rămân în străinătate. Un lucrător de la serviciul pașapoarte, care fusese tratat în Clinică intervine, garantează și primesc pașaportul cu câteva ore înainte de plecarea trenului (nu se mai povestesc peripețiile cu banii, cu valuta, cu drumul, cu șederea).

*

* *

Cu ocazia primului meu drum la Viena, pe parcursul întregii călătorii de la Timișoara până acolo nu am simțit nici o deosebire de ambianță, ci doar de curățenie și standard.

*

* *

În 1988 Profesorul A Seva din Saragosa m-a invitat să scriu un capitol în “Tratatul European de Psihiatrie” care se voia o contrapondere a celui american. Era vorba despre factorii psihosociali în etiopatogenia schizofreniei. Odată scris, textul a trebuit semnat și parafat, fiecare pagină, de Rectorul Universității noastre, pentru a certifica faptul că nu cuprinde secrete de stat. Plicul a făcut apoi cinci luni până la Saragosa. Ulterior Prof.Seva mi-a sugerat să trecem întâmplarea în cartea recordurilor.

*

* *

Psihofarmacologia a făcut progrese enorme în ultimele decenii. Oamenii cu probleme psihiatrice nu mai petrec așa mult timp în spitale, sunt mai puțin “alienați”, participă mai intens la viața socială, există o grijă crescândă față de calitatea vieții lor.

Dar nu doar medicamentele sunt responsabile pentru aceasta ci și mentalitatea democratică, respectul pentru viața și intimitatea persoanei, spiritul liberalismului care se împotrivesc vieții în turmă. Psihiatrii s-au numit în secolul al XIX-lea - dar și mult timp după aceea - “alieniști”, deoarece se ocupau de alienații mintali. Imi amintesc cum în perioada anilor 60 era la modă, în filozofie, tema alienării. O comentau existențialiștii dar și marxiștii, pornind de la alienarea omului – muncitor – în mărfuri, produse, obiecte, proprietăți. Primii clamau autenticitatea trăirilor și libertatea opțiunilor; ceilalți, revoluția socială, schimbarea structurilor profunde ale societății. Lucrurile au luat o altă întorsătură odată cu structuralismul anilor 70, tărâm pe care Marx și Freud rămâneau puternici și apropiați. S-au diluat și acele vremi, psihiatrii nu au mai fost numiți “alieniști”, pacienții psihici au cerut să fie etichetați nu ca bolnavi ci cu expresia de “consumatori ai serviciilor de sănătate mintală”. Explozia psihofarmacologiei e contemporană cu această istorie. Acum, discuția cea mai aprinsă e cum să nu faci rău când faci bine, care sunt efectele secundare nedorite ale acestor medicamente, cum să colaborezi înțelept cu ele.

*

* *

Psihofarmacologia s-a dezvoltat și în România. Avem și o societate ce a luat ființă după încercări succesive ale mai multor psihiatrii ca Dr. C. Gorgos, Dr. Nica Udangiu, apoi cu reușită finală, a profesorilor M. Gheorghe, T.Udriștoiu, D.Marinescu și alții. Sunt mulți membri, întruniri periodice, o Revistă, susținere internațională, precum și din partea firmelor de medicamente. Un univers pe care în anii 60, 70 nu ni-l imaginam. Cum nu ne imaginăm nici ce rol mare va juca psihiatria biologică în general. Timpurile noi au scos la suprafață tot mai mult animalul din noi.

*

* *

Clinica Psihiatrică din Viena am mai vizitat-o în 1988, la invitația Prof. Peter Berner, la întoarcerea de la Simpozionul de Psihiatrie Danubiană ce se ținuse la Bad Ischl, în această cochetă stațiune în care, într-un nu prea mare conac, a stat atâta vreme Sisi. Până în 1990, Simpozioanele Danubiene, organizate de Austria – sediul era la Linz iar animator Prof. Hoffman – erau singura legătură oficială constantă și eficientă între estul și vestul psihiatric al Europei. Participau în mod firesc Bulgaria, Jugoslavia, Ungaria, Cehoslovacia, URSS, Germania. Din 1986 am început sa particip

și eu din partea României, odată cu Simpozionul de la Sombor în Iugoslavia, în urma invitației lui Norman Sartorius. Din Germania lua parte constant Munchenul prin Prof. Hippus (la Sombor am călătorit împreună, printr-o Iugoslavie prosperă, înghesuiți într-o mașinuță, cu oprire la cetatea Novisadului și interminabile discuții despre prezentul de atunci al psihiatriei și al lumii). Deci, lumea germanică barocă se întâlnea cu universul balcanic, în flank cu colosul de la Moscova.

Azi, austriecii se lansează intens în piața bancară, petrolieră și de infrastructură a comunicațiilor nu doar în România ci în mai toate țările din Europa centrală și de sud est.

Destin istoric?

*

* *

La sfârșitul deceniului al optulea se evidențiază o diferență în comportamentul țărilor din “blocul socialist”. La Simpozionul Danubian de la Bad Ischl trebuia fixată locația următorului, din 1990. La rând era URSS. Academiceanul Morozov, prin vocea Profesorului Kovoleov – el nu vorbea oficial decât rusește – a oferit șansa ca viitorul Simpozion Danubian să se țină la Talin în Estonia sau la Alma Ata în Kârgistan; căci doar făceau parte din

Uniune iar URSS era țară riverană Dunării. Curatorium-ul nu a fost de acord. Impas. Atunci doamna Profesor Frater, din partea Ungariei, spontan a propus Budapesta, fără să se consulte cu “forurile superioare”. Ceea ce România, pe atunci, ar fi trebuit să o facă. Propunerea a fost acceptată imediat.

*

* *

Simpozionul Danubian de Psihiatrie ce l-am organizat în 1996 la Timișoara a avut cea mai mare participare internațională de până la el și de după el. Curios, au venit și psihiatrii din Franța și Elveția. Pentru prima dată, ca final culminant, am făcut o excursie cu vaporul pe Dunăre, la Cazane. Poate că simțeam că Simpozioanele acestea și-au încheiat în mare destinul.

*

* *

19 Ianuarie 2008. Lectura din Herman Broch : “Creation litteraire et connaissance “, (Gallimard, 1966). Despre Hofmeinsthal:... “Sfârșitul de sec.XIX la Viena este un vid valoric

și spiritual, orașul se autotransformă într-un muzeu al muzicii, totul e teatral, exemplară e arhitectura...vidul imperial....“

Și noi, românii, care priveam Viena ca focar esențial de cultură, ca școală exemplară!

*

* *

Cioran, scriind eseul său despre Sisi, face trimitere explicită, așa cum declară în interviuri, la descompunerea și golul, plictisul, lipsa de vlagă spirituală ce se infiltrează la temelia Imperiului în agonie. Și pe care o considera continuându-se în Europa secolului XX, fiind oricum evidentă pe vremea sa.

Noi azi, plesnim de optimism.

*

* *

17 Noiembrie 2007.Viena, Belvedere. Aleile ce duc de la Palat la pavilionul de jos sunt presărate cu sfinxe. De ce sfinxe și nu sfînși? Efeminare Imperială? Jos, în pavilion, o expoziție temporară de pictură, o paralelă între Paris și Viena la sfârșitul

secolului XIX. Desigur, influențe reciproce. Dar evident Parisul e în față.

Nu bănuiau ei, vienezii și parizienii pe atunci, ce secol nou îi pândește.

*

* *

Am crescut la Lugoj și Timișoara, în mijlocul stilului arhitectural “secession”- “jugend stilul” germanilor - care mi s-a părut ceva firesc. De când cu ideea de a privi orașele din România ca un excursionist, mi se pare interesant. Apoi la Timișoara, trecerea de la baroc la secession...

*

* *

La sfârșitul sec.XIX au fost sistematizate Parisul, Viena, Timișoara. A început și structurarea Bucureștilor.

*

* *

Sentimentul de urât și plictis interior ce l-am trăit toată copilăria la Lugoj, să fi fost expresia firii mele, a atmosferei din cursul anilor 40, 50; sau și urma, moștenirea vidului și destrămării ce ni l-a lăsat cadou, între alte bune și rele, Imperiul acela...

*

* *

În deschiderea Conferinței de psihofarmacologie de la Viena sunt amintite gloriile psihiatrice locale între care Sigmund Freud și Viktor Frankl. Abisurile și înălțimile psihoterapiei sunt, iată, menționate alături de psihofarmacologie.

*

* *

În 1996 am stat peste o săptămână la Viena cu grupul nostru de logoterapie. Doamna Wilhelmina Popa rezolvase o locație care nu era departe nici de Universitate nici de fosta locuință a lui Freud. Relația mea cu logoterapia am povestit-o des. Ea a început în 1964 prin traducerile lui Frankl ce le făcuse la Săvârșin Dan Arthur, a continuat în anii 70 prin legăturile cu Stelian Bălănescu din Sibiu înainte de plecarea sa în Germania, s-au reactivat în anii

80 când Cristian Furnică a început, studios și îndrăzneț să aplice metoda atât în Clinica Psihiatrică cât și la Reșița. Imediat după 1990, d-na Wilhelmina Popa care practica logoterapia la Viena s-a gândit să sprijine România și s-a reîntors la Timișoara, deschizând aici o școală cu sprijinul lui Tiberiu Mircea.

Și așa, a început periplul timișoreano-românesc al acestei forme de terapie ce sprijină omul trupesc și sufletesc, pornind de la spirit și conștiința morală.

*

* *

Oricine trece prin Viena, psihopaotlog sau nu, se gândește și la Freud, acest sfînx, niciodată zâmbitor în vreo fotografie, a cărui umbră a planat asupra întregului secol XX. De ce nu știa Freud să zâmbească, la fel ca sfînxul de la Ghizeh ?

*

* *

Viena îmi amintește că în cursul vieții am asistat și la mutația ce s-a petrecut cu psihanaliza. În anii 60, 70 ai secolului trecut psihanaliza era încă puternică, domina psihopatologia, psihiatria

clinică, psihoterapia și o parte din științele umane, atât în Europa cât și peste ocean. Psihopatologia clasică germană se sfârșea în universul său lingvistic, cea fenomenologică era restrânsă la câțiva inițiați din Elveția, Germania și Franța iar behaviorismul încerca să se afirme, cu succes discutabil, în psihologie, învățământ și psihoterapie. Revoluția cognitivist raționalistă, pe care după anii 80 am trăit-o în direct, a schimbat radical lucrurile. Dar nu numai ea, ci și ofensiva diversității punctelor de vedere, susținută de spiritul democrației critice, care ne vine de la greci, explodând odată cu anglo saxonii. Și prin ei, dominând lumea noastră actuală.

Agresivitatea dezbaterii critice diversificate, dincolo de dogmatisme.

*

* *

Dincolo de ascensiunea neoraționalismului cognitivist, deriva actuală a psihanalizei e argumentată și printr-o serie de evenimente exterioare, cum ar fi schimbarea stilului de viață, diferit la începutul sec. XXI față de cel al Vienei imperiale: mișcarea feministă, revoluția socială, reconturarea familiei, mobilitatea și diversitatea vieții de zi cu zi. Se uită însă că esența doctrinei lui Freud se referă la omul interior, la introjectarea imaginilor

parentale care devin purtători ai civilizației în însăși casa sufletului personal.

*

* *

Limbajul teoriei lui Freud a rămas la sfârșitul sec.XX la fel de fantastic și straniu ca la începutul său. Totuși lumea nu a putut fi convinsă că în locul pe care Freud a pus degetul nu se află nimic. Și de aceea spectrul său a plutit deasupra întregului veac.

*

* *

Freud a dezvoltat psihanaliza la Viena, apoi a extins-o la Budapesta, și a încercat să îl asimileze pe Jung din Zurich. Abisurile stranii ale sufletului omenesc au fost răscolite la începuturile sec.XX în centrul acestui continent european, departe de peninsule și ape. Doar apoi, după ce Freud s-a refugiat la Londra în vremea naziștilor, psihanaliza explodează în lumea anglo-saxonă. Jung privea însă nu doar în adâncimi ci și în înălțuri spirituale. La fel ca mai târziu Frankl. În centrul continentului s-a săpat acel puț adânc în care se reflectă stelele.

*

* *

Psihanaliza nu a putut fi niciodată definită și nici măcar circumscrisă sau înțeleasă prin formule scurte și concise. Totuși, e periculos să se vorbească despre ea fără o localizare tematică. Ce ar fi dacă s-ar medita asupra formulei: “Conform psihanalizei fiecare om poartă cu sine, în sine, de mic copil, propria-i familie și raportarea sa față de aceasta”. Faptul că în cadrul acestor raportări e vorba de eros și complexe, de sexualitate și conflicte intrapsihice, faptul cum se realizează introjecția și reprezentarea inconștientă, fantasmatică a imagourilor parentale, cât sunt acestea de represiv punitive și care sunt libertățile egoului, toate acestea ar fi teme derivate. Esențial este faptul că subiectul ajunge să-l aibă pe “celălalt”, pe “ceilalți” în el însuși, că este un “unu multiplu”.

*

* *

A. Langle, urmașul lui Frankl, dezvoltând analiza existențială relativ recent, a fost atent la posibilitatea evaluării “cantitative” atât a suferinței cât și a rezultatelor terapiei. Când l-am făcut Doctor Honoris Causa a Universității de Medicină din Timișoara, în

scafele de evaluare erau deja puse la punct. Astfel încât Casele de Asigurări să poată fi avizate.

În zilele noastre, pentru a supraviețui, spiritualitatea se cuantifică.

Hegel ar fi zis: trecerea calității în cantitate.

*

* *

Despre Freud s-a spus că a văzut în copil un mic monstru pervers. El susținea însă că în mod normal complexul Oedip e depășit, rezultând un om adult echilibrat.

Oare dacă Freud s-ar uita azi în jur, câți copii – mari monștri perversi – nu ar găsi printre adulții?

*

* *

Discuție la gura sobei : Karl Popper se întâlnește cu Konrad Lorenz, amândoi au peste 80 ani și își amintesc cum au fost colegi de liceu la Viena. Fiecare din ei a fost fascinat de teoria evoluției. Popper, ajuns în Marea Britanie și devenit Sir, s-a preocupat în

primul rând de evoluția teoriilor științifice. Lorentz, în Germania, de evoluția speciilor, cu contribuții esențiale la fundarea etologiei, pentru care a primit premiul Nobel. După ce veacuri și milenii omul s-a străduit să semene su zeii, în sec.XX el descoperă cât de mult seamănă cu animalul. Toți puii de animale au un bagaj genetic care-i ajută ca imediat după naștere să fie foarte sensibili la modelul comportamental al părinților ce se află în apropierea lor și să se impregneze imediat de acest comportament. La fel se întâmplă și la oameni. Copilul îi zâmbește mamei care la rândul ei îi zâmbește și-i cântă cântece de leagăn, impregnându-l de umanitate. Etologia lui Lorentz, în prezent esențială în înțelegerea psihologiei și psihopatologiei umane, își are pe unul din părinți, aici, la Viena.

*

* *

Toată psihanaliza lui Freud nu trimite prin nici un rând la specificitatea funcționării creierului uman, la psihologia și psihopatologia ce se bazează pe biologie. Nimic care să se articuleze cu psihiatria biologică. Unul din marile revirimente ale psihanalizei s-a realizat însă prin teoria atașamentului a lui Bowlby, care pleacă explicit de la etologie, de la felul în care

sugarul se impregnează cu figura umană de atașament, la fel ca puiul tuturor animalelor. Deci, de la psihologia animală. Era însă întâi necesar ca Freud să ajungă în Marea Britanie, ca psihanaliztii britanici să rafineze teoria, cu accent pe funcțiile eului, ale sinelui, ca etologia lui Lorenz și Timbergen să se impună, ca conceptul de sine – “self” – să fie acceptat ca o realitate ce e prezentă și în biologie, la animale, în funcționalitatea creierului – pentru a putea să se impună teoria atașamentului a lui Bowlby și să se dezlănțuie apoi toate cascadele de interpretări etologico-antropologice în psihopatologie.

Privit din secolul XXI, secolul XX apare ca un puzzle de evenimente științifice care, nu se știe cum, până la urmă se leagă totuși în ceva coerent.

*
* *
*

Omul psihanalizei este cel ce rezultă din cura analitică, din asociațiile libere și destăinuirile mai mult sau mai puțin explicite ale celui analizat, în cadrul relației speciale ce se instituie între el și analistul hermeneut. Este un “om vorbit”, povestit, interpretat și trăit în reciprocitate. Dacă ne gândim bine, el face parte din lumea a treia a lui Popper. Nu e un om în carne și oase, e o existență

secundă, e o istorie ce poate fi atribuită cuiva ce există real. Real, în sensul unui anumit tip de realitate. Căci lumea a treia a lui Popper se consideră și ea reală.

*

* *

Jaspers, care a criticat psihanaliza prin faptul ca prin metodologia sa s-ar putea explica orice, a pus mare accent pe biografie și autobiografie, pledând la maximum pe unicitatea persoanei umane individuale. Persoană care reuneștecele trei lumi ale lui Popper.

*

* *

Imperiul a avut două secole pline de istorie, cel al luminilor și cel al evoluției. La cumpăna dintre ele a avut șansa să-și împlinească aspirațiile, plasându-l în frunte pe nefericitul împărat funcționar Iosif al II-lea. Specificul roman al Imperiului, bazat pe o excelentă administrație, și-a secretat și și-a devorat personajul. Nimic și nimeni nu a mai putut egala în final excelența administrativă a Austro Ungariei, clădită inițial cu devoțiunea nemărginită a cehilor.

*

* *

Din documentația pentru cartea “Patologia obsesivă”: Iosif al II-lea era prin fire un om conștiincios și muncitor. Nu-i plăcea dansul, muzica, arta și literatura. A pus capăt pensiei plătite lui Mozart pe motiv că nu a contribuit cu nimic folositor la binele imperiului. Principala sa preocupare a fost întărirea și dezvoltarea administrației. Cei mai importanți soldați folosiți de el au fost funcționarii de stat. Le cerea funcționarilor un program de muncă foarte încărcat, pretinzând să se dedice cu întreaga inteligență, voință și putere treburilor de servicii. Iosif însuși petrecea săptămâni la rând pentru a-și supraveghea personal funcționarii. Obișnuia să participe la ședințe și își lua notițe. Apărea pe neașteptate în Imperiu cerând documentele și îi destitua pe cei ce nu munceau destul. În zece ani de domnie a dat 17000 decrete și 6000 de legi noi, ceea ce înseamnă câte două legi noi pe zi. În 1784 a creat un nou post de comisar districtual care, între altele, trebuia să urmărească: – dacă sunt numerotate casele, - dacă oamenii sunt harnici sau leneși și de ce; - dacă pe domenii există clowni și saltimbaci; - dacă vânzarea anticoncepționalelor este interzisă ș.a.m.d. Cea mai surprinzătoare a fost încercarea lui Iosif de a

interzice utilizarea coșciugelor ca fiind inutile, în 1784, în locul lor urmând ca morții să fie înmormântați în saci. Dar a trebuit să renunțe la idee în urma protestelor populației.

*

* *

A reușit oare Viena să însămânțeze cât de cât ideile tradiției europene în estul continentului, la fel ca britanicii peste mări?

*

* *

3 Ianuarie 2005. A. Janik, S. Tolmin - “Viena lui Wittgenstein”. Atmosfera e desigur bine redată, cultura încă există, deasemenea bogăție, nu explodase hiperspecializarea, funcționa în continuare specia umană a intelectualilor care indiferent în ce excelau, filosofie, muzică, literatură sau gazetărie, formau o breaslă, cunoscându-se și influențându-se subtil. Această atmosferă foarte probabil l-a influențat pe Wittgenstein. Nu e exclus ca în strănietatea sa, să fi aspirat la o etică superioară, care în secolul XX

nu putea însemna decât mister și nu se putea exprima decât prin tăcere. Oricum, transcendența l-a fascinat constant.

*

* *

Wittgenstein, acest vienez reînștat în Marea Britanie, la fel ca Freud și Popper dar cu alte argumente, rămâne semnificativ în lumea gândirii și pentru că a redactat Cercetările Filosofice după Tractatus Logico Filozoficum. Pentru rațiune e evident că așa trebuia să se întâmple. Dar era nevoie de un exemplu.

*

* *

E interesant cum în lumea gândirii germanice empirismul după mai multe tatonări, prinde cheag la Viena. Școala empirismului logic a dat desigur o nouă perspectivă, în sens transcidental, aceste idei sceptice îmbrățișată de anglo-saxoni. Chiar dacă până în final și Carnap a ajuns peste ocean.

*

* *

Empirismul actual, pe care-l resimt prin toți porii ca afirmându-se în lumea aceasta a descătușării liberei inițiative, mi se pare puțin diferit de cel clasic, al filozofiei anglo-saxone. Acesta, se referea la experiența mai mult sau mai puțin științifică care îți confirmă o ipoteză sau îți dă o anumită certitudine privitor la un fapt, delimitează fapte, te sprijină să colecționezi și să așezi în lumea logosului “fapte”. Dar mai e apoi și înțelesul german al “experienței” ca trăire personală, ca “erlebnis”. Prin întâmplările trăite omul câștigă “experiență de viață”, se îmbogățește sufletește și îmbogățește lumea sa umană. Mi se pare că în ultimul timp e stimulată o fuziune între aceste două înțelesuri, în cadrul unui larg pariu pe o inducție empirico-existențială.

“Scrieți băieți, scrieți!”

*

* *

Scepticismul, care a dat naștere empirismului și îl sprijină, are și el dogmatismul său, de vreme ce susține sus și tare că nu e posibil nici un criteriu.

*

* *

La Viena, la Kunstmuseum, admir întotdeauna una din minunile artei europene, sala Breugel. E unul din cazurile exemplare în care arta ni se înfățișează nu doar ca o creație a geniului, ci ca dezvăluind o cosmicitate, o lume. Nu ești în fața unor picturi, ci a unui univers, ce te uimește. Drumul Damascului urcă de la o mare îndepărtată, printre munți amețitori, spre alte mări înalte, înconjurate de munți semeți; și undeva, printre oștenii încrâncenați cu ascensiunea asta montană, mundană, aproape nebăgat în seamă, zace cineva căzut la pământ, trăznit de vocea lui Dumnezeu: Saule, Saule, de ce mă prigonești!

Iar printre dealuri ce urcă domol spre orizonturi nesfârșite, oamenii se îndeletnicesc cu de toate, se întâlnesc, sporovăiesc, se tocimesc, se ceartă... lateral, neremarcant sau uitat de toți, urcă și Iisus cu crucea sa, sub cerul învolburat; doar într-un colț, fără a sări în ochi, se frământă Maria și ai ei.

Întâmplarea lui Iisus este una banală, a vieții de zi cu zi.
Ca suferința.

*

* *

V

Ca un extraterestru rătăcit printr-o lume stranie.

*
* *

Noiembrie 2007, Budapesta. Congres de demențe vasculare, dar și despre demența Alzheimer. Demențele s-au înmulțit simțitor în ultimul timp pe plan mondial, devenind o problemă de sănătate publică, probabil datorită creșterii mediei de vârstă a populației și griii pentru a le depista, după ce s-au descoperit tratamente care le încetinesc evoluția. De mult, prin anii 70, Profesorul Constantin Bălăceanu Stolnici ne povestea la Timișoara, întors din SUA: „Acolo toată lumea muncește pe rupe și adună bani pentru ca la bătrânețe să facă înconjurul lumii și tocmai atunci îi lovește Alzheimerul! ” Oamenii trăiesc mai mult acum; iar la a lor vârstă a treia e mai bine să se plimbe prin lume și să lase în pace tinerii cutezători, puternici, asertivi, inventivi, mai nonșalanți cu problemele morale și cu grija pentru trecut.

Cei șapte înțelepți ai Greciei au fost și rămân buni pentru Grecia acelor timpuri. A acelor timpuri...

*

* *

Budapesta actuală e strălucitoare. Îți ia ochii, te farmecă. Dacă vii de pe alt continent, din Japonia, din SUA, din Africa îți trebuie doar trei zile aici și pleci cu continentul european în buzunar.

*

* *

Am fost pentru prima dată la Budapesta în 1964 văzând un oraș mohorât și cenușiu, urme de gloanțe peste tot, parcă era după un război. Atunci mi-am dat seama de amploarea confruntărilor din 1956 pe care le știam atât din sursele noastre oficiale, cât și de la BBC, din zvonuri și foarte puține mărturii directe. Noi, studenții timișoreni am avut reacția noastră. Unele cunoștințe nu s-au mai întors, pornind-o spre occident. Momentul acela a fost oricum istoric. În acea vreme se petrecea și criza Suezului, defecțiunea Americii din conflict datorită strategiei electorale. Pe atunci a început o nouă eră, iar eu intram în profesie, într-o lume umană ciudată, într-o viață stranie, pe care am trăit-o cu peripeții pe care pe atunci nu mi le puteam imagina.

Peripețiile mele, peripețiile țării, peripețiile istoriei,
peripețiile orizonturilor de sens.

*

* *

Budapesta a fost cea de-a doua capitală a Imperiului. La o socoteală simplă, cea mai mare parte a componentelor acestui Imperiu așa cum se configura el la începutul primului război mondial, au ajuns, la capătul celui de-al doilea în lagărul socialist.

După aproape un veac și după experiența comunistă se mai fac oare simțite urmele vulturului bicefalic?

*

* *

Budapesta a avut un mare Institut de Neurologie și Psihiatrie, a doua clădire ca dimensiune după Parlament, situat pe deal în Buda. Am fost aici odată cu ocazia unei reuniuni a Societății Kleist-Wernike-Leonhard pe care o conducea Profesorul Bekman din Wurtzburg. Societatea susținea bazele neurobiologice ale psihiatriei dar și varietatea tablourilor psihopatologice, mai ales a celor cu evoluție ciclică. Pe lângă oscilațiile între manie și depresie

Leonhard descria stări dominate de anxietate sau extaz, de inhibiție și neliniște, de iritabilitate, sau confuzie. Cu timpul activitatea societății s-a stins sub tăvălugul nivelator al sistemelor internaționale de clasificare, mai ales a celui american DSM-IV. Dar cât timp se va putea ignora nuanțarea, într-o lume a diversității?

*

* *

28 Iunie 2008. Miercurea Ciuc. Reuniune psihiatrică româno-maghiară, organizată de sufletul mare și generos a lui Berți Veress. Aflăm că Institutul de Neurologie și Psihiatrie din Budapesta s-a desființat din rațiuni financiare, de rentabilitate.

*

* *

La Muzeul de Istorie din Budapesta o piatră atestă prezența evreilor în Buda pe la 1305. Dacă au fost aici înseamnă că aveau de ce să fie.

În Budapesta există un ghid și un tur al orașului special pentru monumentele și mărturiile vieții evreiești, care nu se

desfășoară desigur sâmbăta. Muzeele evreiești din Roma și din Frankfurt sunt și ele impresionante.

Și la București există, de mult timp, un teatru evreiesc.

*

* *

Muzeele din Budapesta sunt plasate în clădiri special construite în acest scop, în manieră imperială strălucitoare, la fel cum e la Viena și nu e la București. La Muzeul de Istorie se vede stabilitatea și mărimea statului maghiar ce se menține și după căderea Rusiei Kiev-liene, a regatului Lituaniei și a Poloniei; deceniile în care domnește familia d'Anjou; apoi cea în care regii au fost cei din familia de Luxemburg; integrare europeană aproape perfectă în epocă. Statul e de la început multinațional, iar orașele sunt organizate predominant de germani (când te gândești că românii numesc orașul printr-un cuvânt derivat de la maghiarul varoș). Muzeul de Artă are de toate, din toate epocile, din mai toate țările Europei, mai puțin capodopere. Muzeul de Etnografie găzduiește și o expoziție de instrumente muzicale din întreaga lume, replică a celui puțin prea rafinat din Viena.

În clădirea aceasta imperială, somptuoasă și strălucitoare are loc în ziua în care-o vizitez, un spectacol de muzică și dans al unor

africani din Gahna, ce se uită în jur uluiți. Câte nu vor povesti ei acasă despre această Europă pe care au vizitat-o, aici, la Budapesta.

*

* *

În Budapesta se vând și acum în consignații cușme ale armatei roșii cu toate însemnele militare. În urmă cu câțiva ani acestea se vindeau și pe podul Elisabeta, alături de decorații sovietice. Totul se petrece cu o anumită satisfacție sadică.

*

* *

Revoluția ungară cu desfășurarea sa sângeroasă a fost un eveniment remarcabil al istoriei secolului XX pe care l-am urmărit relativ în direct, la fel ca și criza Cubei, plecarea americanilor din Vietnam, și mai ales invazia Cehoslovaciei. Schimbările semnificative în istorie se derulează însă încet, așa cum a fost pentru lagărul socialist acel deceniu al optulea care a culminat cu anul 1989. Destrămarea sistemului politic centralizat, socialisto-comunisto-totalitar s-a petrecut și din motive tehnico-economice.

Îmi amintesc de anii 50, în care, Hrusciiov vizita America propunând o „bătălie cu unt”, o întrecere între cele două sisteme economico-politice. Poate era naiv, poate era demagog, poate era beat, poate credea cu adevărat. În anii 80 însă, de la numărul de calculatoare la producția și venitul pe cap de locuitor diferența între SUA și URSS creștea așa de vertiginos, încât nu mai era altă soluție pentru Gorbaciiov. Care, deci, și-a asumat riscul și rolul. Cei care în 1990 ne simțeam eliberați, nu știam prea clar cum se vor desfășura lucrurile în continuare.

Acum, după aproape 20 ani, singurul lucru care e evident e că, complexitatea lumii e mult mai mare decât credeam pe atunci.

*

* *

Toți care au petrecut destul timp din viața noastră înainte de 1990 știm câte ceva despre munca voluntară: toamna, elevii și studenții plecau, după începerea școlii, împreună cu cadrele lor didactice, la muncile agricole. Prin 1957 am fost deja, cu colegii de la medicină, la astfel de munci pe lângă Deta (pe drum ni s-a și înecat un coleg ce făcea baie). Și de atunci, decenii la rând, fenomenul se repeta. Parteneri la culesul porumbului au ajuns de la un moment dat soldații. Nu am putut să înțeleg niciodată logica de

a avea pe deoparte un orar școlar, pe de altă parte de a nu-l respecta în mod oficial, prin plecarea haotică a tinerilor la aceste munci. Productivitate reală nu avea cum să fie. Știm că în URSS, după desființarea oficială a Gulagului stalinist, era o criză a forței de muncă ce trebuia compensată. Însă ideea muncii patriotice era mai veche, ea data de pe vremea lui Lenin, cu miză ideologică, pe patosul și romantismul revoluționar.

Pe vremea aceea a începuturilor de la noi, în anii 50, 60, la capitaliști era și se amplifica șomajul.

Pe ce o fi mizat Hrușciiov?

*

* *

În 1990 la Val D'Aosta era o întâlnire psihiatrică pe tema est-vest, stimulantă din perspectivă politică așa cum se gândeau lucrurile pe atunci. Dar nimeni nu s-a gândit la acea psihopatologie de din afara clinicilor pe care am trăit-o noi aici: anxietatea de așteptare a celor ce urmau să fie ridicați de securitate, suspiciunea reciprocă, impostura mediocrităților intelectuale care prin funcție îți anulau ființa, frustrările, limitarea speranței, deprimarea de la începutul anilor 80 când nimeni nu-și mai închipuia dacă va fi și cum va fi schimbarea; și multe, multe altele.

*

* *

În anii 60, Prof. Eduard Pamfil ne povestea despre cărțile lui Orwell: „Ferma animalelor”, „1984”. Multe le recunoșteam privind în jur, dar ne gândeam pe atunci: vom ajunge oare noi în îndepărtatul an 1984, să vedem cum e acea suspiciune generalizată și acel control asupra intimității ultime a persoanei din timpul războiului lumilor pe care acest scriitor englez ni-l descrie ca viitor pentru lumea sa?

*

* *

Am trăit în direct, răscolit de variate vise, toată această istorie a României care a început în anii 40, s-a desfășurat în cumpliții ani 50, a mijit o urmă de speranță în anii 60, ne-a permis unele lucruri în anii 70, ne-a angrenat în maimuțări și disperare în anii 80, ca să se trezească și apoi și să se zbuciume în felul în care a făcut-o în anii 90. În toate aceste vremi știam, mai mult sau mai puțin, ce se întâmpla în jur și în lume. Privind retrospectiv, nu a fost chiar la fel în toate țările lagărului. În Ungaria, vorbirea publică era mai

slobodă, la fel ca mica inițiativă. Cei mai ortodocși marxiști păreau a fi cei din RDG. Dar am știut mereu și știm și azi despre alte totalitarisme ale veacului, nu toate sub patronajul ideilor lui Lenin, cum erau cele din America Latină și Africa. De asemenea cunoșteam istoria Europei cu fascismul său, cu Italia, Germania, Spania, Portugalia. Am prins vremea lui Togliatti și Thorez, apoi a lui Berlinguer și Carillo când se discuta serios despre un comunism european, posibil parlamentar, oricum diferit de comunismul sovietic și asiatic. Recent, tot văd reluându-se pe canalul TV Discovery documentare și reconstituiri din Chile, cu Allende și Pinochet; dar îmi amintesc de acele evenimente și așa cum erau ele relatate atunci când s-au petrecut; iar apoi din memoriile lui Kissinger. De aceea, când aud sporovăindu-se simplist și nediferențiat despre totalitarisme, mă întreb: de ce; și de către cine?

*

* *

Cartea lui Hannei Arendt privitoare la „Originile Totalitarismului” e interesantă, dar lasă multe lucruri deschise. Deși indică pertinent rolul jucat de ascensiunea „maselor” în

apariția fenomenului nu clarifică suficient cum și de ce au apărut aceste mase. (Nu o face nici Ortega y Gasset care se mărginește să constate fenomenologic). De asemenea rămâne întrebarea: ce rol a avut antisemitismul în apariția generică a totalitarismelor și nu doar în cel german. Cel puțin în bolșevismul lui Lenin ideologia puterii, a dictaturii, e argumentată prin lupta de clasă. Discuția privitoare la rolul imperialismului ce derivă din capitalism e luminoasă – deși, ciudat, nu-l citează pe Lenin - dar nu face legătura între acesta și concentrarea autoritară a puterii politice. Poate că, pe când scria lucrarea (spre 1950), nu era încă comentat suficient rolul mass mediei în modelarea societății, rolul aspectelor tehnice ale circulației bunurilor, valorilor și informației în structurarea noii societăți la capătul modernității. Și poate, autoarea nu avea în față destule forme variate de totalitarism, așa cum le știm noi azi că s-au afirmat în lume.

*

* *

14 Iunie 2007. Lenin „Imperialismul, stadiul cel mai avansat al capitalismului”. (Recitesc această carte ce am parcurs-o prima dată la începutul anilor 60, când îmi făceam stagiul militar. A fost

greu s-o regăsesc. Noroc cu prietenii într-ale politologiei, cu Gabi Colțescu în primul rând, care reușește să-mi supervizeze lecturile). Carte publicată în 1914. Citând literatura, mai ales engleză și austriacă, Lenin constată cum în 30 ani, între 1876 și 1906, capitalismul se schimbă și devine monopolist, bancar, financiar, bazat pe export de capital, apare o aristocrație muncitorească, un aflux de mână de lucru ieftină din colonii, piețe de desfacere în teritorii de peste mări care dau de lucru celor de acasă. Poate toate acestea erau bine cunoscute în mediile vremii și Lenin nu face decât să le dea o formă rusească. Ceea ce mi se pare de reținut e că tot ce comentează el e valabil și azi. În plus, în zilele noastre avem posibilitatea de a comunica electronic, și cunoaștem eșecul rusesc al comunismului lui Lenin. Și, desigur, faptul că azi subtilitățile limbajului economic al imperialismului financiar sunt pe măsura veacului ce a trecut de atunci.

*

* *

Totalitarismele și dictaturile secolului XX, din emisfera vestică, oricât de diferite ar fi fost unele de altele, au apărut doar în țări catolice și ortodoxe. Germania ar părea a fi excepția dar și

acolo mișcarea lui Hitler a debutat în Munchen-ul catolic. Oare protestantismul a blocat apetitul spre dictatură sau a fost adoptat de acele popoare care nu aveau totalitarismul în arhe-ul lor?

*

* *

Totalitarismele secolului XX au preferat oralitatea în comunicarea publică, contactul direct al conducătorilor cu masele. Lenin, deși a scris multe articole de ziar, a influențat prin discursurile sale. Pe vremea lui, la Moscova s-a și deschis o școală de artă oratorică. Hitler impresiona la radio, dar mai ales la marile întruniri. Și lui Musolini îi plăceau discursurile ce le ținea de la balconul Palatului Veneția. Ce să mai vorbim de Ceaușescu și mai ales de Castro. Stalin vorbea mai puțin căci era înconjurat de o aureolă supranaturală; iar imaginea sa era prezentă peste tot, pe străzi, în instituții și birouri, vehiculată mereu, prin tablouri și statui, ca ochiul atotvăzător a lui Dumnezeu.

Să fie toate aceste arhaisme un semn de insuficiență adaptare la stilul discursiv mai indirect pe care l-a introdus scrisul, mai apoi tiparul? Când citești o aserțiune, întâi reflectezi, apoi elaborezi, cu grijă, un răspuns. Discursul argumentat, argumentarea discursului și chiar a dialogului, se pregătește în reflexia solitudinii pe care o

impune arta scrisului. Această tehnică a logosului desfășurat s-a structurat deja odată cu arta discursului greco-roman, ce e sintetizată în operele lui Quintilian. Urmează apoi Universitățile Europei – cu Sorbona ca centru al disputelor dialectice – apariția ulterioară a cărților tipărite și a gazetelor, a dialogului scris, pe care Europa îl poartă de pe la 1600. Această arhitectonie a tehnologiei logosului nu poate fi eludată fără risc. Fără riscul unei dezbateri antice care să aibe cheag: Cheag în Istorie.

*

* *

Participarea nemijlocită la un discurs te poate fascina, oricum tinde să te dizolve într-o „masă” de oameni, așa cum formula Le Bon. La fel se întâmplă și în cazul impactului cu afișul mobilizator, pe care am avut marea bucurie de a-l percepe în toată copilăria mea. La un moment dat la Lugoj – poate numai în Banat – străzile erau pline de pancarde imemne cu imaginea caricaturizată a lui Tito ce ținea în mână o bardă însângerată din care curgeau picături de sânge în formă de dolari și pe care scria „Jos cu Tito trădătorul, care și-a vândut poporul”. Ce e drept, în perspectivă vizuală era cultivată, cât de cât, și luarea de poziție: peste tot era plin de „gazete de perete”. Spațiul uman se contura topologic, prin contact,

departe de varianta „punctelor de vedere” și de cea a spațiului omogen, euclidian. Când prin anii 67, 68 îmi redactam teza de doctorat privitoare la „psihopatologia spațiului trăit” am aflat de aceste descoperiri ale lui Piaget în domeniul psihologiei dezvoltamentale ale percepției spațiului. Și de atunci nu mai îmi ies din minte.

*

* *

Eu nu cunosc studii comparative care să analizeze în paralel totalitarismele secolului XX și perioada iluministă a absolutismului luminat. Poate nici nu are rost o astfel de paralelă. Absolutismul s-a dezvoltat într-o lume în care ierarhia socială era acceptată și nu erau mase umane care să-și dorească o participare cât mai directă la putere. Mai era acceptată, ca de la sine înțeleasă, transcendența divină a regelui. Dar toate totalitarismele, inclusiv cele proletare au tins constant să refacă o ierarhie socială, a nomenclaturii, în jurul conducătorului. Iar acesta, să se încarce de o aureolă transcendentă.

*

* *

Kafka e invocat de obicei ca un simbol al vieții din Imperiu în care individul e prins într-o mașinărie infernală, impersonală. Așa e în „Procesul”, în „Castelul”. Această aparatură administrativă, supraindividuală, îl trimite pe fiecare cetățean spre a se topi în „impersonalul Se”, în das Man-ul lui Heidegger. Totuși, parcă la Budapesta nu se simte această anxietate stranie a anihilării persoanei. Lumea este – și pare a fi fost și pe vremea Imperiului – mai tonică, viguroasă, deslănțuită, cu calități vizibile și picante. Fără a se pierde în cenușiu și penumbre, aici soluția negativă e mai tranșanta: sinuciderea.

*

* *

16 Iulie 2007. La întâlnirea româno-maghiară de la Miercurea Ciuc sunt prezentate comunicări care indică scăderea ratei sinuciderilor în Ungaria. Se știe că această țară avea cea mai mare frecvență a sinuciderilor pe cap de locuitor, dacă nu din lume, sigur din Europa. Să fie la mijloc antidepresivele? Să fie noul stil de viață al vremurilor actuale, mai nonșalant, cinic și optimist?

*

* *

10 Noiembrie 2007. Budapesta, Hotel Novotel Atrium. Recitesc – a câta oară? – „Fenomenologia Spiritului” a lui Hegel, pentru sesiunea comemorativă ce va avea loc la Timișoara cu ocazia aniversării a 200 de ani de la apariția acestei cărți. M-am gândit să propun trei interpretări: 1) Fenomenologia Spiritului ca dezvoltare a temei „unu multiplu” din dialogul Parmenide a lui Platon, singurul text filosofic pe care Hegel îl citează; 2) ca și carte exemplară - prin aglomerarea de termeni și concepte - pentru încheierea „metafizicii occidentale”; 3) ca analiză a Dasein-ului ce-și pune problema ființei, a ființei absolute, pe care Hegel o va analiza în marea Logică.

Îmi dau seama că, involuntar, evit ceea ce a făcut tot timpul savoarea opusului, încercarea de întemeiere filosofică a istoriei, a istorismului, înainte de ducerea până la capăt a mării liturghii a spiritului. Să fie o revoltă împotriva tinereții mele?

*

* *

Hegel, recitit acum, dă un sentiment de baroc și apare ca firesc încadrabil în acea apertură epistemică în care se plasează și evoluționismul lui Darwin și istorismul. În ceea ce-l privește,

Hegel încheie calm și jubilând, pentru el istoria s-a încheiat, Spiritul s-a întors la el acasă; doar regele Prusiei ar mai trebui să dea o constituție țării sale. Pentru Popper, Hegel e un dușman al societății deschise, alături de Platon și Marx, unul care alimentează mizeriile istorismului. Oricât de mult fierbe în text teza, antiteza și sinteza, la suprafață opera sa filosofică pare a se încheia rotund, parmenidean, într-un sistem foarte bine organizat. Sistem care, răsturnat într-o cameră obscură, s-a putut transforma în altul, din care a fost derivată o utopie a istorismului, în numele căreia s-ar putea sacrifica orice. Oricum, se pare că în zilele noastre utopiile și-au încheiat cariera. Vom trăi deci, într-o lume fără acel exercițiu al imaginarului, speculației și patosului uman vizând societatea omenească, care s-a desfășurat între Platon și Marx.

*

* *

Prin anii 60, Hegel era la noi, în România, cel mai tradus și comentat filozof clasic, aproape opere complete. În schimb atenția și considerația pe care i-o acordau filosofii occidentali era minoră, oricum mult sub nivelul lui Kant. Marx în schimb a ajuns în acea vreme să intereseze pe mulți gânditori din Europa, alături de Freud și Nietzsche, în strania combinație dintre speculație și praxis, ce se

realizase pe atunci în cadrul unei noi fuziuni a orizonturilor de sens.

*

* *

Noica, care subliniind mereu ce mult îi datorează lui Hegel, reținea ca ax al filosofiei acestuia un aspect metodologic pe care-l rezuma în sintagma: „rezultatul cu drum cu tot”. Și pe care îl exemplifica, ciudat dar poate semnificativ, prin cazul tancului care preia drumul cu șenilele sale.

*

* *

Doi contemporani și dușmani ai lui Hegel, cu bătaie îndelungată: Kierkegaard, care i-a inspirat pe existențialiști; dar care nu mai e actual, căci prea se gândea la vinovăție, rușine, pudoare; și Schopenhauer, cu estetismul său și preocuparea față de voință, care l-a inspirat pe Nietzsche, gânditor mereu tânăr, mereu adolescent și rebel, ce încă se află printre noi.

*

* *

7 Decembrie 2007. comemorare Noica, ciudat, la scurt timp după Hegel. La 20 de ani după moartea sa, interesul pentru Noica e mic și la Timișoara și în țară. Pentru ședința de la Academie pe care am pregătit-o împreună cu Ilona Bârzescu, am redactat un material: „Noica, ca personaj și gânditor esoteric”. Mă aplec asupra finalului „Ontologiei” unde, în mod misterios, autorul face trimitere la tema unu multiplu, cu referire la creștinătate. În mod repetat l-am văzut frământat de ideea că Dumnezeu și-a sacrificat unicul fiu. Ceea ce resimțea ca un mister filosofic, probabil onto-teologic. De aceea și susținea că de la acest nivel gândul nu mai poate progresa decât prin analogie. E posibil să fi fost preocupat de problema diferenței dintre ființă și ființare, pusă de Heidegger, care ulterior a fost asemuită cu tema „distanței” dintre creatură și creator din teologie. Noica însă nu o aborda direct, căci nu suporta acele depărtări amețitoare ale ființei ce nu mai poate fi numită. După cum nici ideea de „aproape” – de „aproapele nostru” – nu-i era pe plac, susținând-o pe cea de „depărțișor”. Mai este ceva în Ontologia sa ce mi-a rămas nelămurit: care e statutul ontologic al „lucrului”, de la care pleacă toate peripețiile nașterii și structurării ființei. Prima parte se intitulează : „ființa în cele ce sînt”; și de abia

ultima : „fînța în ea însăși”. Nici în discuții directe, nici ulterior nu m-am lămurit. Dar pentru moment trăirea e alta. Au trecut 20 de ani de când s-a înmormântat la Păltiniș, 30 de când l-am cunoscut. Acum 20 de ani lucrurile mi se păreau terminate, nu se întrevedea nici un orizont. Noica, așa cum s-a spus, a avut o existență ce s-a încheiat rotund. În izolarea internațională a țării noastre el s-a izolat în plus, adâncindu-se în filosofia clasică și urcând la Păltiniș, împlinind un destin ce nu ar fi fost posibil altundeva. Susținea mereu: am oscilat toată viața între Hegel și Kant, la care adăuga apoi și pe Aristotel și mai ales pe Platon. Deci, se mișcase în interiorul metafizicii occidentale despre care se spune că s-a încheiat în secolul XIX. Nimic despre fenomenologia husserliană și existențialism, pozitivism logic și epistemologie, filosofie a științei și a limbajului, hermeneutică, școala din Frankfurt sau cea din Erlangen. Nici Nietzsche nu intra în grațiile sale. Deși cunoștea bine ce s-a întâmplat în drumul postclasic al gândului. Când l-am cunoscut în 1977 discuția a fost despre Ricoeur „Conflict des interpretations”. După 1990 viața sa ar fi fost nu doar un calvar ci lipsită de sens, în mijlocul luptelor politico-verbale de la începutul acelor ani. Așa, a rămas sus pe munte, la Schit și în amintiri. Frumoasele amintiri de când cobora la Gura Râului, sau la Relu Cioran acasă în Sibiu, poveștile cu Dumitru Dragomir, acest ardelean plin de umor, funcționarul filosof; echipa „școli”,

pelerinajele, eforturile lui Hangioca de a-i sustrage manuscrise, toleranța față de tineri, umorul și ironia subtilă, plăcerea de a face focul în sobă, plimbările, pasiunea ardentă și nestăvilită pentru cultură, respectul pentru adâncimile spiritualității românești, câte o dedicație, cum ar fi cea de pe „Devenirea întru ființă”.

*

* *

2 Aprilie 2007. Alexis de Tocqueville, „Vechiul regim și revoluția”. Revoluția franceză e pregătită de mersul societății. Un rol important îl joacă centralizarea ce s-a dezvoltat în Franța. Paradoxal, înainte de revoluție, economia și bunăstarea nu scade. Parisul e tot mai mare și plin de muncitori. Franța se ocupă în acea vreme mult de comunicare, de drumuri, de administrație. Crește controlul centralizat asupra individului. Din toată Europa francezii aveau cele mai puține motive de nemulțumire socială. Toate structurile profunde ale vechiului regim se păstrează și după Revoluție.

Cartea lui Tocqueville apare ca una aproape marxistă, avant la lettre. Rezultă – cum va susține mai târziu Marx – că schimbările sociale „progresiste” au să se producă doar în țările cele

mai avansate. Ideea lui Lenin cum că lanțul – sistemului capitalist – se poate și trebuie să se rupă unde este mai slab, așa cum era în Rusia, s-a dovedit foarte problematică în istorie. Din punct de vedere logic el ridică de la început semne de întrebare. O țară nedezvoltată trebuie să parcurgă întâi tot drumul până la nivelul celor din frunte – adică broasca țestoasă să-l întrecă pe Achile – și abia apoi să dezvolte ceva nou. Dar pentru aceasta i-ar trebui experiență și idei pe care, în fuga respectivă, nu are de unde să le ia. Exproprierea fabricilor și caselor nu a produs prin ea însăși noi fabrici și noi case. (Așa de exemplu în România toate spitalele de psihiatrie au ajuns să funcționeze în clădiri ce aveau inițial altă destinație, castele, cazărmi, cămine, etc; și acum, în secolul XXI, nu avem nici o clădire construită cu această destinație în ultima jumătate de veac). Dictatura, cea a proletariatului în cazul de față, s-ar fi putut justifica până la un punct, doar ca un ferment de accelerare a unor tipuri de construcție socială, știut fiind că o conducere autoritară e mai eficientă pentru efectuări țintite, dar nu pentru producerea de idei. Nu ajunge să ai ceea ce au ceilalți, să le deții prin orice mijloc, chiar prin violență sau furt; trebuie să fi capabil să produci tu însuți ceva nou și trainic. Și mai ales, să produci idei. Aceste axiome ale bunului simț nu au putut opri pentru mult timp forțele deslănțuite la începutul secolului XX. Deși, dacă ne amintim că acest veac a trăit și el sub semnul

imperiilor, a imperialismelor de toate felurile, analiza și comentariul nu mai poate fi așa de liniar.

*

* *

Unul din capitolele Statului Partidului Comunist Român se referea la centralismul democratic precizând: „organele de partid se aleg de jos în sus, deciziile se iau și se execută de sus în jos”. Era una din întrebările obligatorii la ședințele de primire în partid a unui nou candidat.

*

* *

La unul din mitingurile de la Havana la care se adunase cam un milion de oameni, Castro clama, pe la începutul carierei sale: „Noi nu avem nevoie de principiile democrației occidentale, care e reprezentativă, noi avem o democrație directă în care cetățenii participă nemijlocit la putere, ca pe vremea Greciei antice”.

*

* *

În lumea nouă ce a apărut după revoluția lui Lenin, războiul nu se mai termina. Exista un dușman de clasă și o luptă de clasă. Ori, pentru că era război, luptătorii cauzei trebuiau să fie tot timpul vigilenți, atenți la orice mișcare a dușmanului, care nu ști cum și în cine se ascunde.

*

* *

În copilărie unul dintre primele filme sovietice pe care l-am văzut la Lugoj se numea „Carnetul de partid”. Într-o familie soția unui medic își dă seama că acesta nu este loial Partidului – sau că își pierde carnetul, nu mai îmi aduc aminte exact – și îl denunță. După care se ține o ședință de partid cu critică și autocritică. Până la urmă cel ce a greșit este treptat adus pe calea cea bună.

În facultate am avut un asistent despre care toată lumea știa că și-a denunțat părinții pentru că ascultau la radio Europa Liberă.

Pentru generația mai tânără, denunțul, demascarea, critica, autocritica, reeducarea prin munca alături de cel ce produce ceva cu mâna, sunt relativ cunoscute din experiența chineză, percepută ceva mai recent. Aici însă, pe pământ românesc, mai viețuiesc încă oameni care au trăit această experiență în direct.

*

* *

Stalin a lansat teza că, cu cât societatea se apropie de comunism, cu atât lupta de clasă se ascuțește.

*

* *

Faptul că drumul spre comunism e o continuă luptă, leninismul îl argumentează, prin intermediul lui Marx, din Hegel. Opoziția și lupta contrariilor e resortul intern al progresului, al devenirii. Hegel a preluat tema contrariilor, a luptei și unității acestora de la Heraclit. „Nimic din ceea ce spune Heraclit nu e străin gândului meu”, scria el în Prelegeri de istorie a filozofiei. Nietzsche îl interpretează pe Heraclit ca indicând poziția omului superior, care ajunge la calm, la serenitate dar și la acțiune creatoare după bunu-i plac, deasupra și alimentat de contrarii. Heidegger, mai așezat filosofic decât ceilalți, îl laudă pe Heraclit pentru sinteza ce acesta o sesizează în unu-multiplu, „hen panta”. Nu mai e război, omul superior s-a așezat pe gând și meditație,

ajungând ca un simplu țăran din Suabia; el lasă să se dezvolte adevărul, starea de neuitare „A-letheia”.

*

* *

Panopticum-ul lui Bentham, conceput în secolul XVIII și comentat de Foucault în „A supraveghea și a pedepsi”: dispozitiv prin care te afli tot timpul în lumina publică, sub control, privit și supravegheat, evaluat de cineva care e „cu ochii pe tine”. Simbol al modernității europene pe cale de afirmare.

*

* *

Foucault demonstrează destul de argumentat cum la cumpăna dintre secolele XVIII – XIX Europa trece spre o societate disciplinară în care se impune o supraveghere generală a tuturor, cetățeni ai statului. Aparent, această supraveghere se instituie explicit în anumite sectoare sociale precum: azilul psihiatric, penitenciarul, casa de corecție; dar, de fapt, el funcționează și în școli, clinici, cămine, armată, loc de muncă productiv. Omul, cetățeanul, ajunge să fie tot timpul „examinat”, nu doar la școală și

în spital, ci și pentru orice promovare. Poliția centrală are ca obiectiv pe lângă urmărirea criminalilor și tot ce se petrece în oraș, supraveghere urbană, controlul economic. Ancheta, inițiată pe vremuri de Inchiziție, se dezvoltă tot mai mult. „Dosarele de caz” nu sunt prezente doar în cazuistica justiției și în psihiatrie, ci și în cea a siguranței statului. Pentru a ajunge ulterior, în secolul XX, să umple beciul serviciilor secrete și a celor de cadre, a „serviciilor de personal” de la locurile de muncă. Iar în țările totalitare, la orice instituție.

Fenomenul de supraveghere și control generalizat pe care-l analizează Foucault se petrece la capătul iluminismului, a domniei despoților luminați, la începutul afirmării statelor naționale, mult înainte de unirea Țărilor Valahe.

*

* *

Sentimentul de a fi tot timpul supravegheat și controlat în tot ceea ce faci și mai ales în intimitate, e un simptom major în schizofrenie. Pacientul are mereu impresia că e privit și urmărit, direct sau prin mijloace tehnice speciale. Unele persoane apropiate par a fi substituite pentru ca supraveghetorul să fie mereu aproape.

Pacientul se simte supervizat prin ocheane și telescoape, fotografiat și filmat prin camere de luat vederi, parcă i se înregistrează convorbirile telefonice, prin casă sunt microfoane, i se umblă prin dulapuri și sertare. Iar în final, i se cunosc și i se fură gândurile, i se impun de la distanță sentimente, atitudini și acțiuni.

Tehnica în slujba psihopatologiei!

*

* *

.... Scandal al interceptării telefoanelor în România, dezbătut în mas media ... Frământări privitoare la interceptarea convorbirilor telefonice în SUA, aprobate de președintele Bush, pentru asigurarea securității SUA. SUA își apără dreptul de a reține și interoga persoane la închisorile sale din afara țării, din Cuba, în maniera în care crede de cuviință, indiferent de protestul europenilor... În Europa se aprobă înregistrarea convorbirilor pe telefoane mobile, informația depozitându-se un timp, pentru a folosi la nevoie.

*

* *

Se relatează că Foucault a exclamat odată în public că ar fi dorit o abordare și o luptă și împotriva Gulag-ului occidental.

Totalitarismul – ducerea la limită a spiritului ce stă la baza statului modern?

*

* *

În filmele americane vedem cu toții cum poliția sau cei implicați într-o anchetă obțin rapid informații despre oricine, pe calculator, din diverse bănci de date. Teribilă tehnologie au americanii. Când o să ajungă și România la așa ceva?

*

* *

Încrederea are un dublu înțeles: în ceea ce este și se întâmplă și încrederea în oameni. Poți să fi neîncrezător privitor la faptul că ceva e real sau nu, dacă un semn îți indică corect drumul, dacă ceea ce aștepti se va petrece așa cum e firesc. Axiomele vieții de zi cu zi despre care vorbeau Moore și Wittgenstein, se pot destabiliza, năruindu-te în nesiguranță, în anxietate. Aceasta e partea sceptică a poveștii, cea cu îndoiala generalizată. Cealaltă față a lucrurilor te

face să-ți pierzi încrederea în oameni. Pe cine mă pot baza? În cine pot avea încredere? Cui să-i spun secretul meu? Au cei din jur intenții binevoitoare? Prolegomene pentru paranoia.

*

* *

Omenește există desigur grade și diferențe între îngrijorare, anxietate, frică, teroare, disperare.

Anxietatea, alături de miile sale de cauze pe care omul le poate descifra, e invocată de Heidegger și ca o trăire bazală, plasată în centru ființării, fundamentală pentru Dasein-ul ce conștientizează că e o ființă muritoare; și care astfel, revenindu-și din adâncurile angoasei, are șansa să intre pe făgașul autenticității. Dar generația mea a trăit și o altfel de anxietate, una difuză, legată de posibilitatea unei catastrofe nucleare. Apoi, îmi amintesc anxietatea latentă ce am resimțit-o tot cursul facultății, deoarece nu declarasem că tatăl meu a făcut pe vremuri politică, putând fi oricând descoperit și exmatriculat. În perioada liceului, în anii 50, acasă știam cu toții că tatăl era pe listele de ridicări pentru canal. Avea pregătit un traseu de fugă noaptea, când se făceau ridicările, printr-un geam, pe un acoperiș cu ieșire pe o stradă lăturalnică. Era și un rucsac pregătit, cu alimente și câteva lucruri de primă

trebuință; precum și o destinație de adăpostire. De cum venea seara la orice bătaie în geam răspundeau doar bunicile. A scăpat de canal prin bunăvoința unor evrei pe care îi ajutase pe vremuri. Venea cineva și-i șoptea: „domnule avocat, lipsiți de acasă câteva zile”. Ceea ce și făcea având cunoștințe la care să se aciuieze. Veneau cei ce ridicau oameni și răscoleau toată casa. Apoi, liniște relativă până la următorul transport. Adică ce liniște, căci mai erau și perchezițiile domiciliare...

*

* *

1 Noiembrie 2007. Palatul din Buda găzduiește acum Muzeul Național unde găsești picturi de pe întreg teritoriul Regatului Maghiar din toate timpurile istorice ale Europei moderne, până azi. Frumoase, ilustrative pentru stilurile succesive ale manifestărilor plastice de pe continent. Dar și aici, fără capodopere. Clădirea e impunătoare ceea ce am remarcat deja prin anii 90 când, cu ocazia unui congres ENCP am fost aici la un banchet fastuos. (Era și meritul lui Radu Vraști, pe atunci director la Jebel și în foarte bune relații cu Profesorul Gaszner, patronul congresului; Radu excelentul cercetător, generosul prieten).

*

* *

Totul se leagă la Budapesta în bună ordine și armonie, fluviul, podurile, străzile drepte din Pesta, catedrala gotică a lui Stefan din Buda, lângă care se află muzeul maghiar al vinului, insula Margareta cu sportivii ei, băile termale, muzeele bine gospodărite, cofetăriile, muzica de toate felurile, mâncarea minunată, nu numai papricaș și gulaș ... totul, ca să te simți bine și satisfăcut, ca să mai revii cu plăcere, aici în centrul Europei. Este un loc ideal pentru congrese și pentru vacanțe. Singurul lucru pe care nu-l găsesc, e un dram de mister, o unduire de stradă Mântuleasa, o umbră de Golem praghez.

*

* *

VI

25 Septembrie 2008. Sosesc la Praga cu ocazia celui de-al XIV-lea Congres Mondial de Psihiatrie.

Același burg minunat care în ultimele decenii a devenit un simbol al turismului european, al acestei Europe ce ajunge tot mai mult un sit istoric. Cu decenii în urmă, de câte ori veneam la Praga căutam cu nespusă curiozitate noi și noi unghere de minuni și de mister. Acum, integrare în destinul Europei. Praga este evident un muzeu viu, locuit și angrenat în contemporaneitate, plin de turiști și de un specific spirit al locului. Oricum, pe vremuri erau și zei ai râurilor, zâne ale poenilor. Turismul e în sine un lucru obositor, treci prin diverse locuri fiecare cu varietatea și istoria sa, prin muzee cu mii de piese toate având câte o determinație și o valoare, treci prin varii epoci de istorie, te confrunți cu peisaje, oameni și tradiții nenumărate. Și încă repede, nu încet și pe îndelete ca în vremea călătoriilor romantice, când se vizitau ruinele. Apoi mai sunt și magazinele. De aceea turismul pretinde o nonșalanță degajată, altceva decât călătoria de studii, care nu e destinată maselor. Și altceva decât plimbările sau pelegrinările unui solitar, pe care le descrie J.J. Rousseau.

*

* *

Prima dată am fost la Praga cu un autocar ce oprea în fiecare seară în altă localitate, unde beam o altfel de bere, când amară, când înflorată la gust. Pe drum am văzut nenumărate castele, într-un loc un aranjament uimitor de păpuși, la Kutna Hora o capelă decorată cu oase și cranii de după holeră, peisajul era ondulat cu pajiști și păduri de brad, cu nenumărate lacuri, mâncarea tradițională de Crăciun fiind aicea peștele. Și în sfârșit am ajuns în aurita și misterioasa Praga. A doua oară, venind împreună , direct cu trenul, farmecul apropierii nu a mai fost același. Acum, încărcat de ani, sosesc cu avionul.

Mi-a povestit odată în Grecia un canadian cum a făcut pe când era tânăr, cu un grup, turul Europei în șapte zile.

*

* *

În prima seară a Congresului, după deschidere, luăm masa cu Eliot Sorel la Hotelul E prezent Dan Prelipceanu actualul patron al psihiatriei românești, Bogdana Tudorache, sufletul etern

viu al sănătății mentale din România, admirabila Doina Cosman, gazdă a personalităților europene și mondiale, familia Paziuc din Câmpulung Moldovenesc și alții. Se pune la cale Conferința Internațională de psihiatrie socială din Iulie 2009 la Gura Humorului, încoronare a eforturilor făcute de Paziuc în această direcție. Eliot, cu permanenta-i generozitate, nu scapă un prilej de a susține psihiatria românească în plan internațional.

La o masă alăturată stă fostul președinte Lopez Ibor cu Moussai, personalități împreună cu care am trăit o serie de peripeții psihiatrice în urmă cu 12 ani la Congresul Mondial de la Madrid. Ciudat sau nu, ereditatea psihiatrică se afirmă nu doar în România ci și în lume. Familia Ibor e la a treia generație de psihiatriei cu prestigiu internațional. Îmi amintesc că în 1968 la Madrid s-a mai ținut un Congres Mondial organizat de Lopez Ibor bunicul; iar profesorul Pamfil s-a străduit din răspuțeri să ajungă acolo. Nu a fost să fie.

*

* *

Cădere în istorie (1): Cehii au suportat jugul austriac nu doar cu stoicism ci cu un fel de pasiune. În Imperiu, pe vremea lui Iosif al II-lea, la prim rang nu erau înfocații luptători maghiari ci

perseverenții funcționari cehi ce formau noua armată administrativă. La decizia împăratului de a decreta germana ca limbă oficială în Imperiu, ungurii din Debrezin au reacționat cu adoptarea latinei ca limbă de uz în justiție și școală. Cehii s-au complăcut cu Praga în ipostaza de perlă a Coroanei și Boemia plină de castele ale potentatilor. Oare nu fusese aici capitala habsburgică a Imperiului înaintea Vienei! Impresia e că după revolta husită spiritul de luptă s-a stins. În 1848 în Cehia nu pare să fi fost mișcări de amploarea celor din Ungaria și Transilvania. Napoleon cu războaiele lui ignoră Praga și înainte și după Austerlitz. Căci ea nu ducea nici unde, pe când Varșovia era în drum spre Moscova. Cehoslovacia interbelică, cuminte și muncitoare, s-a impus prin performanțele sale tehnice. Pe lângă „afacerea Skoda” din istorie, mai îmi amintesc din copilărie de pantofii Bata și creioanele Kohinor, pe care le văd și acum în magazine. Parcă totul e așezat într-o lentă curgere.

*

* *

La primul meu drum în Praga în 1964 am făcut și vizite psihiatrice. Aveau pe atunci, în afara Clinicii, un departament de

alcoholism, ceea ce noi nu aveam; iar soții Knobloh făceau psihoterapie de cuplu și familie în policlinică (au emigrat apoi în Canada). În acea vreme încercam și noi diverse forme de psihoterapie la Săvârșin. Un tânăr psihiatru m-a condus cu o mașină neagră la un spital din afara orașului, construit între cele două războaie. Spitalul nostru din București a fost finalizat de Obregia la începutul veacului trecut. Apoi, nu s-a mai conceput și realizat nici unul în România. Mi s-au arătat atelierile de ergoterapie și terapie ocupațională, așa cum am realizat și noi în anii 70 la Jebel și Gătaia. Dar care acum nu mai funcționează decât simbolic. Am revăzut acest spital după 30 ani, în 1994 când s-a desfășurat aici Simpozionul Danubian. Organizarea a fost slabă, ceea ce a ridicat mari semne de întrebare privitor la capacitatea noastră de a desfășura la Timișoara următorul Simpozion cel din 1996.

Sper că austriecii și danubienii nu au regretat apoi că au venit și în România, în Banat.

*

* *

Praga e renumită prin minunatul ei baroc pe care nu te mai saturezi să-l admiri. Nu e unul supraîncărcat ca cel din unele biserici bavareze și e bine integrat în armonia acestui oraș aflat în

apropierea lumii protestante. De o bună bucată de vreme Praga aceasta muzeală leagă vizitarea bisericilor baroce de concerte, îmbinând cele două arte matematice. Muzică de cea mai bună calitate răsună zilnic aici, în zeci de toposuri sacre. Cel de-al treilea oraș al imperiului și-a proiectat și construit și el, în epoca de glorie a Austro-Ungariei, clădiri strălucitoare, la fel ca muzeele din Viena și Budapesta, evitând însă impostura neogoticului. Două se impun emblematic: Muzeul Național ce străjuiește piața Venceslas și Filarmonica, ce are în față statuia lui Smetana. Pasiunea cehă pentru muzică te vrăjește, te farmecă, deși marii săi compozitori au înclinat urechea mai cu osândire spre Wagner. Totuși, Mozart a preferat și el Praga Budapestei.

*

* *

Vizitez la Praga un muzeu al muzicii. Dar care nu se vrea universal ca cel din Budapesta ci doar ceh. E plasat în fosta biserică a unei mănăstiri. Muzică și iar muzică, în acest fost Imperiu centro-est european.

*

* *

Cădere în istori (2): Praga e un mare oraș ce s-a născut din cine știe ce duh slav, în afara limenului roman, altfel deci decât Parisul, Barcelona, Toledo, Segovia, Roma, Frankfurt-ul, Heidelberg-ul, Viena sau Budapesta. Aici a bântuit Golemul. Și Kafka. Evreii au fost peste tot unde au fost regi, împărați, orașe importante sau comerț înfloritor, dar nici unde cimitritul lor nu e așa de amplu și suprapus ca aici, spre atracția și minunarea turiștilor. Aici, în mijlocul acestei urbe care a absorbit din Renaștere vâna cabalistică. Nu e în toposul acesta mundan prea mult patos sau zbucium major, patetism teatral ori euforie; și nici melancolie adâncă. Dar e un loc ce l-a atras pe Faust și Paracelsus. Un loc în care Mozart nu putea compune și prezenta decât Don Giovanni.

*

* *

Actualul Congres Mondial de la Praga se ține sub deviza: „Științe și umanism: Pentru o Psihiatrie centrată pe Persoană”. E ideea lui Juan Mezzich actualul președinte, care a lansat-o la Congresul de la Cairo și a reușit acum să o impună. Mi se pare ciudat că a reușit dar mă bucur foarte mult. Ciudat, deoarece lucrurile păreau a merge în altă direcție. Cu câțiva ani în urmă am

participat la un Congres al Asociației Americane de Psihiatrie (APA) care avea ca deviză „creierul și mintea sa”. Ei bine, persoana este altceva decât creierul, atât prin istoria tulbure a conceptului cât și prin lărgimea semnificației sale. Odată cu acest slogan, își fac din nou auzită vocea psihopatologii, umaniștii, filozofii. Sesiunile acestora sunt consistente aici la Praga. Poate că acest mers al lucrurilor era previzibil la o privire atentă. Nu de mult Asociația Mondială de Psihiatrie – WPA - a înființat o nouă secție de „Umanism și Psihiatrie”. În ultimii ani s-au înmulțit catedrele de „filozofie și psihiatrie” după exemplul dat de Marea Britanie. Oxford University Press a instituit o colecție specială de cărți pe tema: filozofie și psihiatrie, colecție ce e în plin avânt. Până și în SUA apare cu succes o revistă: Filozofie, psihologie, psihiatrie. Preocupările față de etică sunt și ele într-o continuă creștere.

Poate că succesul sloganului lui Mezzich ține și de faptul că e accesibil pentru toți, cei care vin dinspre psihosomatică și neurologie, dinspre sănătate mentală și lupta antistigma. Oricum, Juan aleargă de la un simpozion la altul și pare fericit. El e și un mare prieten al României, a fost făcut Doctor Honoris Causa la Cluj.

Adaug la colecția de fotografii făcute împreună, la Athena, Timișoara sau Rio de Janeiro, una de aici, din centrul Europei noastre.

*

* *

Cădere în istorie (3): Cehii au cerut și ei în secolul XIX coroana lui Venceslas dar numai ungurii, mai energici și mai ancorati în devenire și prezență, au obținut coroana lui Ștefan. După descompunerea „temniței popoarelor”, Cehoslovacia, Iugoslavia și România s-au înțeles un timp bine, în marginea unei Austrii și a unei Ungarii mici. Apoi vine Munchenul, protectoratul lui Hitler, rezistența, uciderea lui Heindrich comandată din străinătate, eliberarea de sub naziști în ultimele zile ale războiului, când trupele sovietice ajung în Praga la câteva zile după semnarea capitulării (cel puțin așa am citit în memoriile mareșalului Konev, rivalul lui Jukov). Urmează comunismul cu închisorile sale și cu centralismul democratic, protestul intelectualilor, primăvara de la Praga, invazia armatelor Tratatului de la Varșovia care ocupă țara în jumătate de zi, fără un foc de armă. România lui Ceaușescu protestează. Jan Palach își dă foc. Nimic din brutalitatea revoltei maghiare din 1966 și a reprimării ei. În 1989 are loc revoluția de

catifea, mulțimea stă mută în piața Venceslas, inspirată parcă de Ghandi. Nici vorbă de nebunia de la Timișoara sau București. Și totul ajunge să fie în ordine. Potențialul economic ceh intră în circuitul internațional.

Nu tu soare italic, nici acel baroc nebun al bisericii sfântului Napomuch din Munchen, nu tu politețe și reverențe franceze sau mujici și sfinți ruși, nu făloșenie ungurească sau ocoșeală a panilor polonezi, nici șmecherie românească. Și nici băuturi aspre sau fine, spumoase, nici cabarete voioase, nu tu ciardaș, nu tu zeneș. Dar departe sunt și mările calde. Și mările albastre. Și mările pline de furtună. Și mările înghețate. Aici, se deschidea pe vremuri un misterios și abisal „centru”.

*

* *

Praga. Muzeul Lobcowitz, deschis în ultimii ani. În vremea ultimului război, personajul era cel mai bogat om din Cehoslovacia. Sute de ani de descendență din case nobiliare, castele, păduri de vânătoare, moșii, podgorii, apoi toată averea confiscată de naziști și ulterior de comuniști.

Din galeria de portrete ne privesc strămoșii, înrudiți cu mai marii Imperiului germano-roman pe care-i și slujesc cu devoțiune.

Săli cu instrumente de muzică, cu porțelanuri, picturi de calitate ordonate tematic, un Breugel, o infantă de Velasquez.

Cei bogați au avut întotdeauna în istorie, la dispoziție artiștii de vârf ai vremii lor. Plăteau mai mult sau mai puțin pe cei talentați, uneori și pe cei geniali; și țineau să urce, inclusiv pe calea artei, spre transcendență. Toate societățile istorice au fost piramidale, cu vârfuri în care se articula politica, religia și economia. Democrațiile secolului XX au încercat să erodeze piramida, dar vârful bogăției a rămas. Varianta socialist-comunistă, cu a sa retorică a dispariției celor bogați, s-a văzut văduvită de artă. Oamenii nu sunt egali ca talent, capacități, valoare, forță, spunea Nietzsche. Societatea nu a fost nici ea egală și nu e nici acum, există bogați și săraci pe lume. Probabil că așa va și fi. Artiștii au nevoie de bogăție, au nevoie nu doar de cineva care să-i plătească pe cei ce privesc spre cer. Au nevoie de ideea de înalțuri, de ideea de cer.

Într-o sală a palatului, frumos decorată, între baroc și rococo, un concert de cameră cu muzică de Bach, Mozart, Vivaldi. Dacă ești călător prin lume, bună ocazie de a percepe ceva din Europa aceasta, a noastră.

*

* *

Discuție la Congresul Mondial, cu Bil Fulford. Toți cei deschiși spre o psihiatrie antropologică, legată de cultură și istorie, toți cei interesați de psihopatologie și morală, de filozofie în sfârșit, îl consider un fel de îndrumător, de „papă” a acestei orientări a psihiatriei contemporane. E un om amabil, deschis spre dialog, care știe să asculte. A devenit celebru printr-o carte în care susține importanța valorilor în diagnosticul medical. Este primul care a devenit în plan mondial, titularul unei catedre de „filozofie și psihiatrie”, formulă care apoi s-a replicat. A susținut apariția solidei cărți a lui Sandler „Valorile și diagnosticul psihiatric”. Dar e în bune relații și cu fenomenologii, de exemplu cu Parnas din Danemarca – pe care l-am cunoscut de asemenea aici, la Praga – și cu Stanghellini din Florența, o mai veche cunoștință, psihopatolog preocupat de fenomenologia schizofreniei. Alți psihopatologi ca Fuchs din Heidelberg și M. Musalek din Viena, fac parte și ei din echipă.

La Congresul Mondial din 1999 de la Hamburg nu credeam că am să prind aceste vremi în care știința și umanismul se înfrățesc pentru o psihiatrie centrată pe persoană.

Se întâmplă ceva ciudat în lumea aceasta în care am ajuns să viețuiesc.

*

* *

Cum s-ar fi dezvoltat Cehoslovacia dacă nu venea peste ea armata și ideologia sovieto-comunistă? Cum s-ar fi dezvoltat România? Oricum, din interior, pe un drum firesc, calea nu ar fi fost aceeași. Deși, România părea mai sensibilă la opțiuni totalitare, parcă mai vulnerabilă decât Cehia. Cehia aceasta a unor slavi pe jumătate germanizați, dar mult mai așezați și cuminți decât cei germanizați de tot, ca în Prusia.

*

* *

În anii 50 când România s-a procopsit cu noua ordine comunistă, trebuia făcută ordine și în lumea socială. Probabil că la fel a fost și în Cehoslovacia. S-a precizat astfel pentru toți că societatea e împărțită în clase. Dar și în categorii sociale. Fapt important pentru a stabili cine primește sau nu cartele, „puncte” de cumpărat bunuri de consum, cine are sau nu reducere la stațiunile balneo-climaterice. Și foarte important, cine are sau nu de mers la studii, la facultate. Am prins vremea când erau oficiale următoarele categorii: exploatator, mic burghez, chiabur, țăran mijlociu, țăran

sărac, muncitor. În această împărțire nu-și găseau loc prea clar intelectualii, liberii profesioniști, funcționarii. Astfel că au apărut apoi și alte împărțiri. La un moment dat categoriile erau: muncitor, țăran cooperat, țăran necooperat, funcționar, intelectual; după un timp, țin minte, a apărut și categoria: armată.

Genetica socială își spunea cuvântul. La intrarea la facultate erau repartizate procentual locurile. Peste 80% trebuiau să intre fii de muncitori și țărani săraci. Eu eram greu de clasificat, tatăl fiind avocat. Nu mai știu din ce categorie făceam parte, oricum din una care avea repartizate sub 20% locuri.

Interesant e că acest sistem nu a funcționat pentru a bloca accesul la formarea intelectuală a celor din categoriile „rele”. În septembrie 2007 Șerban Ionescu, prieten și profesor de psihopatologie la Sorbona, a organizat o conferință internațională la Timișoara având ca temă „reziliența”. Adică, elasticitatea psihologică a adaptării oamenilor în fața adversităților psiho-sociale. Am comunicat rezultatele ciudate ale memorării mele. Mai toți fiii de exploatatori și intelectuali din generația mea au terminat până la urmă facultatea, folosind diverse tehnici. Unii erau înfiați de rude sărace, alții plecau în producție și veneau de acolo la facultate ca oameni ai muncii, sau făceau inițial calificări profesionale și facultatea la fără frecvență, alții mințeau până erau prinși. Și așa mai departe.

*

* *

Don Juan și Faust, cu sensibilitatea lor afectivă rece, sunt totuși figuri arhetipale ale zonei noastre de lume, arhetipuri de persoane, personificări, personaje. Don Quijote a început prin a fi un personaj teribil de angajat afectiv; și a urcat apoi spre arhetip. Și Iisus după ce a pățimit pe cruce, după ce a fost marcat de totă profunzimea patimilor și pătimirii, a ajuns destul de repede personaj, chiar dacă el e arhetipul arhetipurilor.

Spațiul dintre arhetip și personaj a fost pe vremuri umplut de legende și de mit. Ce rol joacă oare în acest dute-vino patosul, pătimirea, pasiunea.

*

* *

La deschiderea Congresului Mondial, în sala de festivități stau lângă prezidiu foștii președinți ai WPA. Dar nu sunt acolo toți. În 1983, la Viena, președinte era Pichot. Mai trăiește la Paris iar Peter Berner, care pe atunci era secretar, îmi spunea acum doi ani la Paris că se mai întâlnesc la Academie, într-o

secție de istorie a medicinei Costa Stefanis care era președinte în 1989 la Congresul de la Atena lipsește și el. În 1993, la Rio de Janeiro, era președinte doamna Lee Mac, din Hong Kong (am dansat acolo cu ea, după ce a îndrăznit să o invite Juan Mezzich); e prezentă aici în sală, sobră și tăcând. Au urmat apoi Congresele de la Madrid (1996), Hamburg (1999), Ocklahoma (2002), Cairo (2005) și cel de acum. Foștii președinți ne stau în față: Lopez Ibor, mereu activ, Norman Sartorius, ferment viu și omniprezent al psihiatriei comunitare și a luptei antistigma, Okasha, egipteanul inimos și amabil. Și iată-l pe Juan Mezzich, care predă acum ștafeta lui Carlo Maj, din Neapoli. În anii aceștia ce au trecut din 1983 s-a schimbat clasificarea internațională a bolilor psihice; a APA și cea a OMS, iar acum se pregătește, de cam 15 ani, alta. S-au revărsat peste noi alte și alte medicamente, a crescut și s-a stopat psihiatria comunitară., genetica a progresat și ea. Iar acum, în sfârșit: știință și umanism pentru o psihiatrie centrată pe persoană.

*

* *

21 August 2008. Azi se împlinesc 40 de ani de la invadarea Cehoslovaciei de trupele Tratatului de la Varșovia. Eram în

concediu dar am trecut dimineața pe la Clinică să-mi iau niște cărți. Vroiam să plecăm la familia Kecskemety, la Cadea, lângă Oradea. Medicul de gardă ne-a pus la curent și apoi o vreme bună nu ne-am mai despărțit de radio și de televizor. Era ceva surprinzător. În deceniul al 6-lea, am trăit puțină lumină față de teribili ani 50. Și acuma!

*

* *

Cădere în istorie (personal) (4): La începutul deceniului 60 generația mea, ce intra în viață și în profesie, a avut parte de un dram de speranță. Cel puțin cei dintre noi care nu au fost foarte duri, care nu au înfundat pușcăriile și nu au fugit peste hotare. Mi-am început practicarea profesiei în 1961 la Spitalul Republican de Neuropsihiatrie Infantilă Păclișa - Hațeg. La Păclișa m-am putut informa din cărți de specialitate din toată lumea. La Săvârșin, tot în anii 60, am pus în scenă cu Dan Artur diverse forme de psihoterapie, ne-am introdus în utilizarea unor teste proiective ca Szondy, Rorschach, TAT. La Timișoara, în același deceniu, profesorul Pamfil ținea în fiecare marți un cerc de discuții interdisciplinare la care participau psihologi, matematicieni,

medici, critici de artă, plasticieni, filosofi, sociologi, psihiatrii. Toți găseau un limbaj comun pe teme teoretice dezbătute în epocă: de la probleme epistemologice, la structuralism, de la bionică, inteligențele artificiale sau logica aplicată la rețele neuronale. Ne simțeam în pas cu vremea. Citeam Heidegger, Sartre, Eliade, Cioran, Jaspers. La București se montau piesele lui Ionesco și Becket, imediat după premiera lor la Paris. Ciulei srălucea. Țin minte cum într-o piesă de Saroyan, la teatrul Bulandra-Izvor în ultimul act consuma efectiv pe scenă o sticlă de șampanie și pe măsură ce aceasta își făcea efectul, repeta, tot mai sumbru și ireal: „nici o bază, nici un fundament!” Aveam acces la muzica lui Stockhausen, Varese, Messien; Sorin Titel și Livius Ciocârlie cochetau, la Timișoara, cu ideile de la Tel Quell. Artiști de la liceul de arte plastice, Flondor, Bertalan, Cotoșman constituiau grupul Sigma, plasându-se în vârful avangardei europene. Intelectualii parcă aveau un rost. Praga trecuse printr-o primăvară fierbinte. Dubcek părea să fie deschis spre metamorfoze de alt tip decât cele kafkiene. Și vine, această invazie!!

Povestea de la Praga a fost parcă începutul sfârșitului unei tinereți nebunatică.

*

* *

Septembrie 2008. Am trecut și anul acesta, la fel ca în ceilalți, pe valea Mureșului, prin Săvârșinul copilăriei mele. Acum există un indicator ce menționează palatul regal.

Cădere în istorie (personal) (5): În copilărie, în timpul războiului, ne apropiam de palat cu o anumită sfială. Tânărul rege apărea pe neprevăzute, singur sau alături doar de un câine, într-un Willis cu care urca pe dealuri. După amiaza îl priveam cu toții cum făcea tumbă cu avionul, zburând de pe aeroportul din Vărădia. Regina mamă locuia alături, într-o căsuță ce dădea spre școală și se plimba des pe strada noastră, oprindu-se în fața casei învățătorului Eleneși. Împreună cu bunica mergeam de multe ori prin spatele castelului, pe unde curge pârâul Troașului, căci gardul era prăbușit în câteva locuri și admiram căprioarele. Acolo eram și când cu abdicarea regelui Mihai Întâi, de care am aflat pentru că un soldat nu ne-a mai dat voie să ne apropiem de gard.

Am revenit la Săvârșin în 1963, ca medic. Aici era acum un Sanatoriu Național de Nevroze, unde lucra doctorul Dan Artur, maramureșan plin de forță și inteligență, dar și de abisuri răscolitoare. În anii ce au urmat am fost cuprins de vraja locului, de parcul în care se dezlănțuiau seara privighetorile, de încremenirea lacului, de noutatea încercărilor ce le făceam în psihoterapie și psihodiagnostic. Împreună cu Octavian Hanganu și cu Traian

Lohan, sub dirijarea lui Dan Artur răscoleam ce e important și nou în psihopatologie. Era un loc de vis, plin de intelectuali din toată țara, obosiți de tracasări, ședințe, iscodiri și lupte, veniți pentru câteva săptămâni în acest topos vrăjit.

Acum, Săvârșinul e curat și refăcut. Încăperile nu mai sunt cele de pe timpuri. Totul e compartimentat - inclusiv marea sală de jos cu soba sa vânătorească, în stilul unui hotel, unde te și poți caza. Nu mai sunt la locul lor nici celebrele băi, în albastru la etaj și în roz cea de jos. Ți se arată altele în locul lor, căci lumea știe și întreabă.

Parcul este însă la fel, la fel pomii seculari, la fel lacul. Lacul cu barca sa, unde a început farmecul vieții mele. Și care acum, de o vreme, s-a stins.

Probabil că e nevoie de multă înțelepciune pentru a putea să te mai întorci în locurile unde te-a dus „cărarea pierdută”.

*

* *

Când am ajuns la Săvârșin în 1963 toți intram pe poarta ce dădea spre comună, care era de fapt intrarea de serviciu și de aprovizionare. Dan Artur s-a decis să reabiliteze intrarea din față, cea de gală pe care intra pe vremuri regele Mihai Întâi. A reparat

drumul și poarta de fier, a descoperit pe undeva o veche birjă și a revopsit-o, a îmbrăcat în haine de paradă, cu șapcă și mănuși albe, un căruțaș, ce-i aștepta astfel la gară pe cei veniți din București, Iași sau cine mai știe de pe unde. Și astfel, la trap, se urca, maestuos, la castel.

În urmă cu nu mulți ani, Universitatea noastră din Timișoara a fost frumos reamenajată la parter. Coridoarele au devenit hipercurate, pe pereți au apărut portrete pictate ale foștilor rectori și decani, până și cel al ctitorului, regele Mihai Întâi. Marele amfiteatru a căpătat și el o față elegantă și modernă. Doar că, ușa de intrare în această noă și strălucită zonă a rămas apoi închisă, toți urmând a folosi intrările laterale. Exista probabil o rațiune puternică în această decizie. Dar, era neobișnuit pentru noi, cei care, de prin anii cincizeci, am intrat tot prin față. Am înțeles că vremile se schimbă.

*

* *

La cel de-al XIV-lea Congres Mondial de Psihiatrie bag-urile sunt de un galben țipător, programul e și el galben ca floarea soarelui, bătând în țitron, iar pe el tronează, pe lângă Venceslas figuri ale imperiului: Freud, Kafka, Mozart. Freud, vienezul, a făcut școală bună la Budapesta, dar nici nu știu să fi trecut prin

Praga. Kafka, ce-i drept e praghez, ceva legături vagi cu psihiatria poate că a avut – se vede și din privire - dar nu atât încât să-l pui cap de afiș. Dar Mozart! A fost el, Mozart, prin Praga desigur, a compus el aici Don Giovanni unde e vorba într-un fel și de diavol, dar chiar să-l pui pe afișul Congresului Mondial de Psihiatrie!

Pentru că în această lume sunt acuma curios, mă gândesc că cine știe, poate că această zăpăceală o fi bună până la urmă la ceva, în aceste vremuri postmoderne.

*

* *

E straniu, dar poate că nu e straniu că strania Praga e fermecătoare în lumina blândă și aurită de septembrie. De pe cetatea Vișegradului o admir cu prietenele mele bucureștence. Dar culoarea galbenă a Congresului nu bate, din păcate, spre auriu ci spre culoarea lămâii crude.

*

* *

Pornind de la cehi nu poți comenta dezorganizarea schizofreniei din secolul XX. Prea sun organizați. Până și Kafka în

tot ce scrie e liniar și rotund, cu toate angoasele și metamorfozele sale, cu toată paranoia sa.

*

* *

Eugen Bleuler, psihiatru elvețian la Clinica Burgoltzi de lângă Zurich, a dat în 1911 numele de schizofrenie unei boli psihice, pornind de la expresia „schizis” care în grecește înseamnă fragmentare. Esențială ar fi în schizofrenie dezorganizarea psihismului, fapt ce duce la incomunicabilitate și replierea pe sine, la autism. Lumea s-a înrebat apoi unde era schizofrenia până în secolul XX? Paranoia, convingerea că alții te dușmănesc, te urmăresc, te persecută fără motiv, asta da, e cunoscută de când lumea! Dar schizofrenia, ce subminează coerența centrală a existenței?

O sugestie de răspuns vine din felul cum ni se prezintă discursul, povestea în veacul al XX-lea. Discursul retoric – și corelat lui, povestirea, ulterior romanul – aveau o coerență standard, o introducere și prezentare, o intrigă a personajelor, un moment culminant, apoi deznodământ și sfârșit. Tot timpul cât un discurs sau o poveste – roman – se desfășoară, câmpul său de semnificație atrage și menține părțile în coerență, ca un magnet. E

vorba, de fapt, de sinteză. Pentru ființa rațională, pentru orice ființă rațională posibilă - deci și pentru cazul particular al omului, cu ego-ul și conștiința sa - acest fapt a fost teoretizat de Kant în „Critica rațiunii pure”. Și anume, prin instanța a priori pe care o comentează privitor la unitatea originară – sintetică a apercipției. Doar prin această „sinteză” e posibil ca diversul – și multiplul – să poată fi reprezentat în identitatea conștiinței.

Așa era pe vremea lui Kant, când nu se discuta despre universul discursurilor interconectate. Și în general textul și intertextualitatea erau umbrite de conștiința egoului. În secolul XX vedem însă cum discursul, de exemplu cel românesc, se diluează. Proust, Joyce, Musil, Cartazar, lasă să curgă textul fără a se focaliza pe centrarea sintetică a personajului și a destinului său, a situației, evenimentului, întâmplării, povestirii. Spiritul vremii e mai lax cu sinteza individuală. Cu sinteza povestirii.

Sinteza, istorica sinteză, o fi pierit ea oare? Probabil că s-a destins doar, se petrece cumva printr-un puzzle, la care participă mulți și multe. Nu doar „unul”. Nu doar o „persoană angajată”. Strigătul dus la paroxism de o anumită variantă a existențialismului prin angajarea libertății personale, a fost și el marca unui moment de criză. Unitatea sintetică a apercipției, consubstanțială cu poralizarea subiect-obiect, a intrat fără voia sa în derivă; și apoi într-un alt regim de ființare.

Vreme propice – pentru un timp – afirmării schizisului, a schizofreniei.

*

* *

Recitesc un text care totdeauna m-a intrigat:

„Ts ui Pen, guvernator al provinciei natale, doct în astronomie, în astrologie și interpretarea neobosită a cărților canonice, șahist, poet și faimos caligraf, a părăsit totul pentru a compune o carte și un labirint. A renunțat la toate plăcerile opresiunii, la dreptate și la multe femei ... la banchete și la erudiție și s-a claustrat treisprezece ani în Pavilionul Purei Singurătăți. La moartea sa moștenitorii nu au găsit decât manuscrise haotice ...

Într-un manuscris scrisese: „Las mai multor viitoruri (nu tuturor) grădina mea cu potecile ce se bifurcă”... În toate ficțiunile, ori de câte ori un om se întâlnește cu diverse soluții, alege una și le elimină pe celelalte. Cea a lui Ts ui Pen, aproape de nepătruns, le alege – în același timp – pe toate. Crează astfel, diverse viitoruri, diferite timpuri, care se înmulțesc și se bifurcă. De aici contradicțiile romanului. Fang, să spunem, deține un secret; un necunoscut bate la poarta sa; Fang se hotărăște să-l omoare.

Firește, există mai multe desfășurări posibile; Fang poate să-l ucidă pe intrus, intrusul poate să-l ucidă pe Fang, amândoi se pot salva, amândoi pot să moară, și așa mai departe. În cartea lui Ts ui Pen, sunt tratate toate aceste posibilități; fiecare este punct de plecare pentru alte bifurcări ... Spre deosebire de Newton și de Schopenhauer, Ts ui Pen nu credea într-un timp uniform, absolut. Credea în niște nesfârșite serii de timpuri, într-o rețea de creștere vertiginoasă de timpuri ce se apropie, se bifurcă, se scurtează sau se ignoră secole la rând, cuprinzând toate posibilitățile! (J. Borghes, „Grădina potecilor ce se bifurcă”)

VII

Duminică 16 mai 2008. Sankt Petersburg. Pentru prima dată în acest oraș sub numele acesta sfânt. Ultima dată când am fost, a cincina oară, în 1983, se numea încă Leningrad. De la prima vizită din 1962 m-a fascinat faptul că revoluția lui Lenin și-a pus pecetea la Smolnâi, în perimetrul unei mănăstiri de maici încoronată de o așa grațioasă biserică barocă.

*

* *

Nicolai Berdeaev, „Filosofia lui Dostoievski”: „Dostoievski studiază procesele dinamice în viața ideilor. În creația sa se înalță vârtejul de foc al ideilor care curg șuvoi. Ideile reci nu există și nici nu-l interesează. La Dostoievski există ceva din spiritul lui Heraclit. Totul este incendiar, dinamic, totul este în mișcare, în contradicție și luptă. Ideile sale nu sunt categorii înghețate, ci torente pârjolitoare. „

Heraclit, inspiratorul lui Hegel și Nietzsche, regăsit în Dostoievski.

*

* *

Berdeaev, care la început era marxist, cuprins și devorată de misticism publică în 1911 „Filosofia libertății”, în 1916 „Sensul creației” și în 1918 „Filosofia inegalității”. În 1922 este atestat și apoi expulzat din Rusia împreună cu alți filosofi idealști, la indicațiile lui Lenin, care vedea în acești intelectuali un pericol mai „feroce” decât armata lui Kolceak, Judenici și Denikin, luate la un loc. Peste decenii, în vremea mea, Soljenițan e imbarcat fără voie într-un avion și debarcat în Republica Federală Germană. În vara anului 2008 aud la radio că președintele Medvedev schimbă

denumirea Bulevardului Comunismului din Moscova în cel de Bulevardul Soljenițan.

*

* *

Sankt Petersburg-ul a înflorit timp de două sute de ani, în vremea despotismului luminat, a raționalismului și barocului european, a țărilor ce se alfabetizau, destul pentru a fi orașul cu cele mai fantastice palate de pe continent. De fapt țarii ruși, cei moscoviți la început, se considerau și ei urmași de drept ai Imperiului roman, trecut prin Bizanț. Deci, aici în Rusia, se afla, după căderea Constantinopolului „cel de al treilea Râm”. Cuvântul „țar” derivă din cel de „cezar” – la fel, de altfel, ca cel de keiser. Și tot la fel stema vulturului cu două capete ce era emblemă a Bizanțului a ajuns să fie și cea a „Râmului” renăscut aici.

Practic, după ce Lenin a remutat capitala la Moscova, la Leningrad, aici, nu se mai întâmplă nimic; decât blocada din timpul Războiului. Petru cel Mare, fascinat de olandezi, când a construit orașul se pare că ar fi luat ca model Amsterdamul. Ce a ieșit se vede: Nici urmă de burg germano-nordic, clădirea Amiralității în centru, fortăreața Petropavlovsk în loc de Kremlin. Dar unde sunt zidurile înconjurătoare? și mai ales unde sunt

burghezii cei harnici, membrii ai sindicelor, făcând, în conformitate cu o planificare prealabilă, rând pe rând „rondul de noapte”?

*

* *

Spătarul Milescu povestește cum la curtea imperială a Chinei, dorind să pledeze cauza Rusiei, a desfășurat o hartă pe care arăta mărimea acestui Imperiu și micimea Olandei. Căci olandezi deja puseseră piciorul acolo. Drept răspuns chinezii i-au arătat ceasurile ce le aveau de la olandezi.

*

* *

19 August 2007, Lenin, „Statul și revoluția”

Statul e în esență un instrument de dominare și control notează Lenin, care parcă-l copiază pe filozoful francez Foucault, ce scrie cu peste 50 ani mai târziu „A controla și a pedepsi”, urmărind cum se instituie în Europa secolului al XVIII-lea controlul Statului asupra cetățeanului. Evident, Foucault, când își

scria cartea, cunoștea consecințele gândului lui Lenin. Căci revoluția comunistă a înțeles să folosească această idee explicit.

Oare controlul și pedeapsa din statul totalitar comunist se deosebește de cea din statul burghez doar prin lipsa subtilității, prin grosolănie și brutalitate? Prin faptul că apare ca o caricatură a statului european modern?

*

* *

Max Weber, „Etica protestantă și spiritul capitalismului”. Între factorii importanți ce au dus la capitalism în Europa este și etica neoprotestantă ce dezvoltă asceza muncii, ca un etos al devoțiunii pentru vocația profesională. Ca o asceză, care nu mai e o ruptură de lume ca în instituțiile monahale din estul și vestul Europei. Trăind în mijlocul lumii acest om neoprotestant, derivat din doctrina lui Calvin și a urmașilor acestuia, consideră că devine sfânt prin muncă. A câștiga bani, a fi zgârcit, nu e un păcat ci o virtute, dacă banii sunt reinvestiți. Păcat e doar să cheltuiești bani fără rost, să-i zvârli pe plăceri și fleacuri, să ignori munca, să lenevești. Adică, precum rușii: mujicii cu leneveala, nobilii cu risipitul.

Petru cel Mare a tăiat bărbile boierilor ruși, i-a pus să bea șocolată și să facă „politesse”. Dar nu le-a insuflat în spirit etosul neoprotestant.

*

* *

Omul sfânt, al sfințeniei muncii, care în Europa a pus bazele capitalismului, ajuns pe pământul Americii face un pact cu Diavolul, dezlănțuie capitalismul sălbatic și cucerește lumea.

Ca și psihanaliza lui Freud. A cărei sfârșit, în esență, se vede.

*

* *

Secolul Luminilor a schimbat ceva efectiv în Rusia, poate mai mult decât în țările Valahe. În Europa el a însemnat însă, în primul rând, alfabetizarea maselor. Rusia o va încerca după primul Război Mondial sub ideologia lui Lenin. România după cel de-al doilea. Acum a venit, după televizor, telefonul mobil și internetul. Alfabetizarea, scrisul și cititul exersau răbdarea și atenția șederea centrală pe loc a subiectului ce învață, așezarea ordonată în spațiu a lumii concentrată în text, disciplina din timpul scrisului

caligrafic, dezvoltarea metodică a imaginarului în solitudine, a prieteniei cu eroii de poveste, din timpul lecturilor, dimensiunea subiectiv-privată a existenței personale. Și aceasta, generație după generație, sute și sute de ani. Levi-Strauss se întreaba pe vremea sa, ce se va întâmpla cu populațiile nealfabetizate ale lumii ce au acces direct la radio. Pe el îl interesa pe atunci lumea islamică. Problema e: câte generații se cer disciplinate, printr-o serioasă alfabetizare – prin acest exercițiu de răbdare a punerii în ordine spațială în parțială solitudine - pentru a utiliza cu înțelepciune internetul?

Sau, nu e nevoie de înțelepciune?

Sau, nu avem ce face, să culegem toate roadele?!

*

* *

Benjamin Franklin: „timpul este bani”, „plăcerea sexuală este permisă doar în cadrul familiei, pentru a procrea ”.

*

* *

În toată literatura lumii, cine știe dacă se găsește un personaj mai impulsiv și pătimaș decât Dmitri Karamazov care totuși, nu ajunge la crimă. Oricum, el când bea sau iubea nu se prefăcea că bea sau iubea. Această nestăpânire de sine, acest insuficient autocontrol al pulsionilor, Dostoevski îl cunoștea foarte bine, el fiind multă vreme un împătimit al jocurilor de noroc. Mai recent se acceptă o punte între comportamentul impulsiv și cel addictiv. Comportamentul impulsiv al jocului de noroc s-ar manifesta și el ca o adicție. Ca o dependență. Dependența nu e doar față de alcool și alte droguri psihoactive. Japonezii au demonstrat că există dependența de muncă. Despre dependența de alte persoane se știe de mult iar lumea actuală o comentează pe cea de televizor și internet. Alții vorbesc de dependența de sex. În urmă cu doi ani, în decembrie, la o reuniune europeană restrânsă de psihopatologie ce se ținea la Paris, colegul nostru Georgescu din Elveția ne povestea că acolo se vorbește de adicție de jogging.

Problema devine însă complicată. Oare orice hobby și pasiune înseamnă adicție? Dar, pe vremuri, lecturile îndelungate? Și apoi plimbările, meditațiile, rugăciunile dacă par a fi în exces, toate le-am replasa acum într-o categorie semipatologică a adicției! Probabil bigotul, zgârcitul, colecționarul sunt addictivi!

Unde e limita? Unde e buna măsură, în cazul addictivității, la fel ca în cel al impulsurilor nestăvilite, a euforiei, a preocupării față de ordine sau a convingerilor adânci!

*

* *

Dmitri Karamazov era un om pătimaș. Este fascinant să urmărești „jocul lingvistic” ce-l poartă și susțin semantemele ce derivă din sensul pasivității, al suferinței și suportării, pe care grecii și latinii îl exprimau, prin cuvintele ce derivă din „pathos” și „pasiune”. În literatura română întâlnim piesa „Patima roșie” a lui Sorbu și eseul „Îndreptar pătimaș” a lui Cioran. Dar pe lângă patimile și împătimirile omului, avem și suferințele, pasiunile sau patimile lui Hristos. Bach e nemuritor și prin ale sale „Pasiuni după Mathei”; care e, între altele, și titlul unui film a lui Pasolini. A fi un om pătimaș nu înseamnă doar ceva rău ci și angajare, participare, dăruire întru suferință, faptul de a fi alături, ceva opus recii indiferențe. La fel ca, a avea pasiuni. Desigur, expresia de „pasional” a ajuns să însemne și ceva desuet: ca și cântec, dans sau declarație de dragoste. Mai e apoi „crima pasională”. Totuși, pasiunea e un lucru nobil, nu doar pentru a gratula pe colecționarii pasionați de câte un anume domeniu, ci și pentru a puncta tumultul

sufletesc, ce implică dăruirea de sine. Patetism! Patosul trimite la o vibrație existențială ce plasează omul altundeva decât în simpla pasivitate receptivă; sau în situația de „pacient” al medicinei. Și încă, de om al răbdării, al pacienței, al așteptării răbdătoare.

Patosul, dacă mai există pe lume – desigur ascuns, mascat, pentru ca cei din jur să nu râdă de individul pătimaș și pătimitor întru înalături – poate fi o contrapondere a infernului indiferenței.

Dostoevski: „Indiferența, e iadul pe pământ!”

*

* *

Berdeaev, „Adevăr și revelație”: „Nu putem decât să ne mirăm de ușurința cu care conștiința umană poate accepta fără a crâcni monstruoasa doctrină a lui Calvin despre predestinație. Această doctrină poate fi găsită la mulți alți gânditori creștini occidentali... dar Calvin a împins ideia până la absurd ...

Predestinarea e o judecată monstruos de nedreaptă, arbitrară, despotică... Spre cinstea ei, gândirea filozofică rusă de orientare religioasă s-a opus fățiș, încă de la începuturile ei, concepției judiciare a creștinismului, ideii ispășirii și a predestinării”.

*

* *

La un alt capăt al modernismului european, Oblomov cel bun și abulic, plin de sensibilitate și vis, se instituie ca un personaj simetric față de Don Quijote. Prietenul său Stoltz, neamț din Rusia, e harnic și eficient, face reforme în agricultură și crește productivitatea moșiilor. Oblomov iubește, apoi se îngrașă, face ictus și moare. Cei mai mulți din cei îndrăgostiți de Don Quijote îl iubesc în taină și pe Oblomov.

*

* *

Normalitate e și în curgerea vieții de zi cu zi. A familiei lui Stoltz de exemplu, ce se căsătorește cu cea care a fost pentru scurt timp eroina iubirii lui Oblomov și căreia îi face copii. Și în viața familiei lui Petru Bezuhov ce se căsătorește cu Natașa Rostova, eroina iubirii lui Andrei Volconski. Și care, în timp de pace, după război, își ține casa în ordine, dăscălindu-și năstrușnicii ei prunci .

Normalitate o fi fost, în același timp și de asemenea, și în iubirea lui Oblomov și a lui Andrei, în acea nebunie a dragostei.

Istoria psihiatriei a înregistrat pe lângă „boala de nostalgie” și o „boală de dragoste”. De amândouă se putea muri. Și s-a murit efectiv.

*

* *

Crescut din ape, în secolul luminilor, Sankt Petersburgul nu a avut nevoie să fie sistematizat ulterior, ca Parisul și Viena. Baroc mai peste tot, baroc straniu desigur. Și în plus, săgeata bisericii din Petropavlovsc și de pe turnul amiralității. Săgeata e cea a bisericilor nordice, protestante. Ea înlocuiește aici ceapa turelor rusești din Moscova. Pe dinafară, în locul cepelor e săgeata. În interior și în suflet însă ...

*

* *

Moscova nu a fecundat arhitectural Sankt-Petersburgul. Dar inversul s-a produs, în vremea de glorie a Gulagului, când Stalin clădea cele șapte catedrale civile din capitală, marcă a comunismului victorios în Război, pecete de pus pe noile țări intrate în imperiu: Casa Scânteii.

Doar șapte! Acesta a fost un prim mic șoc în 1962 când soseam în URSS, impregnat de propaganda vremii.

Clădirile au o bază largă, cresc în cascadă ... iar la ultimul nivel, în centru, se așează cuminte chiar copia fidelă a Clădirii Amiralității din Leningrad.

(Tocmai această ultimă parte nu a mai ajuns să fie pusă pe a noastră neterminată Casă a Poporului – Parlamentului. Ne lipsește firescul final al unui așa de grandios început.)

*

* *

„În concepțiile religioase tradiționale, și mai ales în creștinism, viața umană îmbracă forma unui mare proces penal intentat de Dumnezeu unui om criminal” scrie Berdeaev în „Adevăr și revelație”.

Sankpetersburghezul scriitor Feodor Dostoevski făcuse o pasiune pentru procesele penale așa cum se vede clar în două dintre capodoperele sale: „Crimă și pedeapsă” și „Frații Karamazov”. Dar Berdeaev l-a considerat pe Dostoievski în primul rând nu un scriitor ci un filosof creștin. Filosoful creștin prin excelență, care a sugerat soluții noi față de concepția judiciară a creștinismului și mântuirii.

*

* *

Venind de la aeroport, la periferia Sankt Petersburgului, periferie care e singurul loc unde mai e ceva nou după cele două secole de capitală a Imperiului Rus, vezi pe dreapta, în fața unei impresionante primării de sector, o măreață statuie a lui Lenin.

Dincolo de toată grozăvia, privind doar din punct de vedere exterior, comunismul lui Lenin a dat Rusiei șansa cele mai mari expansiuni mondiale la care a putut visa, i-a asigurat ceasul său istoric. Imediat după al doilea Război, când s-au dat pe față zonele de influență convenite între marile puteri, imperiul ruso-bolșevic se întinde doar în Europa. Dar apoi, ideea leninistă a comunismului, cu Moscova în centru, a cuprins Asia, Africa și America Latină. În „Descoperirea Indiei”, Nehru prevăzuse că după război se vor așeza față în față Rusia și SUA. Forța nucleară a dimensionat acea vreme istorică pe care noi, generația ei, am trăit-o cu frica în sân. Apoi, totul a început să se dezamorseze, ca ofensiva lui Hitler în fața Stalingradului. Cu toții ne-am uitat cu mirare, spaimă și speranță, la pașii pe care-i făcea Gorbaciov.

Binențeles, Gorbaciov nu are nici o statuie în Sankt-Petersburg. Nici una în Rusia.

*

* *

Oare de ce purta Lenin șapcă? Șapca era simbol al lordului englez ce juca golf. Poate că, prin complexe supracompensate, au preluat-o muncitorii, mai ales cei americani. Iar Lenin s-a identificat cu muncitorii.

La noi, în România, clasa muncitoare când a ajuns la putere, a început să poarte pălărie. Cel puțin așa mi-l amintesc pe Gheorghe Gheorghiu Dej – într-o vizită la Cluj pe când eram student - și pe Chivu Stoica.

Iar apoi, vânătorile lui Ceaușescu, ce sar peste stilul burghez direct la cel nobiliar!

*

* *

În „Frații Karamazov”, Marele Inchizitor , către Isus revenit, în trecere, pe pământ: „Vrei să te duci în lume așa, cu mâinile goale, făgăduind oamenilor o libertate pe care ei, în ignoranța și bicisnicia lor înnăscută, nu pot s-o înțeleagă, de care chiar se feresc, îngroziți, fiindcă nu există nimic mai insuportabil și nici n-a existat vreodată pentru om și societate, decât libertatea?”

*

* *

J.P.Sartre: „Omul e condamnat la libertate!”

*

* *

„Orice lucru are vremea sa și toate au un sens pe acest
pământ:

Pentru a se naște și pentru a muri

Pentru a sădi și pentru a smulge ce a-i

sădit; Pentru a ucide și pentru a vindeca;

Pentru a dărâma și pentru a clădi;

Pentru a plânge, pentru a râde,

Pentru a te căii și pentru a dănuți,

Pentru a arunca pietrele și pentru a le strânge

...

Pentru a rupe și pentru a coase,

Pentru a iubi și pentru a urâ

Pentru război și pentru pace.

Și atunci, ce mai caut eu? De ce mă chinui? De ce ? Pentru ce? Nu-mi găsesc răspunsul.”

(Astafiev, „Visul creștelor alb”)

*

* *

„Rusul poate fi sfânt dar nu poate fi cinstit ” (Leotiev).
Această trăsătură s-a dovedit fatală pentru poporul rus, fiindcă doar câțiva pot fi sfinți, majoritatea fiind condamnați la ticăloșie.
(Berdeaev, „Filozofia lui Dostoievski”)

*

* *

„Fiecare din noi e vinovat pentru toți și pentru toate, față de toți și față de toate ... iar eu mai mult decât oricine ” (Dostoievski „Frații Karamazov”).

*

* *

Filozofii ruși ortodocși ai secolului XX aproape nu l-au băgat în seamă pe Nietzsche, nici credincios, nici ateu până la capăt. În schimb la mare cinste a fost Jakob Bohme ce a trăit cam pe vremea lui Sheakespeare. Renașterea nu ne-a dat doar minunata artă plastică flamandă și italiană, ci a reînviat Cabala pe care o comenta Pico de la Mirandola la curtea lui Lorenzo Magnificul. Și apoi, vine Giordano Bruno care profesează magia manipulării maselor de la distanță, prin eros. Filozofia mistică a lui Bohme nu are nimic de a face cu cinismul pragmatic a lui Machiaveli. Așa că, Nietzsche care a ales din Renaștere partea Principelui, calcă în continuare triumfător.

*

* *

Se pare că Nietzsche nu avea deloc o cultură dogmatică, nu știa prea multe despre sfinții părinți ai Bisericii din Răsărit, despre Pseudo Dionisie și nici chiar despre Augustin.

În schimb, cu scrierile sale, Nietzsche vrea să pastîșeze Noul Testament, folosindu-se de parabole, maxime, eroi care peregrinează, se adresează mulțimilor, anunță un nou viitor, o nouă lume, căutându-și și chemându-și apostolii. Numai că totul se petrece în fantasmă și nu în viața cea vie.

Așa că, nu e nici o mirare că în final e convins că el e însăși Răstignitul.

*

* *

Shostakovich compune primele trei mișcări ale Simfoniei a 7-a „Leningrad” în orașul asediat, în toamna lui 1941 – citesc într-un program. E apoi evacuat și ajunge prin Moscova la Kuibâșev, unde Simfonia e cântată prima dată la 5 martie 1942. Urmează imediat o audiție la Moscova. Înregistrarea și partitura ajung la Londra prin Teheran, iar BBC-ul o transmite la 22 Iunie, marcând un an de la intrarea Rusiei în război. La 19 Iulie Arturo Toscanini o cântă cu Orchestra Simfonică din New York, iar la 9 August 1942 are loc o audiție în Leningradul asediat, cu cei ce mai rămăseseră din Orchestra Radio și cu amatori.

Ce înger o fi inspirat oare tăcerile cristaline și clipele pastorale de pace pe care muzica le aduce la lumină, în mijlocul barbariei, haosului și apoteozei năpraznicului război, ce răsună în această simfonie, pentru oamenii veacurilor?

*

* *

Isus Pantokrator, care tronează în cupola oricărei biserici ortodoxe, nu e un rob, nici o ființă a smereniei, ci a forței, gloriei și creației. Iar dincolo de el, în înălțuri, se anunță Tatăl, cel ce nu poate fi văzut și numit, cel fără de chip și determinații.

Oare Nietzsche, care vorbește doar de firea de sclav a mântuitorului și a celor ce l-au urmat, mișcați de resentiment față de cei puternici, nu a intrat niciodată într-o biserică ortodoxă!?

*

* *

Dumnezeu Tatăl, care e cel mai bine determinat prin nedeterminațiile întinericului supraluminos a teologiei mistice apofatice, e totuși indicat prin simbolul ochiului. El e atoatevăzător și atoatecunoscător, vede și știe totul. El l-a văzut pe Cain când, după crimă, fugea la este de Eden. De el nu te poți ascunde.

Oamenii au preluat de la această ființă divină ideea supravegherii omniprezente, ce a înflorit apoi la nivel statal, odată cu apoteoza modernității în Europa. Și mai ales, prin caricatura ei în statele totalitare.

Sentimentul schizofrenilor că sunt peste tot urmăriți, filmați, înregistrați, spionați, nu are doar o bază factologică în

comportamentul puterii din statele moderne. Ci și una transcendentalo- transcendentă, în atot puternicia Dumnezeului iudeo-creștinin.

Totuși, deși Dumnezeu le știe pe toate, tu, păcătosul acesta, trebuie, în plus, să-ți și mărturisești păcatele. Trebuie să te spovedești săptămânal la biserică; iar dacă ești catolic, seară de seară acasă să-ți faci un examen de conștiință, înainte de a intra în bezna somnului. De când ajung conștient și până nu mai ești conștient.

*

* *

Berdeaev: „Teodiceia de inspirație juridică a fost strâns legată de recunoașterea calității de persoană, atât la om cât și la Dumnezeu. Noțiunea de responsabilitate e legată de persoană la fel ca noțiunea de resentiment. Acest lucru se explică pur și simplu prin faptul că o concepție juridică a persoanei a fost preferată interpretării ei spirituale.”

„Elementul judiciar din creștinism provine, pe deoparte din legislația ebraică, pe de altă parte din dreptul roman. Conceptul juridic al religiei creștine duce în mod necesar la afirmarea unui fel

de egoism transcendent. Răscumpărarea e legată de noțiunea de achitare a unei datorii față de creator.”

„Dar păcatul cel adevărat nu constă în nesupunerea la poruncile divine, ci în servilitate, în pierderea libertății.”

*

* *

După atâtea drumuri prin Leningrad, acum la Sankt Petersburg mă izbește straniețea interiorului bisericilor, tăinuit în timpurile de mai demult. De afară sunt cum sunt aceste biserici, departe de formula celebrei Vasilii Blajenâi din Piața Roșie a Moscovei, culminând cu fleșa nemaipomenită a catedralei țarilor din Petropovlovsk. Dar pe dinăuntru nu mai ști pe ce lume te afli. Imagini clar baroce sau postbaroce nu sunt. Dar nici pictură făcută după canoanele stricte ale irimiei bizantine, care plâng în schiturile, mănăstirile și mitropoliile românești, mai vechi sau mai noi. Ar semăna uneori cu ceea ce se vede prin bisericile greco-catolice. Dar nici varianta aceasta nu se potrivește bine aici, în pânțele ortodoxiei pravoslavnice, care pe vremea lui Tolstoi și a lui Dostoevski a înfrigorat lumea. Treci prin biserici cu etaj, prin spații enorme în care arhitectura și pictura ba se leagă ba nu se

leagă, printr-o lume veche și o promisiune de viitor, prin muzee aurite și scânteeri de lumină imperceptibilă.

Sankt Petersburgul nu există pe lumea aceasta!

*

* *

Lenin, „Dreptul popoarelor la autodeterminare”. Comentariile sunt desigur în spiritul vremii, când Wilson își lansa doctrina, Atatürk fonda Turcia modernă, iar românii se adunau la Blaj. Gândurile din text au însă consecințe: Comunismul rus se cristalizează statal ca URSS, apar țări care n-au existat ca atare ferm în istorie, precum Belarusul, Kazahstanul sau Kirghistanul. La peste 80 de ani după Lenin, statele configurate pe atunci de comunismul leninist din hoitul imperiului țarist, devin membre independente ale ONU. Ucraina e alt stat decât Rusia și politic încearcă uneori să i se opună. Ucraina, unde rușii au fost creștinați pe la anul 1000, sub Vladimir, afirmându-se astfel identitatea religioasă statală a acestui popor, pe urmele bulgarilor, sârbilor, ungarilor! Sau o fi vorba de un alt popor, popor pierit odată cu invazia tătarilor și apoi reînviat?

Intuiția istorică a acestui politician genial și nebun, anticristul, Ahrimanul, Lenin!

*

* *

Pe vremuri, când mergeam în URSS, vedeam din tren lozinci uriașe cu expresia: „Slava trudu!” Un slogan de acesta imens, era și la intrarea în Leningrad, cum veneai de la aeroport. Totul mi se părea cam de neînțeles. Îl puteai slăvi pe Dumnezeu, pe Țar, pe Stalin ... dar munca, de ce să o slăvești? Poate că formula ar fi avut vreun înțeles pentru neoproteștanții despre care Max Weber scrie că stau temelia capitalismului modern. De altfel nu doar expresia „trudă”, dar nici cuvântul muncă, și el de sorginte slavă, nu e unul care să te mângâie. Îmi amintesc de comentariul lui Noica despre sinonime derivate din slavă și latină: „te muncește diavolul, lucrările sunt ale lui Dumnezeu”.

*

* *

Ivan Evseev, distinsul nostru intelectual timișorean, scria în „Lexeme și sementeme slavo-românești”.

„Nu doar silnicia, monstruosul și oropsirea exprimă slavismele limbii române, ci și veselie, gluma, slava, nădejdea, șotia, povestea, basmul ... Dacă am aduna cele mai iubite și cântate

plante, ierburi și flori din poezia daco-românilor, unde pe loc de frunte ar figura busuiocul, bujorul, pelinul, odoleandrul, mălinul, răchita, cireșul, vișinul sau macul, ne-am da mai bine seama de ce livada, crângul, grădina, dumbrava sau poiana din graiurile slavilor s-au dovedit a fi pe placul autohtonilor carpato-danubieni.

Poate cel mai elocvent exemplu al pecetei poetice lăsată de slavă în vocabularul românesc este domeniul erosului popular, care a rodit și în poezia cultă, dominat de substantivul dragoste, de verbul a iubi, cu nenumăratele lor derivate (a îndrăgi, drag, dragă, a drăgosti, îndrăgit, drăgăstos, drăguț, iubire, iubit, iubită, ș.a.m.d.)”.

*

* *

Mai 2008. Moare Ivan Euseev, după o lungă suferință. Cu el piere încă un intelectual, din vremea mea. Această specie de oameni e destinată dispariției în ansamblul ei, nemai fiind cultivată. Specialiști în toate domeniile sunt în ziua de azi, din plin. Și încă excelenți, lucrând în Institute și publicând cărți deosebit de valoroase, inclusiv în cultură, în istorie, artă, filozofie. Dar nu mai e nevoie de acea „intelighenția” care a marcat Europa întreg secolul XIX și XX. Omul de cultură, performant, dar care are și un

important cuvânt de spus în agora, cultural civică, care e dătător de măsură a spiritualității vremii sale. Care susține orizontul de sens al lumii în care trăiește. Se pare că acest orizont e susținut acum, tot mai mult, de un „ce” impersonal, transpersonal, ceva din spate, multistratificat, ceva în sensul „spiritului obiectiv” a lui Hegel dar care e altceva, care se cere altfel gândit și înțeles, „ceva” ce ne poartă și ne mișcă, cumva, într-o direcție, absorbindu-ne contribuția.

Das Man-ul lui Heidegger ar trebui regândit, ar trebui să facă obiectul de studiu a unu Institut de cercetări, care să fie finanțat de ONU, de UNESCO.

*

* *

În știința actuală cercetătorul este funcționarul uni Institut de cercetări. În paralel însă, „cineva” finanțează și o „piață de idei”; cât mai multe idei, fie ele și trăznite, cât mai multe dezbateri și certuri intelectuale, cât mai multe cărți publicate – chiar și necitite de mai nimeni - se cer a fi produse, a fi împinse spre o anumită ființare.

Și la fel cât mai multe inițiative, evenimente, proiecte, cât mai multă „empirie” care să alimenteze o „producție de întâmplări” nesfârșite, din care să se sedimenteze și să se colecționeze „ceva”.

Cineva – dar nu nimeni sau oricine – va selecționa undeva, cândva, ceva!

*

* *

Constantin Noica, „Rugați-vă pentru fratele Alexandru”.
Prefață: „Spre sfârșitul celui de-al doilea război mondial, o mănăstire de maici din Moldova a fost ocupată de trupele sovietice biruitoare. Maicile au căutat refugiu în alte locuri. La întoarcerea lor au găsit un bilet pe care scria : „comandantul trupelor ce au ocupat mănăstirea vă declară că a lăsat-o neatinsă și vă cere să vă rugați pentru sufletul său”. De atunci, la fiecare serviciu religios este pomenit numele lui Alexandru.

Rugați-vă pentru fratele Alexandru! Roagă-te și tu, cititorule, căci numele nu privește doar pe comandantul trupelor victorioase – dar, ce ai făcut între timp frate Alexandru? Ți-ai petrecut zilele în închisoare, sau ai devenit un conformist? Ai robit ca ceilalți în câmpul muncii, sau ai scris cărți și le-ai trimis în străinătate? – căci numele îi privește pe toți ceilalți frați Alexandru, biruitori nesiguri

și ei. Rugați-vă pentru fratele Alexandru din China, dar nu uitați pe fratele Alexandru din Statele Unite, rugați-vă pentru cei puternici de pretutindeni, pentru cei ce știu, fizicieni, matematicieni și supratehnicieni, dar care nu mai știu bine ce știu și ce fac, pentru cei ce posedă și dispun, cu economiștii lor cu tot, rugați-vă pentru cei ce rătăcesc triumfător prin viață fără cultură, dar și pentru cei ce rătăcesc în cultură, pentru omul european care a triumfat asupra nevoilor materiale, pentru omul modern care a triumfat asupra naturii și a bunului Dumnezeu. Rugați-vă pentru fratele Alexandru!”

*

* *

La sfârșitul războiului a fost cvartiruit în casa noastră din Lugoj un căpitan rus, Ivan . Nu mai știu prin ce mijloace, dar ne înțelegeam cumva. Blând, cu ochii albaștrii, față luminoasă și distincție de profesor universitar – ne-a spus că e croitor - , era duminica invitat la masă. Ca toți ai lui, avea acasă, parcă la Harkov, o soție și trei copii, pe care nu-i văzuse de ani și ani. Singura dată când a pus o întrebare a fost, de ce femeia de serviciu nu mănâncă cu noi la masă? La plecare a adus o sticlă de vin, ne-a lăsat o fotografie și a dat bani bunicilor să aprindă la biserică o

lumânare pentru el și ai lui. Pe fotografia de acum 61 ani, cineva mi-a descifrat recent că scrie:

„Pentru o lungă, pentru lungi amintiri din partea ofițerului rus al Armatei Roșii Sovietice, căpitanul Jalezko Ivan, pentru bunul și scumpul Victor Lăzărescu, să-ți dea Dumnezeu voință.

Privește, nu uita

Păstrează, nu pierde ”

*

* *

17 mai 2008. Sankt Petersburg. Lângă hotelul Oktiabrski în care stau, este o librărie deschisă nonstop. Deci, în care se vând cărți sau CD-uri muzicale și la 4 dimineața. La Sankt Petersburg, în Europa.

*

* *

Ascult: Serghei Rachmaninov, Liturghia Sfântului Ioan Chisostomul. Îndepărtându-se de Rusia, în țara dolarului, în țara Unchiului Sam, în țara diavolului galben - cum scrie Maiakowski - Rachmaninov se adâncește în Rusia, în Rusia cea tainică.

*

* *

Viața de zi cu zi a unui popor o poți simți pe stradă, în magazine, la spectacole, dacă nu te uiți doar ca turist.

În 1983 la Leningrad oamenii erau posomorâți și încruntați, cu șepcile trase pe ochi, nu priveau nici în stânga nici în dreapta, colcăiau în jurul crâșmelor pe care scria votka. Așa mi-i amintesc, așa apar în fotografiile mele de atunci. Nu mai era un popor care să conducă lumea. În 1962, erau două categorii de localnici: unii mândrii și trufași, alții bișnițari. Ceea ce m-a uimit, după atâta îndoctrinare din copilărie despre marele popor sovietic. Acum, lumea e și aici dezinvoltă, cu toate atitudinile posibile, de la suspiciune la căldură sufletească, glumă sau cinism. La magazinul de muzică de pe Nevski Prospect sunt CD-uri cu jazz rusesc, cântece întru slava lui Lenin, muzică liturgică, opere și simfonii, dansuri populare și ce-ți mai trece prin minte.

*

* *

În 1962 am fost la Teatrul Mariinski din Leningrad la un spectacol cu Boris Gudunov. Obişnuit cu opera italiană nu am prea simţit şi înţeles nimic. Acum, ascult cu atenţie un CD în care se aude vocea lui Şaliapin. Tot muzică stranie, ce nu se leagă de opera peninsulară tradiţională, cu rezonanţe şi ritmuri de pe alt tărâm, cu vaiete din infern şi câteva arii de bas răscolitoare. Ritmurile şi rezonanţele aspre din muzica lui Mussoroski le regăsesc la Borodin şi apoi la Stravinsky, Prokofiev, până şi în operele religioase ale lui Rahmaninov sau în ultimele sonate ale lui Shostakovich.

Cum ar arăta lumea fără această Europă muzicală?

*

* *

Dostoevski şi nebunia: După ce Stavroghin se spânzură, autorul îşi încredinţează cititorii ca eroul din Demonii nu era nebun, fapt confirmat de o autopsie, care nu a descoperit leziuni cerebrale. În „Fraţii Karamazov” Katerina Ivanova, aduce de la Moscova pe cheltuiala ei, un celebru medic care să ateste că Dmitri,, bănuït de crimă, ar fi iresponsabil din motiv de nebunie. Încercare eşuată. În schimb înnebuneşte Ivan, cel care scrisese eseul despre Marele Inchizitor şi se întreţinea cu diavolul Raskolnikov din Crimă şi pedeapsă, acuză cumplite dureri de cap,

se duce chiar la doctor , dar nu are în cele din urmă de a face cu psihiatria. Pe el îl frământă ideea dacă crima e permisă de conștiință în general, dacă e constitutivă pentru conștiință. („Dar dezlegarea aceasta de a ucide, dată de conștiință este... mult mai îngrozitoare decât o autorizație oficială, legală, de a vărsa sânge”). Doar prințul Mișchin vine dintr-un ospiciu și în final se întoarce tot acolo, după ce-și încearcă puterile cu iadul acestei lumi.

Berdeaev scrie în „Adevăr și Revelație”: „Ideia vehiculată în creștinism despre infern este inacceptabilă, nu doar pentru omul empiric ci și pentru cel trascendental. Noi cunoaștem prea bine infernul prin experiența noastră cotidiană. Pentru om, infernul terestru este suficient; așa încât el nu simte nevoia de a-l mai proiecta în viața de apoi.”

*

* *

Vladimir Losski, „Teologia mistică a bisericii de răsărit”; „Dumnezeu s-a făcut om pentru ca oamenii să poată deveni dumnezei!” . Ideea de „theosis”, a îndumnezeirii omului, a „theandriei” preocupă pe toți teologii, filozofii și onto-teologi ruși ai sec XX.

O mai fi valabilă ideea și în sec. XXI?

*

* *

În Epistola întâi a lui Pavel către Corinteni se află următoarele exprimări, devenite celebre:

(cap 1.18) ... Cuvântul crucii pentru cei ce pier e nebunie, pentru noi, însă, pentru cei ce ne mântuim este puterea lui Dumnezeu.

(cap 1.25) ... Pentru că nebunia lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât înțelepciunea oamenilor ...

(cap 1.27) ... și Dumnezeu și-a ales pe cele bune ale lumii ca să rușineze pe cei înțelepți.

*

* *

În cartea sa publicată în 1977, „Idolul și distanța”, Jean– Luc Marion încearcă să argumenteze că „așa zisa nebunie” de la sfârșitul vieții lui Nietzsche și a lui Holderlin ar putea fi mai bine înțeleasă ca o înțeleaptă retragere mistică din lume. Un drum pentru care au optat două spirite adânc pătrunse de instanța transcendentală a divinității. Și care, în viață fiind, au părăsit

voluntar lumea muritorilor. Pentru ca, din noua lor lume, a theosisului, să mai facă doar semne celor din mijlocul cărora au plecat.

*

* *

Berdeaev, „Sensul creației”: „Omul deține în el un element divin ... Dumnezeu așteaptă de la om nu o supunere de rob, nici ascultare, nici teama de judecata divină, ci acte creatoare libere ...Omul trece printr-o încercare. Libertatea lui nu înseamnă responsabilitate în fața unui tribunal, ci puterea lui creatoare grație căreia răspunde la apelul lansat de Dumnezeu ... În desfășurarea istoriei Europei creștine, creația omului și-a găsit justificarea mai ales în afara conștiinței religioase și, în final, împotriva ei. De acest fapt se leagă tragedia internă a umanismului ... Adevărata problemă o constituie cea a sensului religios al actului creator al omului, al creației pe care Dumnezeu o așteaptă de la om pentru a îmbogăți viața divină însăși ... ”

Nietzsche vedea în omul creator, în supraom, un specimen care anulează ideea creștină de om, înțeles – formula el - ca rob, plin de resentimente. După nici un veac, creația umană devine

argumentul principal al îndumnezeirii omului, a theosis-ului care „îmbogățește viața divină însăși”.

*

* *

„Când cineva își dojenește patria, o face deoarece îi cunoaște măreția. Așa au făcut toți, cu inima îndoită și sângerândă, de la Holderlin la Nietzsche și Dostoievski. Și minunatul Pușkin care, după ce s-a prăpădit de râs la descrierile pe care i le citea prietenul său Gogol, a sfârșit prin a exclama cu vocea bolnavă de amărăciune: „Dumnezeule, ce tristă este Rusia! ”(Sabato, „Înainte de plecare”).

*

* *

De câte ori am trecut prin Capitala Nordului, care acum e renumită Sankt Petersburg, m-am oprit la Ermitaj să contemplu capodopera capodoperelor lui Rembrand: Întoarcerea fiului risipitor. Noica, care și-a construit filozofia etică pe marginea acestui episod biblic, nu a remarcat pictura marelui olandez care, năpădit de meschinăria burghezismului din jurul său, s-a cufundat

tot mai adânc în întuneric. Refuz al lumii înconjurătoare, pe care celălalt mare confrate al său, pictorul Van Gogh, l-a rezolvat în alte timpuri, înnebunind. În tabloul lui Rembrand, tatăl își primește cu căldură nespusă fiul îngenuncheat, întors de pe mările lui Ulise, sub privirea piezișă a fratelui, ce stă în umbră.

Lumina ce coboară peste tată și peste fiu, purcede, desigur de la Duhul Sfânt.

*

* *

VIII

Athena, 3 martie 2008. Este straniu și te plasează într-o anumită perplexitate dacă vizitezi Muzeul Bizantin de aici imediat după Muzeul de Arheologie, care culminează cu arta sculpturală din vremea lui Pericle și apoi a elenismului. Cele mai multe exponate creștine reprezintă fecioara cu pruncul. Pe când dincolo, la cei vechi, lipsește cu desăvârșire tema maternității. Precum și cea un pic mai abstractă, a familiei, pe care romanii au cultivat-o cu o anumită pioșenie. Femeia apare, da, inițial ca o defilare de Kore, îmbrăcate și cu păr lung, un pic diferite de Kouroi, bărbați tineri, goi și făcând un pas înainte. Iar mai încolo, ilustrând diverse zeițe. Adolescenții sunt teribili în Elada, potențând erosul. Ceea ce nu e cazul cu adolescentele. Dar maternitatea! Femeia care să țină la piept un bebeluș! Probabil grecii aceia miraculoși, în lumea cărora mișunau sfinxuri devoratoare, sirene și nereide, s-ar fi îngrozit numai la gândul că s-ar putea acorda atenție, că ar putea fi reprezentată figural o mamă duioasă ce are la piept un prunc sfânt. La Olimpia, Hermes este cel care, frumos, cu trup perfect proporționat, poartă pe brațul stâng, în dreptul inimii, maestuos, pe copilul Dionysos. Cum de s-a putut propaga pe același pământ spiritual, uniuersuri culturale așa de diferite? Și ce legătură e între ele? Desigur, intervine medierea romană, unde Grecia clasică ajunge topită în elenism, lume a Romei care duce la apogeu

argumentarea sceptică. Iar religia iudaică ajunge și ea, aici, pe mii de căi. Dar până și articularea între Roma clasică și Atena clasică e aproape imposibilă. Nici chiar mărețele vestigii romane care datează de pe vremea lui Hadrian, cel îndrăgostit de Athena, nu intră suficient de clar în silogism.

O întreaga acoladă istorică, ce trece de la atenieni prin Alexandru, Diadohi, Cezar, Augustus, Nero, este necesară pentru a atenua șocul acestei percepții muzeale. După cum mai e necesară și o altă acoladă, ce trece prin orașul lui Constantin cel Mare, Bizanț, Islam, Istambul, romantismul european din vremea încheșării statelor naționale, Byron, politica modernă a Europei de după Războiul Crimeii, pentru a depăși celălalt șoc prilejuit de spectacolul schimbării gărzii, pe care îl percepi la ieșirea din Muzeu, în fața Palatului Prezidențial.

Dar dacă nu ai în spate toate aceste istorii și acolade? Ca de exemplu în Rusia, creștinată statal în jurul anului 1000! Ca în România, cea daco-romană din vechime, cu ai săi români etern creștini !?

*

* *

Tatăl meu îmi povestea că profesorul de drept roman le spunea la Cluj studenților în perioada interbelică: romanii au cucerit lumea de trei ori: cu sabia, cu crucea și cu dreptul.

Probabil, grecii au cucerit-o și ei de câteva ori: cu poveștile acestea mitice și filozofice ce se întind de la Homer, cei șapte înțelepți, presocratici și Platon, ajungând la finalul sceptic; - cu nebunia gândirii patristice; - cu rafinamentele Bizanțului; - și, cu moderna și actuala seninătate a mărilor albastre pe unde cântă și dansează zorba grecul.

*

* *

Primul drum psihiatric la Athena l-am făcut în 1985, cu peripeții nemaipomenite. În final totul a ieșit însă bine. Localnicul profesor Costa Stefanis era pe atunci președinte al Asociației Mondiale de Psihiatrie și ținea să împace estul cu vestul. Fiind singurul român prezent la Congres, am condus o ședință plenară împreună profesorul H. Hippus din Munchen, având onoarea să introduc mari celebrități precum Prof. J. Angst din Zurich și Prof. H. Akiskal din SUA. Seara am fost invitat, împreună cu încă câțiva participanți, acasă la Costa Stefanis unde a venit nu doar ministrul sănătății ci și președintele țării, Papandreu. Referindu-se la

România a adus vorba despre francofonie. Acolo am avut sentimentul că psihiatria merită să fie stimată. Acolo în Grecia, în țara care s-a vorbit pentru prima dată de melancolie și de manie. Manie furioasă, care în românește a devenit „mânie”.

*

* *

La Athena, din nou pe Acropole, cu aceleași ruine de temple și simulacre de cariatide (muzeul Acropolei se mută). Încercări, împreună cu Gabi Cornuțiu de a fotografia un prim plan, cu fundal. Cer însoțit – nu prea plouă la Athena – dar imagini dificile: în fundal apare o atmosferă îmbâcsită. Știu, de când am stat aici câteva săptămâni în 1996, că la Athena e o mare problemă cu poluarea aerului și că apa, consumarea apei, e la fel o chestiune acută.

Citesc acum, în 2008, într-un roman rusesc o perorație despre apă și aer:

„De altfel, apa e lucrul cel mai minunat de pe lume: limpede, fără gust, fără miros – și o bei! Curată alinare. E aproape ca aerul - la fel de minunat și de inexprimabil. Dacă setea e adevărată atunci e chiar ca aerul. V-am vorbit câte și mai câte despre progres ... am uitat însă principalul. Amenințarea nu ne vine de acolo de unde

lucrurile se obțin prin muncă, chiar dacă este o muncă prădalnică. Nu de acolo unde este scump, unde totul costă, unde toți au nevoie și toți caută să apuce – unde exista un preț, o valoare declarată. Vom desființa, desigur, pădurile, apele, pești, terenurile, animalele, pe acestea în primul rând pentru a rămâne singuri ... dar asta mai târziu ... pentru că amenințarea vine în primul rând de la ceea ce e gratuit, dat de Dumnezeu, de la ceea ce n-a costat niciodată nimic, nici bani, nici muncă, de la ceea ce nu are valoare – iată de unde ne vine pieirea: de la ceea ce nu are preț, este neprețuit! Respirăm și ardem tot aerul, bem și risipim apa. Adică distrugem în primul rând ceea ce e gratuit. Deși atât de evident, pare caraghios că cele care de la început au fost ale nimănui, tocmai acestea dispar primele... se poate întocmi o ierarhie între aer și diamante, care va fi ordinea lor de disipare și dispariție. Și va fi – cum se zice – invers proporțional.” Discursul îl ține la beție un fost profesor universitar creator de seamă în domeniul său care, întors din lagăr, nu mai suportă lumea din jur și cere să fie dus înapoi în lagăr. (Bitov, „Casa Pușchin”)

*

* *

Când te gândești un pic te uimește puținătatea operelor autentice rămase de fapt de la greci: statui care să nu fie copii, un Heraclit altul decât cel din „fragmente”. Elada a ființat mereu în și prin logos, prin istorii, legende și imaginar, atât atunci când se afirmă nemijlocit, cât și atunci când era descoperită, mereu și mereu redescoperită și reimaginată hermeneutic. Dar ingredientul acesta grec a priit tuturor și întotdeauna: Renașterii italiene, celor din Sturm und Drang, Romantismului; lui Holderlein sau interpretării făcută de Heidegger ontologiei. Și nouă, cei de azi, pluriculturaliști convinși.

*

* *

Spre deosebire de greci, romanii purtau în ei și cu ei o geometrie exterioară. Polybios, în Istorie, ne povestește cum își făceau în campanie tabăra de noapte: O avangardă găsea un loc neted; apoi, când armata sosea, era delimitat un patruleter, în jurul căruia se săpau șanțuri; erau trasate două axe, ce deveneau două străzi, în mijloc plasându-se cortul generalului; fiecare grup de soldați își cunoștea locul, trupele auxiliare erau plasate la periferie iar marginile taberei erau lăsate libere; gărzile patrulau toată noaptea și se schimbau la ore fixe.

În fiecare noapte, cu orice expediție, fiecare corp militar, crea o nouă și efemeră Romă.

Grecii căutau un loc avantajos, pe o înălțime; după care se culcau care cum, fără nici o amenajare specială.

Dar, la ei, la greci, matematica, atât ca geometrie cât și ca număr, era una interioară cuprinzând împreună trupul și sufletul într-o rezonanță specială cu întregul cosmos, vorba pitagoreenilor. Armonia „eidos-ului” efebilor exprimă pe acel Mede Agan, porunca aceea de „nimic prea mult” înscrisă la templul din Delfi. La fel ca în lirică, discurs sau gând. Armonie mereu amenințată de hybris, de neliniște, de căutare sau curiozitate odiseică, mereu în marginea rupturii; dar și a refacerii printr-o finală întoarcere acasă. Citim în Heraclit:

Frag. 43. Hybrisul trebuie înăbușit mai degrabă decât un incendiu.

*

* *

„Un grec, chiar dacă s-ar fi angajat sub jurământ și în prezența a zece martori, va găsi întotdeauna mijlocul de a reveni asupra promisiunilor sale, în timp ce cuvântul unui roman va fi pentru el o lege sacră”. (Polybios, Istorii, - sec II î. Chr.)

*

* *

Grecia, cea veche, cea patristică, cea eternă, e prezentă în țara și lumea noastră românească din jurul arcului carpatic prin înzecite fire, inclusiv prin numele celor ce suntem, ale alor noștrii, ai celor ce-i întâlnim în viața de zi cu zi, (m-a impresionat prin anii 60 cartea lui Al Graur. „Nume de persoane” și de atunci am fost constant atent la numele celor din jur): Ștefan (de la stephanos - coroană), Vasile (de la basileus - rege), Dumitru (de la Demeter), Gheorghe (de la gheorgheos – om al pământului), Grigore, Ecaterina (de la hekate – care făcea vrăji) și care la noi dă pe Cătălina, Catinca, Tinca, Cati; apoi Filip (cel iubitor de cai), Melania (de la „melanos”, negru), Ieremia, Irimia, Irina (de la „irine”, pace, ...), Nichita, Nicodim, Nasta, Nichifor, Nicolae (având de-a face ceva cu victoria), Onofrei, Panfil...

Dar și Zoe (de la „zoe”, viață), Alexandru și Alexandra (trimițând la bărbatul fericit), Tudor, Roxana, Arcadie și de ce nu Teodor, cel dăruit de zei sau dăruit zeilor, la fel fiind Teodora și având drept corespondent în slavă pe Bogdan, Bogdana...

Alături de onomastica derivată din latină, slavă și ebraica biblică, cea de sorginte greacă ne poartă în țesătura „Lebenswelt”-

ului nostru, de unde am putea pleca, prin epoce spre meditație transcedentală.

Îmi amintesc că, pe vremuri, eram la Sibiu, la Relu Cioran, când am citit în grabă un interviu în franceză luat lui Mircea Eliade (acesta i-l trimisese lui Noica, ce coborâse de la Păltiniș) în care spunea: „numele nu e ceva întâmplător, îți marchează destinul; Mircea derivă din slavă și înseamnă lume și pace, Eliade derivă din greacă, cu trimitere la soare”.

*

* *

Profesorul Pamfil perora pe vremuri (poate inspirându-se din alții):

„Povestea cu pervertirea valahilor prin turcire nu ține. Turcii erau oameni dintr-o bucată, războinici cu decizii rapide. Cucerind Constantinopolul, de fapt Imperiul Bizantin aflat într-o rafinată și aromată putrefacție, ei au cultivat și au transmis atmosfera și stilul acestui crepuscul, exprimat într-o administrație aflată într-o sublimă decadentă. Nepricepând nimic, au preluat cu satisfacție ideia de „peșcheș”, de alunecoasă ajungere la orice. Și au jubilat practicând-o , indifereți la consecințe și la judecăți morale. Fanarul,

a fost post-bizantin, și nu turc” (formulările îmi aparțin; dar ideea cred că am preluat-o corect).

*

* *

În psihopatologia secolului XX a revenit un gând a lui Heraclit, care a ajuns apoi să fie mereu citat:

Frag. 89: „Heraclit spune că pentru oamenii treji există o singură lume, comună tuturor, dar că în somn fiecare se îndreaptă spre lumea lui proprie”.

Asupra acestei diferențe a insistat mult Binswanger, subliniind că ultima eventualitate, cea a ieșirii din lumea comună și a retragerii în sine este și cea a suferinței mentale, a cărui lume personală se desprinde, se desrădăcinează de cea comunitară. Mai ales în zilele noastre când un semn important al normalității este considerată sociabilitatea și alinierea la „firescul lumii vieții”.

În fragmentele rămase de la obscurul Heraclit mai găsim însă o formulare asupra căreia poate că lumea noastră ar merita să se oprească, meditănd cu grijă.

Frag. 71 „Trebuie să ne gândim și la omul care uită unde duce drumul”.

*

* *

K.R. Popper își deschide primul volum din lucrarea sa mereu invocată „Societate deschisă și dușmanii ei” cu două citate:

„Deși numai unii pot să inițieze o măsură politică, toți suntem capabili s-o judecăm”.

Pericle din Atena (cca 430 a. Chr)

„Principiul cel mai înalt din toate este ca nimeni, fie el bărbat sau femeie, să nu fie niciodată fără un conducător. Și nici să nu fie deprins sufletul cuiva să facă ceva din proprie inițiativă, fie că e un lucru serios sau doar în joacă. Ci, atât în vreme de război cât și în vreme de pace, să aibă ochii ațintiți spre conducător și să-l urmeze cu credință. Să asculte de el chiar și în cele mai neînsemnate lucruri; bunăoară să se scoale, să se miște, să se spele ori să mănânce ... numai când i se poruncește. Într-un cuvânt să-și obișnuiască sufletul, printr-un îndelungat exercițiu, ca nici măcar să nu i se năzară vreodată să acționeze de unul singur și să devină complet incapabil de așa ceva.”

Platon din Atena (cca 80 ani mai târziu)

*

* *

Heidegger comentează în „Doctrina lui Platon despre adevăr”: „Gândirea asupra ființei ființării devine, de la Platon încoace, „filozofie”, pentru că gândirea este concepută ca o înălțare a privirii către „Idei”. „Filozofia” care începe abia cu Platon are însă, de acum încolo, caracterul a ceea ce, mai târziu, se numește „metafizică” Povestea spusă în mitul peșterii oferă imaginea a ceea ce, acum și , deopotrivă, în viitor, constituie, în istoria umanității configurată occidental, survenirea istorică propriu-zisă: potrivit cu esența adevărului conceput drept corectitudine a reprezentării ființării, omul gândește în funcție de „Idei” și apreciază tot ce este real în funcție de „valori”. Lucrul cel mai important și singurul hotărâtor nu este care idei și care valori anume sunt instituite, ci faptul că în general realul este interpretat în funcție de „idei” și că, în genere, lumea este cântărită în funcție de valori.”

*

* *

Grecii cei vechi, pe lângă multe alte calități, nu aveau vocația centralismului. Nu-i lăsa de altfel nici pantheonul lor. În istorie, îi aveau în spate pe egiptenii ce-și divinizau faraonul. În flanc stătau

perșii cu al lor Mare Rege, stăpân incontestabil peste satrapii și satrapi. În Grecia, chiar când întâlneai regi, ca în Sparta, trebuiau să fie doi. Visul politic a lui Platon nu s-a putut împlini pe pământ, la tiranul Syracuzei. Cu el apare însă Utopia, care de atunci și până azi e scrisă pentru a putea fi desbătută și combătută, nu realizată. Platon nu a rămas la „Unu” ci a lansat, prin dialogul Parmenide, eterna problemă „Unu multiplu”. Mai târziu, odată cu Plotin în vremea în care creștinismul prinde cheag, „Unu” se structurează ce-i drept ierarhic, ca piramidă ontică, distribuindu-se fără să se împartă. Dar, până și Dumnezeu creștinilor, apărut în universul greco-roman, n-a mai putut rămâne „Unu” decât ca ființă – ousia -, în conjuncție cu trihipostazia persoanelor divine, ce se iubesc reciproc. Iar ulterior, în tot timpul scolasticii și mai târziu, până pe vremea lui Kant, onto-teologia nu a mai putut scăpa de sfidare multiplicității și diversității.

*

* *

Rătăcind și hălăduind prin insule, Ulise nu se întoarce în capitala unui imperiu.

*

* *

Profesorul Alexandru Olaru îmi povestea că în vremea studenției sale la Cluj, D.D. Roșca a susținut un an întreg un seminar pe marginea dialogului Parmenide a lui Platon.

*

* *

Creștinismul, impunându-se după finalul sceptic al filozofiei grecești, a câștigat anumite valențe ontoteologice care altfel nu ar fi avut de unde să se impună. Astfel Dumnezeu a devenit „criteriul” absolut și infailibil . Faptul că e arhe-ul și telos-ul suprem ține de limbajul conceptual tradițional; faptul că e și criteriu, au impus-o scepticii; și așa va rămâne până în vremea lui Descartes, Kant și Hegel.

A mai apărut apoi încă ceva ce nu era familiar vechilor greci; și anume „creația din nimic” – la care, ce e drept, „Vechiul Testament” face doar aluzie, în Înțelepciunea lui Solomon 11.17: „Nu era anevoe mâniei tale atotputernice care a zidit lumea din nimic, să trimită asupra lor mulțimi de urși și lei feroși”. Creația realizată prin decrete divine. De unde importanța logosului. Iar Dumnezeul acesta care a creat omul după chipul și asemănarea sa,

a mai instituit și timpul, istoria, în care se scaldă aceste ființe finite; istorie în mijlocul căreia însăși Dumnezeu creștinilor coboară și se întruchipează personal, pentru a răscumpăra, pe cruce, păcatul originar al omului.

Acest scenariu, atât de diferit de limbajul conceptual al gândirii grecești clasice, a declanșat o serie de peripeții ale speculației, inițiate tot pe pământ spiritual grecesc, de părinții Bisericii din Răsărit; și continuate apoi în moștenitoarea Europă.

*

* *

A creat oare Dumnezeu o singură lume, pe cea a noastră?? Origine (sec III)

„... este absurd să ne închipuim un Dumnezeu veșnic inactiv ... Este adevărat că Facerea conferă lumii în care trăim un început ... dar lumea noastră nu este nici prima, nici ultima. Înainte de ea au fost altele; și vor mai fi altele după distrugerea ei finală, și așa mai departe, la nesfârșit ... Din fragmentele lumii noastre distruse, Dumnezeu va face alta, iar după aceasta va face altele, a căror istorie va depinde, pentru fiecare, de hotărârile libere ale ființelor raționale cuprinse în ele.”

Această sfidare față de gândul Dumnezeuului unic și a unei unice lumi create de acesta, ideea unei pluralități a lumilor care să aibe tot atâția Dumnezei corelativi, s-a infiltrat apoi în gândirea scolastică și a persistat în modernitatea ascendentă, până la Kant.

Ockham (sec XIII)

... fără a vorbi de eretici, dintre care unii au afirmat pluralitatea existențelor divine, ne putem întreba de ce nu ar putea exista și alte lumi, care să aibe, fiecare, propria sa cauză și prin urmare, propriul său Dumnezeu. Supoziția e cu atât mai firească cu cât, așa cum sunt de părere chiar teologii, puterea divină nu s-a epuizat prin crearea unui univers; ea ar putea deci să creeze încă unul sau mai multe altele; putem concepe deci mai multe lumi, deci mai mulți Dumnezei ... dar ... e mai bine să afirmăm unitatea!

Treptat, accentul a ajuns să fie pus pe pluralitatea lumilor și a ființelor raționale, fără un accent al comentariului asupra pluralității Dumnezeilor. Cusanus (sec. XV) scrie: „Presupunem că există tot atâtea lumi parțiale care compun aceste universuri câte stele există, care sunt nenumărate ... și că toate sunt locuite.” La fel sunt abordate lucrurile în sec XVIII de Fontanelle în „Quelle sur la pluralite du monde” iar Voltaire, în Micromegas relatează despre locuitorii de pe alte planete care ne vizitează, mult mai evoluți în știință și tehnică; dar fără a analiza problema Dumnezeuului lor. La sfârșitul secolului luminilor, Kant concepe „Critica Rațiunii pure”

ca valabilă pentru orice ființă rațională posibilă. Iar Dumnezeu apare ca o Idee a acestora, ca o temă ce se instituie în orizontul conștiinței ființei raționale finite; temă indecidabilă rațional.

Recent, în secolul XX pe lângă poveștile science-fiction privitoare la extraterestrii, oamenii de știință au lansat „principiul antropic”. Citim într-un text din 1990 (I Pârvu, „Arhitectonica Existenței”)

„Principiul antropic e invocat în dezvoltarea problemei unicității sau multiplicității universului și a căilor evoluției lui. Aplicarea sa ne dă posibilitatea de a selecta dintre universurile ipotetice pe acelea care asigură existența și manifestarea inteligenței. El funcționează astfel ca o regulă de selectare a diverselor „scenarii” cosmologice, de restrângere a „posibilului cosmic” ... se pune (deci) întrebarea: care au fost condițiile pe care trebuia să le rezolve universul pentru ca noi să existăm și să-l putem observa? Universul care permite existența acelei inteligențe care să-l observe este un tip special de univers, un univers ce se cunoaște pe sine.”

Deci, la capăt, nici un cuvânt despre Dumnezeu!

Poate că Dumnezeu se ascunde acum din cosmogonic părăsindu-și statutul pe care-l avea în iudeo-creștinism de persoană divină atoatecreatoare, din simpatie pentru omul recent. Pentru

acest om ce-și pierde de la o zi la alta caracteristica sa, așa de greu obținută, de a fi o persoană pe acest pământ.

*

* *

Care este scopul creației? Două răspunsuri clasice - pe care le-am transcris de mult și le țin afișate în cabinetul meu de lucru - sunt:

„Dumnezeu a creat lumea și omul ca să aibe cine să-l glorifice.”

„Dumnezeu a creat lumea și omul din prea plinul bunătății sale.”

*

* *

După aventura din anii 80 cu Pseudo Dionisie Areopagitul când s-a implicat Dan Negrescu în tălmăcirea „Ierarhiilor cerești” m-am bucurat când în 1996 a apărut la Ed. Paideia traducerea operelor sale complete îngrijite de Dumitru Stăniloae. În același an apărea la noi și cartea lui Christos Yannaras „Heidegger și

Areopagitul”. Heidegger, care în România era cunoscut ca ontolog, s-a dezvoltat astfel și din perspectiva onto-teologiei.

Christos Yannaras: „În cazul lui Dumnezeu, determinăm cu ajutorul logosului absoluta Sa neasemănare față de orice existent, fără să limităm această neasemănare la o simplă noțiune antitetică față de existență, fără să o înțelegem drept inexistentă sau Neant. De aceea și Maxim Mărturisitorul notează –în comentariul său la Areopagit – că „Dumnezeu este numit și ființă și neființă, căci el nu este nicidecum o ființă, căci este mai presus de toate ființele în chip necunoscut”.

„El, Dumnezeu este și cauza nimicului, deoarece toate sunt posterioare Lui în confruntarea dintre ființă și neființă”.

Martin Heidegger, „Introducere în metafizică”: „Capitolul întâi. Întrebarea fundamentală a metafizicii: 1. Întrebarea „De ce este de fapt ființare și nu mai curând, nimic?” reprezintă, potrivit rangului ei, prima dintre întrebări, deoarece ea este cea mai vastă, cea mai adâncă și întrebarea originară prin excelență. ”

*

* *

Să fi avut oare de-a face miracolul grec vre-o legătură cu adoptarea, consolidarea și răspândirea scrierii alfabetice? Oricum,

această revoluție în tehnologia logosului e plină de consecințe. McLuhan, despre care îmi amintesc că prin anii 70 era mult citit și citat, scria:

„Grecii explicau nașterea alfabetului printr-un mit conform căruia Regele Cadmos, căruia i se atribuie introducerea în Grecia a scrierii fonetice, a semănat dinții dragonului pe care l-a răpus, dar a recoltat oameni înarmați ... Alfabetul implică puterea, autoritatea și controlul îndepărtat al structurilor militare. Asociat cu papirusul, alfabetul anunță sfârșitul birocrațiilor statice, al templelor și al monopolului clerical asupra cunoașterii și puterii ... Alfabetul și papirusul fac ca puterea să treacă din mâinile clerului în cele ale militarilor. Tocmai acest proces îl intuiește mitul lui Cadmos și cel al dinților dragonului; proces ce va cuprinde și căderea cetăților state cu apariția imperiilor și a birocrațiilor militare. ”

Revoluțiile în tehnologia logosului au jucat tot timpul un rol de seamă în metamorfozele structurii omului, a civilizației și a istoriei sale. Așa a fost, după scrierea alfabetică, întâmplarea cu tiparul din Renaștere și cea legată de calculatoare, ce a dus la prăbușirea imperiului comunist. Idee care pare a-i fi scăpat lui Marx.

*

* *

Grecii, dincolo de toate fantasticele lor descoperiri și inovații într-ale culturii, ale spiritului, se pare că nu au stat rău nici la capitolul tehnologie. De acest fapt a profitat din plin Alexandru cel Mare, care, în viață fiind, se considera zeu. În istoria pe care i-o scrie Arrianus (sec II d.Ch.) mai toate victoriile sale de seamă, dincolo de curajul și calitățile sale excepționale de strateg, se datoresc inginerilor ce-l însoțesc. Citim în „Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia”, privitor la cucerirea Tyrului:

„Între timp sosiră din Cipru și din întreaga Fenicie o mulțime de constructori de mașini, care îi puse la punct (lui Alexandru) numeroase mecanisme de luptă, unele pe dig, altele pe trierele care se deplasau mai greoi. Când toate fură gata, oamenii lui Alexandru traseră mașinăriile spre capătul digului și ancorară corăbiile, una după alta, la baza zidurilor, debarcând aici mașini de război; apoi începură să forțeze zidurile.”

*

* *

Se leagă oare miracolul grecesc, pe lângă răspândirea scrierii alfabetice și de punerea în circulație a banilor ca monezi? Bucățele de aramă, argint sau aur, standardizate prin garanția ce le-o oferă chipul puternicului om lumesc ce le bate, le răspândește și le

garantează valoarea. Monezi ce potențează și întrețin fluiditatea comerțului!

Grecii au fost dintotdeauna hiperpricepuți la comerț, văzând nu doar ceramică și ulei, cumpărând nu doar sclavi și grâu; ci nogociind pe piața liberă de atunci toate priceperile lor: arta de a învăța și cunoaște, arta de a te antrena și lupta. Vânzare ce nu încumetă scrupule, morale.

Arrianus ne relatează că la Gordan, înainte de tăia nodul gordanian: „Alexandru primi delegați ai atenienilor veniți să-l roage să dea libertate compatrioților lor ce fuseseră luați prizonieri la Granicos (unde luptaseră alături de perși) și trimiși în lanțuri cu alte două mii de suflete, în Macedonia. Athenienii nu obținură satisfacție și trebuiră să plece.”

Pe monedele și bancnotele românești s-au perindat, ca și garanți ai puterii lumești, regii acestei țări: Carol, Ferdinand, Mihai; apoi: Bălcescu, Kogălniceanu, Vladimirescu. Acum, garanți ai valorii comerciale ne sunt artiștii: Eminescu, Blaga, Brâncuși, Caragiale.

*

* *

Alexandru cel Mare fecundează istoria, rămânând în istorie , ca arhetip pentru Alcipiade sau Cezar și pentru mulți alții. Dar el persistă și în legendă, mitologie și povestirile orale. În Alexandria românească putem citi:

„Cică, după ce a străbătut Alexandru cel Mare pâna la Raiu, a aflat un rege anume Ioan șezând pe tronul său și ținând picioarele sale în apă clocotită de izvor. Întrebat fiind de ce face el aceasta, zise regele Ioan că apa astfel întrebuințată are darul întineririi. Alexandru cel Mare se rugă atunci să-i dea și lui puțin din această apă și cea ce o primi o păstră foarte bine. Cu toate acestea însă, cele două servitoare ale sale i-o furară, și de atunci, fiind ele veșnic tinere și cunoscând viitorul fiecărui om, la nașterea sa îi ursesc soarta”.

Și așa, în Alexandria românească, dascălul său Aristotel îl învață într-un an psaltirea și psalmii ... iar noaptea, Netinar tatăl său adevărat, egipteanul îl învață cititul stelelor, umbletul planetelor și zodiacul ... Mai apoi Alexandru îi bate și pe tătari, care-i dau haraci ... El bate cetatea Atenei folosind praful de pușcă. Aici, la Atena, se sfătuiește cu Diogene filozoful ... La Ierusalim dă peste prorocul Ieremia ... Alexandru trimite o carte în care scrie „că până nu voi intra în Ierusalim să mă închin lui Dumnezeu până atunci nu mă voi bate cu Darie”... După ce heruvimii și serafimii îl

opresc de la intrarea Raiului ... el bate pe Por împărat, trece prin țara Amazonului, își împarte împărăția din care face parte și Ingleteria, Țara Leșească, Veneția, Țara Nemțească, cea Franțuzească și Rusia. Și în sfârșit moare otrăvit, spunând cu iz ecleziastic : „o, mincinoasă și deșartă lume și mărire putredă cum te arăți frumoasă în puțină vreme și curând îi pierzi pe toți, cum se zice: nu este bucurie pe pământ care să nu se schimbe în jale și nu este pe pământ mărire care să nu se sfarme și să nu cadă.”

*

* *

Pe lângă minunățiile Alexandriei mi-am înfierbântat mintea copilăriei și cu o carte pe care Eugen Lovinescu o tradusese astfel încât să fie cu drag citită de copii și care avea drept dedicație: „fetiței mele Monica, de 11 anișori ”. Cartea se numea Odiseea.

IX

București, 4 Octombrie 2008 Al III-lea Congres Național de Psihiatrie. Fastous, la Casa Parlamentului, așa cum și trebuia, această psihiatrie românească ce-și ridică și ea nasul într-o lume haotică, tot mai zăpăcită, tot mai în criză și mergând cu veselie nu se știe încotro!

*

* *

Privit cu ochii de turist, Bucureștiul, ctitorie a lui Vlad Țepeș, apare ca o expandare cosmică a bisericii din Densuș. Acolo, în țara Hațegului, în jurul anilor 1300, creștinii ce aveau la dispoziție Sarmisegetuza romană, au încropit această bisericuță din piatră de râu, cărămizi, coloane romane, blocuri de marmură, acoperământul asimetric coboară într-o parte aproape de pământ, un leu roman s-a rătăcit undeva pe sus ... Românașii în devenire de la poalele Retezatului, cu mignoranța lor, se așează sub partea aceasta de cer altfel decât simetria magnifică a scolasticii și catedralelor gotice din acea vreme. Și iată că odată cu Țările Române și România Mare, Bucureștii cresc cum cresc, cum au crescut, apare Calea Victoriei – împotriva turcilor – care e sinuoasă și nu de mult s-a

împăunat cu Atatürk ... schiță de ordine interbelică pe Bulevardul Magheru ... și apoi la Șosea, case boierești, clădiri „arte nouveau” ... după care iarăși tot felul de înălțimi, perspective și fațade, din nou ordine soldățească, monotonă, pe marile magistrale socialiste – ceușiste; și acum, un nou avânt de a construi, de a volumna, case și turnuri, blocuri și terase. În locul leului de la Densuș, geniul Carpaților a încercat să plaseze pe Casa Poporului o pastișă după coloana infinitului și un cocoș brâncușenesc. Dar a renunțat de tot.

*

* *

Marea, imensa bucurie de a mai fi odată în Casa Poporului, Palatul Parlamentului, monumentul monumentelor într-ale monumentelor clădirilor omenești. În fleacul de timp ce a trecut de la piramidele egiptenilor până la căsuța lui nea Nicu, bieții muritori au încercat să trăiască pe măsura măsurii lor. Pe Acropole, Pantheonul are coloanele marcate de o curbă aproape insesizabilă ce le umanizează; lui Vitruviu i se părea că între arhitectura templelor și proporțiile corpului omenesc desfășurat există secrete similitudini; da Vinci desenează acel om în cerc, ce e trimis în cosmos ca marcă a faptului că aici pe pământ oamenii știu ce e numărul ϕ , tăietura de aur. Toate, pe vremuri, încercau să

fie pe măsura omului. Și apoi, ce sărman e Versaill-ul – ca să nu mai vorbim de Hoffburg. Până nici Mao Tze Dun nu a putut patrona o clădire cât de cât pe măsură; în piața Tien An Men, așa cum mi-o amintesc din 1978, clădirile sunt ordonate, simetrice, echilibrate, nu intră în discordanță cu armonia Palatului de Iarnă care o străjuiește ...

*

* *

Acum, când toate se adună la dimensiunile corpului uman real – telefoane mobile ce încorporează aparate de fotografiat și filmat, laptopul ce-l porți cu tine în tren și în avion – când exercitarea profesiei se poate face în mare măsură de acasă, ... noi ne ducem la Congres într-o casă pentru ciclopi, în care te miști pigmeu, printre coridoare și holuri ce așteaptă un Antonioni să le filmeze, în strania lor tăcere de marmură.

*

* *

Când eram elev în primele clase de liceu la Lugoj pe coridoare mai erau busturi cu marii oameni ai antichității: Socrate, Platon, Aristotel, Seneca, Cicero. Această percepție preconștientă o fi jucat un rol în modelarea inconștientului așa că am ajuns ca toată viața să am un respect – ce de la un moment dat a devenit desuet – față de persoana umană și față de virtuți. Când am fost la aniversarea de 50 ani de la terminarea liceului, acesta era plin de calculatoare, operațiile pe acesta impregnând desigur inconștientul micilor elevi. Și acum ... trăind toată ziua față în față cu Casa Poporului – Parlamentului, cu ocazia deciziilor politice, a congreselor științifice, a vizitelor turistice, a emisiunilor TV, zi de zi, ceas de ceas și în proporție de masă, ce se va impregna oare în conștiința românilor – în inconștientul lor, ca imponderabile – pentru anii ce vin ... în epoca postmodernă ?!

*

* *

„Într-o lume a extraordinarului și a colosalului, funcția românească în genere ar putea fi de a aduce diminutivul. Lumea contemporană trebuie diminutivată” (C Noica, în „Creație și frumos în vorbirea românească”, 1973)

*

* *

„Ridici ochii spre cerul moral de care vorbea Kant, și întâlnești în zona noastră un fel de stea dublă: expresia „se cade – nu se cade”. Nici o convenție internațională nu te obligă să-i analizezi structura și să găsești în ea semnificații etice deosebite. Dar, dacă te uiți mai îndelung, dacă apoi pui față în față ce ai deprins din alte zone ale cerului moral cu ce stă acum sub ochii minții tale, înțelegi că aici, cu se cade – nu se cade, s-ar putea alcătui un întreg tratat de etică. ” (C Noica, din „Rostirea filozofică românească”, 1970)

*

* *

Când a apărut în 1970, „Rostirea filozofică românească” a lui Noica a fost un bestseller, carte cumpărată și citită de toți, cu admirație, atât de cei ce știau câte ceva despre autor cât și de cei ce nu. Partea a treia, în 25 de capitole, se intitulează „Viața și societatea în rostirea românească”. Iar capitolul 11 tratează despre „Nebun și netot”.

„E ceva curios în negația românească: uneori nu desființează ci înființează. Astfel, opusul lui bun este rău; și totuși când negi pe bun iese cu totul altceva, nebun, după cum când negi pe tot îți iese înaintea ceva neașteptat, un netot”.

*

* *

Noica se trage, din câte știu eu, dintr-o familie de aromâni cu amestec grecesc, tatăl moșier cu herghelie de cai, un văr sau unchi mare neurolog cu un semn clinic ce-i păstrează numele (semnul Noica) având o impunătoare criptă la cimitirul Bellu. Învățăceii săi, cei din Jurnalul de la Păltiniș – Pleșu, Liiceanu, Vieru – aveau strămoși de alte origini etnice, ei participând însă fervent la spumegarea spiritualității românești.

Îmi amintesc din tinerețe că G Călinescu își încheia Istoria Literaturii Române cu un capitolaș despre specificul național. Recitesc: „Așadar departe de orice șovinism, în scopuri curat instructive, darul primordial îl vom căuta la românii din centru, indiferent de părerile lor despre specific ... cât despre Caragiale, la marginea de jos a rasei noastre, e un balcanic traco-elin ... Macedonski e și el un trac, fără elenitate, vrâstat în linii slave ... Evreii, puțini printr-o proporție firească, prezenți și la noi ca și în

toate literaturile, rămân un factor din afara cercului rasial, făcând puntea de legătură între național și universal ... În fond suntem geți și e mai bine a spune că, în felul nostru, am primit și noi succesiunea spiritului roman, pe care trebuie să-l continuăm de la longitudinea reală, fără mimetisme anacronice. Spiritului galic și brit trebuie să-i corespundă aici, prin sporire, spiritul getic. Căci să nu uităm că pe columna lui Traian, noi, dacii, suntem în lanțuri”.

*

* *

Noica a avut în vedere graiul românesc din toate părțile, ca Hașdeu, la fel cum Pamfile – în „Cerul și podoabele sale” - aduna credințe românești din toate cele patru vânturi; iar S Fl Marian („Nașterea la români”, „Nunta la români”, „Înmormântarea la români”) obiceiuri românești de pretutindeni. Urmează însă întrebarea actuală, formulată de HR Patapievici în „Despre idei și blocaje”: de ce, având filozofi, nu avem și o istorie a filozofiei românești? Răspuns: „culturile de tip occidental s-au construit pe o structură funcțională de tip piață. Cultura noastră s-a construit pe un alt tip de structură funcțională de tip „arta spectacolului”, a „înscenării”.

De ce nu intră însă, oare, în algoritmul acestui răspuns structura funcțională statală în ansamblu, care era alta pe la 1300 – când se năștea bisericuța din Densuș – nu doar în Franța cu Sorbona sa ci și în Polonia și Cehia. Universitatea din Praga s-a înființat la 1348, iar cea din Cracovia la 1364. Universitatea, centrul dintotdeauna a desbaterilor dialectice și patroană a speculației filozofice până în secolul XX.

*

* *

Plimbare prin lumea noastră subcarpatică de „târguri”. Denumiri pentru coagulări umane diferite de cele ale satelor, cătunelor sau comunelor; dar similare la noi cu cele ce se revendică de la turn (Turnu Măgurele, Turnu Severin), de la piatră (Piatra Neamț, Piatra Olt), de la curte (Curtea de Argeș), de la câmp (Câmpulung ...), sat (Satu Mare ...) și așa mai departe. Târguri deci, pentru care simbol poate fi însăși Târgul Bucureștilor, capitală acum cu peste două milioane cinci sute de mii de locuitori, lăsând în umbră „dulșiele târg al Ieșilor” cel înfloritor în secolul al XIX-lea, desfășurat, ca Roma, pe coline. Și apoi: Târgu Neamț, Târgu Frumos, Fierbinți Târg, Târgu Ocna, Târgu Cărbunești, Târgu Jiu ... Și de ce să uităm fosta capitală

Târgoviște, care, la fel ca celelalte toposuri menționate, musteșta de târgoveți.

Slavii au avut „gorodul ” lor, „gradul”: (Petrograd, Belgrad), francezii au avut „vill”-ul, englezii „town”-ul, ungurii „varoș”-ul, nemții „burg”-ul. Faptul e că în lumea germanică burgul și târgul au coexistat, uneori suprapunându-se alteori nu, primul fiind înconjurat de ziduri iar al doilea configurându-se circumstanțial, pentru evenimente comerciale. După care, pe locul respectiv nu mai rămâneau pe loc prea multe. Deși, când apar în spațiul ponto-danubian orașele

*

* *

Am cunoscut la începutul carierei mele de psihiatru un poet comunist ce tocmai fusese înlăturat de la puterea lumească și își reluate profesia de specialist și profesor în psihologia animală. Studiase în Germania, și avea un doctorat în etologie, parcă la Tübingen, pe marginea agresivității peștelui *beta splendens*. Îi cunoșteam o serie de versuri precum:

... Timpului acest

Mare și funest

Eu i-am fost profet

Și regret, regret

Sau

... Nu m-atinge gheara vremii

Nici cât apa diamantul

Poate eu îi sunt amantul

Palidul amant al vremii

Acum, după peste 40 ani, etologia stă la baza celei mai moderne ramuri a psihopatologiei, cea developmentală. Tratatul lui Cichetti, (Developmental Psychopathologie, Ediția a doua din 2007), are trei volume, fiecare de câteva mii de pagini și cu sute de autori.

*

* *

Iulie 2008, Arad, vacanță. 1001 nopți, serial turc pe canalul de televiziune Seherezada e o doamnă cu doi copii, iubită discret, pasional, subtil, abject, nebunește, desnădăjduit de un om de afaceri, de fapt de doi oameni de afaceri ce sunt prieteni, de fapt cine știe de cine și mai cine, în lunile și anii în care serialul se va desfășura.

1001 nopți, cea clasică, era una din temele de admirație și de miraj ale lui Borghes. Nebunia aceasta orientală gravita oricum în jurul povestirii și a poveștii în poveste.

Morelli, personajul cheie și fantastic din a doua parte a Șotronului lui Cartazar, susține cu persuasive argumente - reamintite de Ilinca Ilian în cartea recentă ce i-o dedică - prăbușirea literaturii ca poveste coerentă, cu început și sfârșit, cu conflict dramatic și conflict culminant, așa cum se învață în clasele primare și cum era teoretizată încă de pe vremea discursului retoric.

Da! Cade povestirea înțeleasă ca narațiune cu personaje și desfășurare, cade depănarea povestirii la clacă, cade centrul Mandalei. Până și personajul nu mai e personaj, e cel mult – eventual – direcția de agregare a unor stări situaționale, conjuncturale, ce intersectează pe „cineva”. Așa sugera Morelli. Și așa a fost, în ziua a șaptea.

În vacanță însă, în acest timp al pauzei, al repauzării, poveștile curg cu nemiluita pe toate canalele de televiziune, zece, o sută, o mie și una, un milion și milioane de story.

Nu doar în Arad ci în întreaga
lume. Împotriva lui Morelli.

*

* *

2007.Cluj. Conferință națională de psihiatrie. Pompilia Dehelean e aleasă viitor președinte al Asociației, reînnoind prezența Timișoarei.

Clujul, văzut ca turist, ne arată în piața din fața Catedralei ortodoxe trei statui. În fața Operei stă Eminescu ce privește spre luceferi și Blaga ce ascultă razele de lună; în fața lor, la o absurdă înălțime, e crăișorul apusenilor, cinstitul și sincerul Avram Iancu, cel cu mintea rătăcită. Inteligenția română nu se arată aici călare și cu sabia în mâini ci, parcă așa cum spune prietenul meu Virgil Feier, optând ca joc național pentru „bătuta pe loc”:

„Tot pe loc, pe loc, pe loc,

Ca să crească busuioc.”

Și în continuare: „cele două mituri de bază ale românilor sunt rezumate în Miorița, resemnare a celui ce știe de fraticid și se gândește doar la nunta sa cosmică; și construirea bisericii de închinăciune lui Dumnezeu nu prin sacrificiul de sine a constructorului – a Meșterului Manole - ci prin sacrificarea dragei sale soții însărcinate, rămânând astfel fără urmași.”

Sau, cum se zice în Scrisoarea pierdută a lui Caragiale: „o soțietate fără de prințipuri, care va să zică că nu le are!” și „dacă e trădare, trădare să fie, dar s-o știm și noi!”

Ei bine, o știm. Acum, celălalt, când te trădează te privește, în ochi fără a clipi și îți spune franc: te-am trădat! Cel puțin așa e în lumea cea mare. O fi și la noi?

*

* *

De la întâmplarea petrecută în vara anului 2007 cu Sibiul, am privit mai toate orașele țării cu ochi de turist. În Iași am avut în continuare ce vedea, pe la biserici, pe dealuri. Dar la Craiova nu prea. Am rugat localnicii să mă ducă pe la ceea ce merită privit și fotografiat. Case sau blocuri a fost întrebarea? „Case”, înseamnă zona de locuințe pe pământ care nu au fost dărâmate, sunt unele frumoase, pe alocuri și câteva biserici. Blocuri, înseamnă ceea ce știm cu toții. Deci mai tot ce vedem azi. Noroc cu mica originalitate ce o dă patriotismul local la Craiova plasând în centru busturi ale gloriilor locale. La Pitești, nici nu se mai pune problema, totul e limpede: blocuri. La fel la Bacău. Totuși, îmi amintesc eu, aici de Bacovia, poetul preferat al tinereții mele

Singur, singur, singur

Într-un han departe

Doarme și hangiul

Străzile deșarte

Singur, singur, singur

.....

Plouă, plouă, plouă

Vreme de beție

Și s-ascult pustiul

Ce melancolie

Plouă, plouă,plouă.

Tristețea aceea profundă, din Bacăul ploios, a omului marcat de fizie, atmosferă ce te îndemna la alcool și te strivea întru melancolie, avea dimensiuni istorice, cosmice.

... Eu trebuie să beau, să uit ceea ce nu știe nimeni

Ascuns în pivnița adâncă, fără a spune un

cuvânt Singur să fumez acolo neștiut de nimeni

Altfel, e greu pe pământ.

...

Plumb și furtună, pustiul

Finis ...

Istoria contemporană ...

E timpul ... toți nervii mă dor
O, vino odată măreț viitor.

Se pare că mărețul viitor a venit, nu doar o dată cu „societatea socialistă multilateral dezvoltată” ci și cu cea de acum. Nimănui nu-i mai arde de pivnița adâncă, de a uita ceea ce nu știe nimeni și de „a asculta pustiul”. Prin anii 50,60,70, poezia lui Bacovia, pornită din acest loc, suna însă altfel:

... De-atâtea nopți aud plouând
Aud materia plângând
Sunt singur și mă duce-un
gând Spre locuințele lacustre
....
... Un gol istoric se întinde...

Cine mai vorbește acum de „un gol istoric”?! Acum e în dezbatere criza financiară mondială care se extinde vertiginos. Nu ploaia din Bacău! Bacovia:

... Da plouă ...
Și sună umil
Ca tot ce-i iubire și ură.

Totuși, eu trebuie să recunosc că am trăit și o vreme când iubirea și ura nu sunau umil ... ! Acuma, de abia dacă le mai aud scâncetul.

După Bacău, Tulcea, și modernă și nu; Constanța, salvată de mare și de muzeul său arheologic. La Târgu Jiu mai supraviețuiesc cumva operele lui Brâncuși, dar într-un târg-oraș diform. Turnu Severin e tot din blocuri făcut. Ceva mai curat e centrul Aradului și Oradei; Satu Mare s-a procopsit cu arhitectura epocii de aur, Lugojul – Lugojul meu natal – rămâne un oraș interesant, străbătut de Timișul ce pare aici mai larg ca Mureșul, cu clădiri oficiale bine păstrate de la începutul secolului XX, i-au fost oferite în centru doar două blocuri socialiste; și strania biserică ortodoxă, baroc pur pe dinăuntru, poate singura biserică ortodoxă așa de barocă de pe mapamond. Și Timișoara, cu centrul său așa de bine păstrat, sistematizată la cumpăna dintre secolele XIX și XX, cu actuala piață centrală, lungă, străjuită de ciudata Catedrală Mitropolitană, oraș plin de parcuri ...

*

* *

27 Septembrie 2008, Timișoara. Întorcându-mă acasă cu autobuzul 33, în Stația Catedralei Mitropolitane, lângă un afiș pe

care scrie: Rupe, răzuiește și câștigă 170.000 de euro, e altul pe care apare imaginea unei piersici tăiate, fără sâmbure, partea de jos sugerând expresiv niște fese, dedesubtul cărora se află o pioneză ascuțită. Textul este:

Te doare-n

fund?

Adevăratele dureri în fund

nu te pot lăsa indiferent. Dar nici

nu sunt un motiv de disperare.

Tami Clinic tratează afecțiunile

ano-rectale (hemoroizi, fisuri, etc)

programare

Tami Clinic

xxxxxxx,

xxxx xx xx xx

*

* *

A apărut un manual școlar despre o nouă materie: „Istoria Comunismului în România”. Florin Gâldău îmi semnaleză că în manual e reprodusă o hartă în care sunt menționate centre psihiatrice care au funcționat ca un fel de închisori de conștiință pentru cei cu atitudini anticomuniste, în care s-au practicat

„abuzuri psihiatrice”. Sunt trecute și centrele noastre din Timiș. Eu, care funcționez pe aici de la începutul anilor 60, nu am reușit tot acest timp să-mi dau seama că așa ceva s-a petrecut la noi. Nu știu nici un coleg care să susțină așa ceva. După 1990 când problema s-a pus, și a apărut pentru prima dată această hartă, am încercat din răspuțeri să determin pe cineva să aducă o dovadă. Nu am reușit. Acum, generațiile ce vin vor învăța despre noi, psihiatrii de aici, că am fost unelte ale comunismului.

*

* *

Noiembrie 2006. Livius Ciocârlie mă ține la curent cu lenta agonie și drumul spre moarte, în SUA la Silver Spring, a lui Roman Cotoșman, acest mare artist plastic timișorean, năpădit de transcendență și destinat unui cumplit calvar pe care-l poartă cu o demnitate de sfânt. Roman Cotoșman deci, care împreună cu Berți – cu Ștefan Bertalan, chinuit și el prin Germania – și cu Tinu Flondor, toți trei și alții, au înviorat ideia de arte plastice în Timișoara și România în anii 60,70. Liceul de arte plastice de aici, grupul Sigma, expozițiile Studio I și II – realizate și cu contribuția lui Coriolan Babeți – au fost marile evenimente artistice ale acelei vremi. Se discuta mult, inclusiv la cercul de bionică a profesorului

Eduard Pamfil de la Clinica Psihiatrică, vrute și nevrute, cărți, întâmplări culturale și științifice de prin lume, idei. Se discuta și se încerca, se crea. Era o lume de tineri pasionați, ce trăiau cu patos arta, în toate abstracțiile ei matematice. Îmi amintesc că la Studio I, Berți a expus o conopidă – pe o planșă alăturată erau analizate minunățiile estetice sale geometrice – iar la Studio II, la intrare, pe dreapta, o fasole crescând, cu toate superbe sale spirale, evidențiate.

Dar frumusețea trupului și figurii umane? Unde or fi ajuns acestea în vremea acestor tineri minunați din secolul XX și a operelor lor plastice fantastice, distilate și sburătoare! E oare o poveste de demult, de la greci până la moderni, cu care socotelile s-au încheiat?

*

* *

E oare frumusețea umană corporală dirijată esențialmente de sexualitate, cum e în biologie, unde ne fascinează florile, unde cocoșul, păunul, cerbul sau ghepardul excelează, în variante în care sunt apreciate de partenerile lor? Grecia clasică ne-a lăsat moștenire frumusețea trupurilor tinerilor efebi, unde sexualitatea e însă ambiguă, trupuri în alte forme decât cele ale lui Hercule,

desvirginatorul. Dar unde se infiltrează Erosul, erosul cultivat de Socrate și desfășurat dialectic de Platon, de exemplu în dialogul Lysis.

„Printre ei era și Lysis, în picioare, în mijlocul celorlalți copii și tineri, cu o cunună pe cap, deosebindu-se de ceilalți ca înfățișare nu numai prin faptul că era frumos pe când îi mersese numele, dar și prin noblețea frumuseții sale.”

*

* *

În cea de a treia Critică, Kant comentează privitor la idealul de frumusețe:

„Idealul de frumusețe ne putem aștepta să-l întâlnim doar în cazul înfățișării omului ... Expresia vizibilă a ideilor morale care îl stăpânesc pe om în interior poate fi dobândită doar prin experiență”.

Desigur, Kant avea în vedere înfățișarea omului, trupul uman expresiv și semnificant, impregnat de tot sufletul său, de toată spiritualitatea caracterului și rafinementului cultural. El nu prefigurase în idealul său de frumusețe pe oamenii lui Giacometti și ai lui Zodkin.

*

* *

O vreme, vreo două milenii, s-a vorbit împreună dar și alături de frumusețea trupurilor, și de frumusețea morală, a caracterului. Caracter ce impregna portretele persoanelor umane. Caracterul mai era încă ceva important în secolul al XIX-lea – când Hegel, în „Prelegerei de estetică”, îi închina zeci de pagini, corelându-l cu patosul și scriind: „Omul nu poartă în el un singur zeu, ca patos al său, ci sufletul omului e mare și vast. Unui om veritabil îi aparțin mai mulți zei și el închide în inima sa toate acele puteri care sunt dispersate în cercul zeilor, întregul Olimp e adunat în pieptul său.”.

*

* *

Anii 80 ai secolului trecut, care au fost în ansamblu cei mai întunecați și sumbri ani pe care i-am trăit (în afara anilor 50, când eram însă sprijinit de tinerețe) au fost și cei ai ciudatului fenomen Noica – Păltiniș; precum și ai traducerii lui Heidegger în românește. Traducere ce s-a impus prin volumul „Repere pe drumul gândirii” (Ed. Politică 1988); și care a fost realizată în mare măsură pe plaiurile Banatului. Ea a fost la vremea respectivă

recepționată cu mult entuziasm, chiar de cei fără o formație filozofică. După cum creșteau exponențial și pelerinajele în stațiunea de sub Cindrel, mai ales după apariția „Jurnalul de la Păltiniș” a lui Liiceanu. Era un mic delir în rândul tinerilor, mai toți descopereau Ființa și ființarea, mai toți scriau despre ființare și ființă. Ulterior a apărut și „Epistolerul”.

(Din „Epistolar”, prezentat și îngrijit de Gabriel Liiceanu).
Mariana Șora către Gabriel Liiceanu, 25 februarie 1984:
„Personalitatea hipertrofică și imperialistă a lui Noica, trimite tentacole încercând să strângă la piept pe alții – îmbrățișare ce i-ar putea sufoca – le toarnă în urechi cântece de sirenă, uzează de mijloacele unei cochete ale unei circe ale amicitiei – totul pentru a-i cuceri pe ceilalți pentru formula lui existențială” ... „Instituirea de gândiri ieșite din gura „personajului” (e vorba de Noica din jurnalul de la Păltiniș), asemenea rotocoalelor cu text din „comics”, conțin fără îndoială o cantitate nelimitată de idei de tot soiul, de vederi frapante, neașteptate. Dar, ca să rămânem la această imagine, rotocoalele mai seamănă și cu baloanele de săpun; spărgându-le ce rămâne?”

*

* *

În „Despărțirea de Goethe” Noica se desparte de spiritul nefilozofic al acestuia, pariind pe idealismul german.

În „Despărțirea de Noica”, Paleologu se desparte de spiritul filozofic al acestuia, de nebunia pariului pe marea cultură și pe semnificațiile speculației adânci.

*

* *

Am parcurs prima dată Epistolarul în fugă, era un exemplar semnal, la Relu Cioran acasă la Sibiu. De fapt l-a citit apoi, toată noaptea Sucubus, la solicitarea lui Noica, pentru discuția de a doua zi de la Păltiniș. Nicolae Dragomir care era și el acolo, l-a etichetat cu umorul său dintotdeauna „Nufărul”, după numele instituției unde pe atunci se curățau rufe. La dezbateră din cămăruța de la Păltiniș în care Sucubus intervenea cu argumente, cel mai bine s-a descurcat Kleininger. Noica mustăcea, amabil, zâmbind, înțelegător, și parcă distrându-se.

*

* *

Emil Cioran către Gabriel Liiceanu, Paris 29 Iulie 1987 (din „Epistolar”):

„Dragul meu prieten,

Nu e deloc sigur că valahul e meditativ. În schimb e sigur că e un polemist înnăscut. Și Epistolarul e o dovadă. Cu câtă vervă își pune fiecare prietenul în dificultate, cu câtă știință a jocului se înmulțesc reproșurile care au aerul - dar numai aerul! – că sunt nevinovate! Culegerea se citește fără să-ți fie nici o clipă teamă de obiectivitate, adică de plictis. Toți sunt gata să înfrunte această teamă, iar cititorul se molipsește la rându-i de această revărsare verbală. La sfârșit nu există nici o victimă, fiindcă toată lumea termină prin a fi victimă.”

*

* *

E. Cioran către Liiceanu, Paris 9 Ianuarie 1989 (din „Epistolar”)

„Dragă prietene,

Veștile bune pe care mi le-a adus scrisoarea dumitale mi-au făcut într-adevăr plăcere. Ași zice că sunt aproape o utopie, atât sunt de incredibile. În momentul în care Heidegger este târât prin noroi în Occident, în România se vând 42.000 exemplare dintr-o

carte de-a lui. Povestesc asta peste tot și nimeni nu vrea să mă creadă. Trebuie să recunosc, este uluitor, ce destin mai avem și noi!”

*

* *

În București, se fac vizite turistice la Muzeul Satului, Muzeul țăranului român și la Casa Poporului-Parlamentului.

Ce destin mai avem și noi!

*

* *

Al III-lea Congres Național de Psihiatrie nu e de fapt al treilea, dacă e să socotim și ce s-a întâmplat înainte de 1990. An în care, totuși ce e drept pe ruinele vechiului USSM s-a înființat Asociația Psihiatrică Română, pe care a trebuit s-o păstoresc cinci ani. Poate lucrurile se vor mai lămuri în toamna lui 2009 la Oradea, la Conferință de Istorie a psihiatriei ce o organizează Gabi Cornuțiu. Oricum, acest Congres i-a reușit președintelui actual, lui Dan Prelipceanu și secretarei Cătălina Tudose, dând un oareșcare prestigiu psihiatriei. Chiar dacă nu a participat însuși președintele țării. (Deși, în octombrie 2007, cu ocazia zilei mondiale a sănătății

mentale, când mi s-a acordat un premiu pentru întreaga activitate, Asociația Estuar a oferit o diplomă și președintelui; deci, e și domnia sa diplomat în ale psihiatriei.) Acum, noutate, Simpozioanele de firmă se țin în paralel cu lucrările și cu sesiunile poster, unde sunt sponsorizați și rezidenți să se afirme. Sunt și cursuri. Am organizat și două workshopuri, unul de psihopatologie, împreună cu eternul Florin Tudose, psihosomaticianul nostru, fără de care nu e posibilă psihiatria românească; și altul, de psihiatrie și filozofie cu Prof. Roxana Chiriță din Iași, psihiatru și doctor în filozofie, cu o carte de epistemologie a psihiatriei. Poate că temele ce le-am prezentat – psihopatologia corpului trăit în perspectiva interpersonală și psihopatologia sinelui nuclear în schizofrenie în contextul culturii europene a subiectivității – vor avea cândva timp să se matureze într-o carte.

*

* *

La București au fost și s-au manifestat o serie de vechi cunoștințe din străinătate care sunt și prieteni ai țării noastre: H.J.Moller, în prezent președinte ales al AEP, ne-a vorbit despre schizofrenie, S. Kasper, desigur, o temă din domeniul

psihofarmacologic, M. Davidson, nelipsit din România, despre primul episod de psihoză, E. Sorel din Washington ce e aici ca acasă a susținut psihiatria socială, H. Katshing, a abordat sănătatea mentală. M.Amering a comentat problema bilanțului evolutiv, N Sartorius ne prezintă o interesantă cercetare despre evoluția pe termen lung a schizofreniei în diverse culturi. În drum spre aeroport, în mașină, discut cu J. Zohar din Israel, despre recent apăruta mea carte Patologia Obsesivă.

Deci, speranțe să se petreacă ceva bine și cu psihiatria aceasta, în care m-am îmbăiat o viață întragă.

*

* *

Amintiri din copilăria de la Lugoj. Sloganuri ce se strigau la mitinguri, care se transmiteu prin stațiile de radiodifuzare:

„Dragi tovarăși ce vreți voi

Noi vrem pace nu război”

„Veniți cu noi

la lupta pentru pace

om, lângă om, popor lângă popor,

voința noastră dârză va preface

ziua de azi în mâine roditor.”

„Noi nu cerșim pacea, o cucerim !”

Ideea luptei pentru pace are în ea ceva din Heraclit:

Heraclit Frag. 8 „Cele opuse se acordă și din cele discordante rezultă cea mai frumoasă armonie; toate se nasc din luptă”.

Heraclit Frag. 80 „Trebuie să se știe că războiul e comun, că dreptatea este luptă și că toate se nasc din luptă și nevoie”

Heraclit Frag. 51 „... ei nu înțeleg, cum cele discordante se acordă, există o armonie a tensiunilor opuse, ca la arc și la liră. ”

Acest Heraclit fără de care nu e de înțeles Hegel, care-l fascinează pe Nietzsche, îl regăsești printre rânduri la Dostoevski, îl comentează cu seriozitate Heidegger și Binswanger.

Ca să-l regăsim apoi, cumva, și în „lupta pentru pace”.

*

* *

În celebra sa conferință „Ce este metafizica? ” Heidegger susține că meditația despre ființă și ființare presupune, ca punct de plecare, o trăire care plasează „ființa ce își pune problema ființei”

în centrul ființării. Ori, aceasta plasare ne e oferită de angoasă; și de plictisul extrem, al depresiei fundamentale.

Dar de ce nu dragostea, iubirea? Oare ea, dragostea, nu plasează Dasein-ul în „centrul ființării”? Probabil, a fost o problemă de opțiune dictată de mersul „metafizicii occidentale”. Posibil ca în plinătatea dragostei să nu-ți mai ardă de meditație. Oricum, e prea târziu pentru a se paria pe dragoste. Prea târziu pentru a căuta centrul ființării. El este pretutindeni și niciunde. Sau undeva în adâncime, de unde ne poartă și ne joacă pe suprafața valurilor.

*

* *

Nu e în zilele noastre pe lume nici mai puțină frumusețe, nici mai puțină inteligență decât în alte vremuri. Doar, că: cine o trăiește? Cine o socotește? Cine meditează, cine gândește?

*

* *

8 August 2008. Pârâul Rece, la Tavi Brumaru. Beijing, deschiderea Jocurilor olimpice. Fastuos, fantastic, hiperorganizat

chinezește. În deschidere se cântă în grecește imnul olimpic compus de un grec. Plin de șefi de state și priminiștrii, e și Bush și Putin – a izbucnit un război în Georgia. Se afirmă oricum pecetea Europei de origine grecească peste haosul și noile promisiuni ale lumii postmoderne. Defilează sportivii țărilor lumii care sunt parcă tot mai multe. Unele au nume simple ca România, Ungaria, altele sunt republici – Republica Cehă – ba republici democrate, ba populare, ba socialiste, ba islamice (îmi amintesc că și noi am fost republică populară, apoi republica socialistă), mai sunt republici federative, regate șamd.

Evenimentul și spectacolul e fără discuție unic chiar dacă ar fi să se mai țină olimpiada în China. Treptat, țara aceasta se va metamorfoza și ea, dincolo de formula actuală – necesară ei – de centralism. Totul va rămâne în documente și în trăirile noastre, a celor ce am receptat ceea ce s-au întâmplat azi, în universul orizontului nostru de sensuri.

*

* *

Mă mișc, ca pe vremuri, printr-o mulțime de oameni pe care-i întâlnesc în fiecare zi, în „everyday life”, în această lume a vieții – ca „Lebenswelt” – purtat de aceste „forme de viață” pe care le

exprimă limbajul – în sensul lui Wittgenstein - , ținând cont de tot „simțul comun” – deci, de „common sens”-ul britanic – de care avem nevoie, împărțind diversele concepții despre lume – de „weltanschauung”uri – ale celuilalt, ale celorlalți ce fac și ei parte din această lume comună a noastră, a tuturor, organizate în jurul „intersubiectivității transcendente” husseliane și purtată de un „koinos logos” heraclitean, în mijlocul unei „fuziuni a orizonturilor de sens”. Din lumea aceasta fac parte acum și calculatoarele, cu toate realitățile lor virtuale pe care ni le oferă, ca pâine a noastră cea de toate zilele.

Problema, sau vorba e, „cine” ne mișcă, pe lângă și alături de ce decidem noi, ființe libere și responsabile, să ne mișcăm. „Cine” nu în sens administrativ, politic sau istoric; ci, „cine” în această desfășurare fenomenologică a peripețiilor la care participăm, prin grădina cărărilor ce se bifurcă.

Sunt alături de alții ce poartă cu ei, fiecare, propria-i istorie, umbre ale altor trecuturi. Mai scurte, mai lungi, mai de aici, mai de departe, mai din lumea „asta”, mai din „alte lumi”. Unii au renunțat, alții speră. Suflete ce sunt purtate de trupuri, spirite încorporate, corpuri ce depozitează și poartă povești și sensuri. Citesc într-o carte pe care mi-o indică Ilona Bârzescu:

„Dacă vreau, deci, să trăiesc, trebuie să uit că trupul meu este istoric, trebuie să mă afund în iluzia că sunt contemporan cu

tinerele trupuri prezente și nu cu propriul meu trup trecut” (Roland Barthes, Lection la Colege du France)

Contemporan cu tinerele trupuri prezente!

*

* *

În maturitatea târzie a modernismului, pentru a pune într-un fel capăt metafizicii occidentale – fapt de care nu era conștient -, tânărul Hegel își încheia „Fenomenologia Spiritului” cu strofele:

- Din cupa acestui imperiu al spiritului
spumegă infinitatea sa.

Infinitate, da. Dar ce ar mai putea însemna în zilele noastre „cupa acestui imperiu al spiritului”?

25 Septembrie 2008, întoarcere de la Praga ... în România ... în Timișoara ... în Calea Șagului ... blocuri ... cimitir.

Problema nu e cu plecările, cu călătoriile, cu orașele, cu țările, cu peregrinările prin istorie, prin continentele gândirii, prin mările și insulele lui Ulise.

Problema e, când eneeadele se încheie, cu întoarcerea acasă.

Cui să povestești minunățiile, ororile, năstrușniciile? Unde e repaosul acela calm al tăcerii? Unde e acasă? Pământul

ferm. Au trecut patru ani, draga mea.

*

* *

16 Noiembrie 2008 Neagra pe Mureș

La cabana lui Aurel Nireșteanu